MAGNI DANIELIS OMEISII,
Comitis Pal. Cæſ. & Profeſſoris
Altdorfini

COMPENDIUM ETHICUM,

methodo Synthetica
Aretologiam & Eudæmonologiam
perſpicuis Præceptis & Exemplis
proponens
inque Vſum florentiſſimi Gymnaſii
Norimberg. concinnatum.
Accedit

Proluſio Oratoria
de Inſula Fortunata, ab Aretophilo
quæſita & inventa.

Nec-non

Epitome Jurisprudentiæ
Naturalis
in gratiam Auditorum Academicorum
adjecta.

NORIMBERGÆ
Sumtibus WOLFGANGI MAURITII
ENDTERI Hæred.
Typis Joh. Ernest. Adelbulneri. 1725.

Doctrinæ non minus ingeniique
nobilitate,
quam morum probitate
Ornatissimo
Viro Juveni
DN. IOH. HENRICO
SCHWEYERO,
Artium politiorum &
Philosoph. Studioso,
Affini & Amico charissimo
S. P. D.
MAGNVS DANIEL OMEISIVS.

Ogitanti mihi, cui libellum hunc, ex more inter literatos recepto, inscriberem, non occurrebat alius, cui pleniore

jure possem, quam tibi *Schweyre* multo dilectissime! æquum enim putavi, nos chartis hisce jungi, quos ratio studiorum, contubernium, convictus, & affinitatis vinculum jamdudum junxerunt. Fui ego, sicut nosti, indolis tuæ & ingenii felicitate captus & permotus, suasor quondam, ut, præ alio vitæ genere, liberalium studiorum culturam eligeres, idque dares operam, ut artium elegantiorum divinique & humani Juris scientia florentissimæ patriæ aliquando ornamento fores atque emolumento. Ad finem huncce, favente DEO, consequendum,

ani-

animum ut appelleres, oblata ſubinde occaſione in ædibus paternis, poſtea & in contubernio meo academico gnaviter mihi attendiſti, teque ego bonas artes & literas docui, eamque in curam totamente incubui, ut unà cum eloquentiæ imprimis & hiſtoriarum ſtudio (imo etiam Mathematico, duce Archimede noſtro Sturmio) morum probitatem ſociares. Proinde præcepta ea tum Compendii hujus Ethici, tum Jurisprudentiæ Naturalis, quæ typographus his impreſſit chartis, tu jam magna ex parte impreſſiſti animo ac memoriæ; ut adeo uterque li-

bellus in frontispicio statim ultro te salutare gestiat, quem meo in museo prælectum & explanatum cupide audivisti. Nec dubium est, quin hæc Philosophiæ Practicæ elementa (antequam altiora & severiora pertractare studia accipias) semel atque iterum sis repetiturus, vitaque & moribus expressurus. *Facere enim hæc Philosophia docet, non dicere; & hoc exigit, ut ad legem suam quisque vivat, ne orationi vita dissentiat*, monitore Seneca Epist. 20. Et Tullius exclamat in Quæstionibus Tusculanis: *O vitæ Philosophia dux! O virtutum inda-*

gatrix, expultrixque vitios rum! Vnus dies benè & ex præceptis tuis actus, peccanti immortalitati est anteponendus. Deprehendes equidem hoc in Ehices Compendio varia variarum Virtutum Exempla; sed tu tibi nullum, quod sequi, cujus implere vestigia debeas, proponere fructuosius poteris, quam Parentis tui optimi, Viri amplissimi, *VVolfgangi Magni Schvveyeri*, affinis & fautoris mei desideratissimi; quem beatum quidem sed præceps fatum eheu! nobis haud ita pridem eripuit. Cujus pietas, temperantia, liberalitas, comitas, hospitalitas, sedulitas,

tas, fides, & res ævo hoc pæne intermortua, candor, aliæque virtutes præstantissimæ, sicut illa demum die, meo civiumque nostrorum animis excident, qua Orcus ab Acheronte mortuos amiserit; ita calcar tibi addent, ut possessionem laudi, hujus in familia retineas, eumque potissimum imiteris, cui natura esse te simillimum voluit. Laudatissimum Virum huncce hac in Dedicatione non potui non honoris caussa nominare; persuasus omnino, beatis ejus manibus haud quidquam a me proficisci posse gratius & acceptius, quam ut te, ad palmæ honores & op-

ma quæque contendentem, hac mea voce & acclamatione quasi confirmem in proposito, & ad alacriter pergendum cohorter. Idque ipsum, pro egregia tua indole, æquo etiam feres animo, & hoc meum in te amoris pignus ac monumentum benigna fronte, spero, accipies; quod etiamsi specie minutum videatur, propius tamen inspicienti fortasse probabitur, ut ad formanda studia vitamque tuam nonnihil collaturum. Quodsi pulcherrimis tuis conatibus amplius inservire ac prodesse potero, fidem tibi meam promtamque omnem voluntatem

defe-

defero; clementiæ bonitatique divinæ Musas fortunasque tuas, & vitam multos in annos feliciter propagandam, unice commendans. Vale, meque ex animo tibi faventem redamare persevera!

PRAE-

PRÆFATIO
ad
LECTOREM.

QVando Plinius junior circa finem Epiſt. 3. Lib. III. ſcribit: *Eloquentia male ſine moribus diſcitur;* de eo ipſi plane aſſentior, atque ulterius aſſeverare nullus dubito, quod non eloquentia ſolum, ſed & aliæ diſciplinæ ac ſcientiæ in ſcholis atque gymnaſiis, absque doctrina morum, perperam addiſcantur: *Quid leges ſine moribus vanæ proficiunt?* Interrogat Horatius. Ego vero: Artes quid ſine moribus vanæ proficiunt? *Si noverim myſteria omnia, omnemque ſcientiam, charitatem autem non habeam, nihil ſum!* ait Apoſtolus I. Corinth. XIII. 2. Quamobrem bene ac ſapienter ſa-

ſapientiſſimi Academiæ ac Scholarum Norimberg. *Curatores* inſtituerunt, ut in Gymnaſio ſuo florentiſſimo, unà cum Rhetorica, Logica, Matheſi, aliisque ſcientiis, ſimul quoque pertractarentur Principia Ethica, ſive præcepta morum; ut, quemadmodum illis ſtudioſæ juventutis intellectus acuitur perficiturque, ita his voluntas pariter ejusdem mature Virtutis amore imbuatur. Verbo, ut non ſcholæ tantum diſcat, ſed & *Vitæ.* Deprehenderunt autem lyncei cordatiorum Virorum oculi, quod vulgaria illa Ethices Compendia, pleriſque in ſcholis recepta, non paucis nævis defectibusque laborent. E quibus inſignior hic eſt, quod doctrina morum, quamvis præ ſe ferat nomen ſcientiæ practicæ, tradatur tamen ſcientiæ inſtar ſpeculativæ, a cujus auditione ac lectione juvenes doctiores recedant

quam

qnam meliores,& ab ignorantia magis liberent intellectum,quam a malitia abducant voluntatem. Proponuntur videlicet illis in compendiis complures otiosæ quæstiones & inutiles controversiæ, iisque examinandis toti dies impenduntur;negliguntur vero virtutes acquirendi, vitia debellandi, affectus vel exuendi vel frænandi adminicula & exercitia;æque ridicule, ac si artem medicam,absque ulla pharmacorum notitia, velimus edocere. Præter illustrem Verulamium, qui circa initium Lib. II.de Augm. Scient. acu defectum hunc tetigit, audiatur hic tantum H. Morus,qui in præfatione Enchiridio suo Ethico præmissa. *In eo errore*, inquit, *plerique versari videntur,ut Systemata Ethica ad inutiles tantummodo quæstiunculas ventilandas constitui debere arbitrentur, Moralemque disciplinam (quod ait Cicero)*

ostentationem scientiæ, non legem vitæ, putent. Cum tamen verus ac genuinus scopus Moralis Philosophiæ sit, ut ex illius præceptorum lectione & meditatione animus humanus amore virtutis inflammetur, ut ad virtutem perpetuo anhelet, ut virtutem denique assequatur, cumque ipsa virtute veram ac solidam Felicitatem. Hunc vero errorem, Philosophiam activam tam docentibus quam discentibus eripere sategit jam olim Seneca, scribens Epist. 15. *Non est Philosophia populare artificium, nec ostentationi paratum: non in verbis, sed in rebus est. Nec in hoc adhibetur, ut aliqua oblectatione consumatur dies, & dematur otio nausea: animum format & fabricat, vitam disponit, actiones regit, agenda & omittenda demonstrat, sed & ad gubernaculum, & per ancipitia fluctuantium dirigit cursum &c.* Ac speciatim quidem per maximam seculi prioris

par-

partem introducta fuerunt in plurimas Germaniæ ſcholas Compendia Ethices vel ex ſolo Ariſtotele, vel mirabili miſtura ex Ariſtotele & Scholaſticis contexta; quorum tractationi & explicationi tam ſuperſtitioſe immorari atque immori multos vidimus docentes, ut ſacrilegium ſe commiſſuros fore putaverint, ſi vel latum unguem a formulis iſtis ac definitionibus receſſerint, aut cœlum ruiturum, ſi ullam Ariſtotelis hypotheſin concuſſerint. Equidem ſæpe monui, non omnia Ariſtotelis dogmata univerſe proſcribenda eſſe, ſed ex iis etiam, quæ bona ſunt, retinenda & commendanda; emendanda vero, quæ indigent correctione, & quæ deſunt, ex accuratioribus Ethicorum ſcriptis, ipſoque Dei Verbo, ſupplenda. Nempe enim Ariſtotelem hominem fuiſſe quis ignorat? eumque ut in Phyſicis, ita & Moralibus, ſæpius lapſum, ipſi ſectatores ejus

jus cordatiores non possunt diffiteri. Sane Rachelius Peripato addictissimus in Disput. de Honesto conqueritur, Aristotelem in libris suis Moralibus, non, nisi rarissime, nec, nisi obiter, Dei mentionem injecisse. Et Conringium de Civil. Prudent. c. IIX. p. m. 129. confiteri non puduit, in Ethicis Aristotelis valde παχυλῶς plurima tradi, propter admodum erroneam ejus de Deo & animabus nostris sententiam. Proinde non falsa est querimonia Wendelini, quam jactat ille in præfatione Philosophiæ suæ Morali præmissa, his fere verbis: *Ægre ferendum, quod ubivis fere locorum unus Aristoteles tanquam dictator, Ethicis scholis præsit, unus omne punctum ferat, unusque discentium & docentium studia occupet: ita quidem, ut placitis ejus nemini fas sit intercedere. Dolendum est, negligi veteres & exquisitos morum magistros, qui Aristotelem*

vel

vel antecesserunt, vel ex intervallo non adeo longe secuti sunt; quales Socrates, Plato, Xenophon, Cicero, Plutarchus, Epictetus, Seneca, Maximus Tyrius, & alii, qui non tam de virtutibus cum peripateticis scholis disputarunt, quam ad virtutem discentium animum inflammarunt; quod practicam non theoreticam disciplinam esse Ethicam cogitarent. Singillatim vero ab Aristotele; & in Ethicis ex eo concinnatis, minus accurate traditur doctrina de Summo Bono; id quod sane non est Virtus, aut Operatio secundum Virtutem, sed Deus, Bonum (ipso fatente Stagirita) omni Virtute praestantius. Suos etiam manes patitur doctrina de Principiis Actionum humanarum; illa enim, quae Peripatetici recensent, Spontaneum, Electio, Consultatio &c. principiata potius & modi Principiorum talium sunt, quam ipsa principia. Porro ubi de Caus-

Caussis Virtutum illi agunt, altum est de Deo ejusque Gratia silentium. Ad Affectus quod attinet, ipse Aristoteles in Ethicis doctrinam hanc ne levi quidem brachio attigit; ejusque asseclæ in ejusmodi Epitomis nil nisi quæstiones quasdam de Affectuum numero & definitionibus proponunt, de mediis interim eos cohibendi ac moderandi parum soliciti. Ecquis præterea neget Virtutum Aristotelicarum enumerationem esse valde insufficientem; cum Pietas, virtutum omnium fundamentum, Αυτάρκεια, Taciturnitas, aliæque complures earum præstantissimæ sint prætermissæ. Ut ne quid dicam de Virtutibus Intellectualibus, quæ (si solam Prudentiam, utpote Virtutum moderatricem, exceperis) ad Philosophiam practicam minime pertinet. *Intelligentia* certe, *Scientia & Sapientia*, *Philosophiam theoreticam constituunt, & media sunt*

ad

ad felicitatem theoreticum: Ars omnino ad Philosophiam non pertinet, quia hominis animum nulla felicitatis parte imbuit (quod tamen Philosophiæ munus est) sed tantum circa instrumenta vitæ occupata est; quæ sunt verba Burgersdicii. Id Phil.Mor. cap. X. §. 9. Ab ejusmodi igitur nævis ac defectibus purgatum Ethices Compendium in manus nobilis ac studiosæ pubis Gymnasium Egidianum, lætioribus subinde incrementis jam efflorescens, frequentantis ut daretur, auctoritate publica a *Dominis & Curatoribus* nostris mihi injunctum est. Quorum imperium ea, qua per est, pietate exsecuturus, conscripsi non justum quidem volumen, (quale quidem requirit doctrina moralis omni ex parte integra, cunctisque a nævis ac defectibus liberata) sed, prout hoc facere jussus sum, librum parvum, portatilem, & tironibus Philosophiæ practicæ idoneum; in

quo τὰ πρακτικὰ πρακτικῶς magis quam θεωρητικῶς pertracto, ac methodo quidem Synthetica, præmissis προλεγομένοις, exordior ab Aretologia Generaliore, quæ doctrinam de Virtute, hujusque 1.) Caussis, 2.) Subjecto, 3.) Objecto, i. e. Actionibus & Passionibus sive Affectibus, perspicue explicat, & quomodo hi frænandi, inque ordinem redigendi sint, per certas Regulas, Remedia & Exempla fideliter monstrat. Dein progredior ad Aretologiam Specialiorem, quæ solidam ac sufficientem Virtutum moralium enumerationem, earumque Definitiones, Objecta, Officia, & Opposita complectitur, ac singulis etiam Exempla pariter tam e sacræ quam civilis historiæ scriniis petita subnectit. *Melius quippe homines exemplis docentur, quæ imprimis hoc in se boni habent, quod approbant, quæ præcipiunt, fieri posse,* teste Plinio in Paneg. c. 4. 5. Accedunt

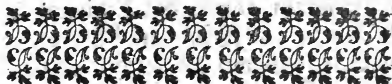
in-

insuper praecepta necessaria de Virtutum moderatrice, Prudentia ac Decoro, commodis itidem Exemplis illustrata. Finem denique opusculo imponit doctrina de Praemiis Virtutum, quae constituunt hominis his in terris Felicitatem; sive Eudemonologia, quae a Peripateticis & Scholasticis obscure satis, multisque litigiorum nexa nodis, hic autem, uti spero, dilucide ac expedite proponitur. Vtor ubique libertate Eclectica, non in magistri unius verba jurans, sed nunc in veteres Academiae fundos, Lycei ambulacra, Zenonis porticum, nun in juniorem hodieque clarentium Philosophorum auditoria ac hortos exspatians; nec quis quid dixerit, sed quam recte dictum, considerans. *Compendio Ethico* subjuncta est a me *Prolusio Oratoria*, summam totius morum Philosophiae ἐν ἐπιτομῇ, & quasi Iliadem in nuce, complectens, stilo florido, ae-

tati

tati juvenili non ingrato, conſcripta, ac publice quondam, poſt Ferias Academicas, ſub Prælectionum mearum moralium primordia, e ſuggeſtu recitata. Amant enim alterna Camœnæ: *& Sapientiæ Præcepta,* ſcribente Quintiliano, *etiamſi natura ſint honeſta, plus tamen ad formandas mentes valent, quoties pulchritudinem rerum claritas orationis illuminat.* Poſtremo *Epitome Jurisprudentiæ Naturalis* in gratiam auditorum quorundam, Academicorum hoc petentium, adjecta eſt, quæ Officia hominis ac Civis ſuccincte tradit, juvenumque animos ad legenda & facilius intelligenda Scripta imprimis Pufendorfiana, hoc de argumento edita, præparare valet.

Hæc in veſtibulo præmonenda duxi, Lector benevole! Tu nunc ipſum ingredere Virtutum Theatrum, idque unice da operam, ut inde non doctior tantum, ſed & melior egrediare. Faxit Deus, ſic iſta diſcamus, ut, quæ fuerunt verba; eaque omnia cedant in ter ſancti Nominis ſui gloriam, noſtramque perpetuam felicitatem!

B. C. D.

COMPENDIUM ETHICUM.

PROLEGOMENA.

De Natura Ethices, hujusque Partitione.

Quomodo Veteres Philosophiam diviserunt?

IN *Moralem, Naturalem,* & *Rationalem*, quarum prima bene ac socialiter vivere, altera de rebus naturalibus ac divinis disputare, tertia bene differere, verumque a falso dignoscere docet.

Ad primam retulerunt Ethicam & Politicam; ad secundam, Physicam, Methaphysicam & Mathesin; ad tertiam, Rhetoricam & Dialecticam.

(Seneca Epist. 89. Philosophiæ tres partes esse dixerunt & maximi & plurimi auctores: Moralem, Naturalem & Rationalem. Prima componit animum; secunda rerum naturam scrutatur; tertia proprietates verborum exigit & structuram & argumentationes, ne pro vero falsa surrepant. Cic. V. de Finibus: Triplex est Philosophia: Una pars est naturæ, disserendi altera, vivendi tertia. Diogenes Laërtius, in Vita Zenonis, pulcherrimis Similibus divisionem hanc illustrat. Præter hos, e veteribus Plutarchus & Augustinus, e junioribus Mirandulanus, Vossius, Hamelius, aliique magnopere illam commendant. Add. Lips. Manuduct. ad Stoic. Philos. Lib. II. Dissert. V. & VI.)

Hodie vero in Scholis quomodo Philosophia dividi vulgo solet?

In *Theoreticam* & *Practicam*. Quæ divisio desumta est a Fine, quemadmodum prior illa ab Objecto. Sub Theo-

Theoretica comprehendunt Physicam, Metaphysicam, & Mathesin: sub Practica, Ethicam, Oeconomicam & Politicam. Dialecticam & Rhetoricam vocant Habitus Instrumentales, illos Principales.

Quomodo inter se differunt partes Philosophiæ Practicæ?

Ethica præscribit officium boni *viri*, Oeconomica boni *patris-familiâs*, Politica boni *civis*. Vel: Ethica est prudentia *honeste* vivendi, Oeconomica prudentia *commode* vivendi, Politica prudentia *socialiter* vivendi. *

(Vid. Cl. Beeman. Medit. Polit Cap. I. §. 2. Add. Lipf. Manuduct. ad Philof. Stoic. Lib. II. Differt V. ubi dicitur: Ethica est, quæ mores, vitam, regimen fingulorum hominum (five extra, five intra focietatem viventium) confiderat & format; Oeconomica, quæ domus eujusque & familiæ; Politica, quæ civitatis totius aut focietatis.)

Quid est Ethica?

Est ars bene feliciterque vivendi. Sive, est disciplina hominem bonis moribus ac virtutibus informans, ad summam felicitatem hac in vita consequendam.

(Ethica, denominationem suam accepit ἀπὸ τῶν ἠθῶν, a moribus, circa quos formandos illa versatur. Sunt verò Mores, vivendi ratio usu & consuetudine firmata. Hinc & alii Ethicen ἀπὸ τοῦ ἔθους, à Consuetudine derivant. Ad Genus quod attinet, vocetur Ethica Ars, Doctrina, Disciplina, Scientia, Prudentia &c. parum refert; dummodo satisfiat rerum veritati & morum honestati. Vid. Heider. Philos. Mor. p. 16. 17. 18.)

Quod est Objectum Ethices?

Objectum (sive Subjectum Tractationis) sunt recti mores, horumque prœmium felicitas: Subjectum Informationis est homo quivis, rationis usu valens, quatenus ad rectam & felicem vitam perducendus.

(Non

(Non igitur arcendi sunt juvenes a Scholis Ethicis, sed advocandi potius illo Persii: Petite hinc juvenesque senesque Finem animo certum, miserisque viatica canis! Et Seneca Epist. 76. Omnis ætatis homines hæc schola admittit: in hac senescamus; hanc ut juvenes sequamur!)

Quot sunt partes Ethices?

Duæ; quarum prior agit de cultura & regimine animi, sive *Virtute*, posterior de Virtutis prœmiis, sive hominis *Felicitate*. Illam Ἀρετολογίαν hanc Εὐδαιμονολογίαν nominant.

Cur præmittitur hic Aretologia?

Quamcunque præmittas partem, parum refert: potest enim Ethica & Synthetica & Analytica methodo tradi, prout docentium ratio aut stomachus, vel discentium captus, id exigit.

(Totam hanc controversiam, Utrùm Ethica methodo Synthetica an Analytica tradi debe-

at? ad Logicam, non ad Ethicam pertinere, fatetur ipse Hornejus in Philos. Mor. Lib. I. cap. 2. p. 24. Et Sam. Pufendorfius in Præfat. Elem. Jurisprud. ait: Quæ de differentia methodi Syntheticæ & Analyticæ vulgo feruntur, inania sunt. Instas: In practicis ante omnia Finem esse respiciendum. Resp. De ipsa praxi concedo; adeoque Ethica, ut sic dicam, Utens, quod in executione ultimum est, in intentione primum amplectitur: Ethica verò Docens, methodo Synthetica commodius tradi potest. Quin & ipsis Aristotelicis objicere possis: Si finis hominis ultimus (ex mente ipsorum) est operatio animæ, secundum virtutem optimam & perfectissimam; scire priùs debeo, quid sit Virtus, quæ optima & perfectissima? &c.

PARS

PARS PRIOR.

SECTIO I.

ARETOLOGIA GENERALIOR

sive

Doctrina de Virtute, hujusque Caussis, Subjecto & Objecto.

Quid hoc loco est Virtus?

EST constans animi propositum studiumque, se & actiones suas ad divinam Voluntatem componenda.

(Paucis tantùm verbis, non re ipsa, a nobis dissentiunt, qui Virtutem per constans animi propositum vitam ad legem componendi definiunt.)

Quotuplici modo Voluntas divina nobis manifestatur?

Tum per Legem Naturæ, tum per Legem Scripturæ: illa hinc *Naturalis*, hæc *Revelata* dicitur.

(Legem Dei Revelatam interpretatur nobisque commendat Theologia Moralis; Naturalem Philosophia moralis.)

Quid est Lex Naturæ?

Est decretum Numinis per rectam rationem hominibus innotescens, eosque obligans ad faciendum vel omittendum, quod cum natura hominis convenit vel non convenit.

Sive: est dictamen rectæ rationis, hominem obligans, ut rationaliter & socialiter vivat.

(De Lege Naturæ, ut Norma actionum nostrarum, ejusque præceptis, ac Virtutibus eò reducendis, mox suo loco tradentur plura.)

Quænam est caussa Principalis Virtutis?

Causa Principalis est DEUS, uti omnis Boni, ita & Virtutis, auctor. Hic uti bonum opus in nobis incipit, ita & perficit; piisque rogatus precibus, gratiæ suæ auxilium & ardorem ministrat, ut ingressi Virtutis iter, con-

constanti cursu persequamur, & viam hanc crebro calcantes, majores usque & usque progressus faciamus.

(Idem & agnoverunt sapientiores gentiles; e quibus Plato, circa finem Menonis, Virtutem non tam Doctrina & Natura, quam divina sorte, nobis obtingere docet. Seneca Epist. 41. Bonus vir sine Deo nemo est. Idem Epist. 10. Rogo (Deum) bonam mentem, bonam valetudinem animi, deinde corporis!)

Quæ sunt Causæ administræ, Incitamenta & Adminicula, acquirendæ Virtutis?

(1.) Doctrina & Legum institutio; (2.) Bona Educatio & Exercitatio; *a* (3.) Validissima ad parendum divinis Legibus obligatio: harum enim lator, Deus, est noster creator, conservator, Domiuus, exemplar &c. *b* (4.) Accuratum actionum nostrarum examen quotidie instituendum. *Faciebat hoc Sextius, ut consummato die, cum se ad nocturnam quietem rece-*

recepisset, interrogaret animum suum: Quod hodie malum tuum sanasti? cui vitio obstitisti? qua parte melior es? Senec, III. de Ira cap. 36. c.

a) Hinc & Aristoteles scribit X. Nicom. cap. ult. n. 20. & seqq. *A teneris rectam ad Virtutem institutionem adipisci difficile fore, nisi accedat diligens ac bonis legibus accommodata educatio.* Sic apud Platonem dicitur: *Nonne exercitationes honestæ ad Virtutem acquirendam conducunt; turpes verò ad pravitatem?* Lib. IV. de Rep. Et cum B. Erh. Weigelio optandum, ut ejusmodi Virtutum Scholæ instituantur, in quibus juventus a pueritia, quotidianis Pietatis, Temperantiæ, Veracitatis, aliarumque pulcherrimarum virtutum exercitiis assuescat, sicque in Virtutis studio stadioque feliciores subinde progressus faciat.

b) Hinc vetus illud Philosophorum præceptum: *Deum sequere!* Senec. de Vit. Beat, c, 15. Et universale istud

omnis

omnis juris principium: *Imperanti parendum*! eique proxime ſubordinatum: *Deo pare*!

Quæ eſt Cauſſa Finalis Virtutum?

Scopus ſeu Finis Virtutum ultimus, isque præcipuus, eſt Gloria Dei. Bias apud Laërtium in Vit. *Quicquid boni egeris, ad Deum refer.* *a* Dein etiam Præmia tum in hac vita, tum poſt illam, a Deo conſequenda. *b*

a) Add. 1. Cor. X. 31.
b) 1. Timoth. IV. 8.

(Notantur Phil. Melanchthon: Uſitatum eſt in Philoſophia dicere, Virtutem ſibi ipſi finem: ſed rectius eſt, etiam ſecundum rationem, addere alium potiorem finem, ſcilicet, ut propter Deum expetatur Virtus. Joſeph ab aliena uxore abſtinet, ut Deo obediat &c. Principaliter expetenda eſt Virtus propter Deum; ſed poſtea etiam propter præmia æterna & præſentia. Epit. Philoſ. Mor. p. 36.)

Quodnam eſt Subjectum Virtutis?

Subjectum *Quod* eſt Homo; agi-

mus enim in Ethicis de Virtute Hominis; non Dei aut Angelorum. Subjectum *Quo* est Animus, sive Anima hominis rationalis. Cognitio enim ac sequela divinæ Voluntatis pertinent ad Intellectum & Voluntatem. Neque tamen diffitendum, ad Appetitum quoque sensitivum pertinere aliquo modo Virtutis studium, dum istius ἀταξίαν (inordinationem) emendare, eumque rectæ rationi subjicere satagit. Ubi notetur regula Ciceronis I. offic. *Ratio præsit; appetitus obtemperet!*

Quid est Anima rationalis?

Est substantia spiritualis, ratione prædita & immortalis, regendo corpori accommodata. Complectitur Intellectum & Voluntatem.

Doctrina de Anima hominis ex Physica accuratiore peti debet. Numerantur tres ejus facultates: (1) Vegetativa, quæ sub se comprehendit Vim Nutriendi; Crescendi & Generandi sibi simile. (2) Sensitiva, quæ com-

comprehendit vim a) Cognoscendi per Sensum vel externum e.g. visum, auditum &c. vel internum, nempe Sensum communem, Phantasiam & Memoriam: b) Appetendi, seu Appetitum sensitivum; qui vel est Concupiscibilis, quo animal in Bonum sensibus gratum fertur: vel irascibilis, quo Malum sensibus ingratum aversatur; c) Locomovendi, quæ vel est totius corporis, vel partium corporis, v.g. capitis, oculorum, manuum &c. (3) Rationalis, complectens vim Intelligendi & Volendi. Anima Vegetativa homini communis est cum plantis & brutis: Sensitiva cum brutis: Rationalis homini est propria.

Quid est Intellectus?

Est vis Animæ rationalis, quæ res sibi objectas cognoscit ac dijudicat.

Sunt functiones ejus duæ: *alteram* exercet, quando res tantùm velut in speculo contemplatur, earumque convenientiam aut disconvenientiam, bonitatem aut malitiam, simpliciter cognoscit: *alteram* exercet, quando in tali cognitione non acquiescit, sed id, quod cognoscit, applicandum vel agendum esse judicat, rationes in utramque partem se offerentes ex-

pendit, & comparatione diligenter instituta, de mediis ad finem maxime accommodis deliberat. A priore functione Intellectus humanus denominatur Theoreticus; a posteriore Practicus. Utriusque verum judicium dicitur *Recta Ratio.*

Dicas igitur breviter, quid sit Recta Ratio?

Est verum intellectus humani, de rebus, uti sunt, judicium.

Recta igitur *ratio* non est ipse Intellectus humanus: non enim errat recta ratio; intellectus autem sæpe & graviter errat; sed est rectum intellectus de rebus judicium. Estque vel *Theoretica*, quando judicat de rebus Theoreticis, verumque aut falsum quid pronunciat; vel est *Practica*, quando de practicis judicat, & aliquid appetendum vel fugiendum, faciendum vel omittendum statuit.

Superestne homini, post lapsum adhuc, circa practica sive moralia, ejusmodi rectum Intellectus judicium?

Utique. Cuilibet enim homini, matura ætate *a* & mente integra *b*, tantum superest luminis naturalis, ut adhibita cultura ac debita meditatione, *c* possit recte comprehendere saltem generalia illa principia, *d* quæ ad vitam hanc honeste & tranquille agendam faciunt, simulque, quid naturæ humanæ conveniat, quid disconveniat, judicare. Hoc enim nisi intra sphæram fori humani saltem admittatur, gravissimis etiam delictis suis *e* homines ignorantiam invincibilem *f* obtendere valerent, adeoque nec flagitia illis imputari, nec pœnæ infligi possent.

* *Matura ætate*) h. e. quamprimum rationis usus se exerit, & vel soli termini percipiuntur: e. g. quampri-

primum homo perceperit, quid sint parentes, quid, venerari, statim noverit, Parentes esse venerandos.

b *Mente integra)* Nemo igitur nobis objiciat furiosos, qui mente sua, ad intelligenda principia prima divinitus nobis indita, uti nequeunt.

c *Adhibita cultura ac debita meditatione.)* Feri ergo ac barbari homines hinc exulant, qui non debitam animorum suorum adhibent culturam, ut principiis naturalibus intelligendis eos reddant idoneos.

d *Saltem generalia illa principia)* Imprimis Practica, quæ sunt hujus loci, e. g. Deum esse colendum, Neminem lædendum &c.

e *Gravissimis etiam delictis suis)* v. g. furtis, latrociniis &c.

f *Ignorantiam invincibilem)* Quæ sine culpa nostra nobis obrepit, adeoque pœnæ non est obnoxia.

(Quomodo e SS. Scripturis quoque probari possit, dari etiam nunc post lapsum in nobis rectam rationem, vid. in Horneji Philos. Mor. Lib. II, Cap. 2. Conf. Cl. Krebsii Morum & Juris

Juris Scient. Univ. Lib. III. Cap. 10, quod agit de Recta ratione.

Quid est Voluntas?

Est vis animæ rationalis, quæ rem ab intellectu cognitam, ut bonam appetimus, ut malam aversamur. Vocari alias solet *Appetitus rationalis*.

Quomodo Voluntas munus hoc suum exercet?

Per *Liberum Arbitrium*, sive duplicem suam Libertatem; quarum altera dicitur Libertas *Contradictionis* *, quæ circa unius solùm objecti electionem aut rejectionem versatur. Sic homo potest ambulare & non ambulare. Ita Adam potuit peccare & non peccare. Altera vocatur Libertas *Contrarietatis* **, quando ex pluribus objectis unum vel aliqua eliguntur. Sic homo liberè potest legere aut scribere.

*Ap-

* Appellatur illa Libertas *Contradictionis*, quia verſatur circa contradictoria: item *Exercitii*, quia in poteſtate tua eſt, actionem hanc exercere & non exercere.

** Nominatur Libertas *Contrarietatis*, quia verſatur circa contraria, aut ſaltem diſparata; item *Specificationis*, quia ſpecificantur in ea actus plures, quos producere Voluntas poteſt.

Quid ergo eſt liberum Arbitrium?

Eſt naturale Voluntatis adjunctum, quo homo, poſitis omnibus ad agendum requiſitis, poteſt agere & non agere; * poteſt agere hoc & agere illud. **

* Secundum Libertatem Contradictionis.

** Secundum Libertatem Contrarietatis.

Quo-

Quomodo probas, esse in nobis tale Liberum Arbitrium?

Ab experientia & interno testimonio, quo se libere agere quivis agnoscit. Et cur supplicia male agentibus decernuntur, si in eorum potestate non est, ut a sceleribus abstineant? Ita nemo laude, nemo vituperio dignus foret, si quædam agendi necessitas nobis dominaretur: frustra etiam ferrentur Leges civiles, & instituerentur deliberationes.

Notetur tamen, liberum Arbitrium nos habere in rebus externis moralibus & civilibus. In his enim Deus operatur & velle & perficere, pro sua voluntate. Tantum de *Subjecto*: nunc de *Objecto*.

Quod est Virtutis Objectum?

Aliud est Generale, aliud Speciale. De Speciali agitur in Aretologia specialiore, ubi singularum Virtutum objecta

jecta consideramus. *Generale* vero Virtutis objectum sunt Actiones humanæ & Affectus; sive *Actiones & Passiones.*

(Græci appellant πρᾶξεις παθήματα. In Actionibus enim nostris bene dirigendis, & Affectibus ad rectam rationem conformandis, Virtus Ethica quam maxime occupatur.

De quibus Actionibus hic Sermo est?

Sermo est non de quibusvis hominis actionibus; sed de illis, quæ ab homine, qua tali, proveniunt, & cum usu rationis libertatisque exercentur. Proinde non agitur hoc loco de Actionibus hominis Naturalibus, neque Artificialibus, sed Moralibus.

(Naturalis hominis actio est determinata ad bonum vel malum naturale; unde nec laus nec vituperium expectandum: ut edere, bibere, generare &c. Artificialis determinata est ad bonum vel malum artificiale, quod ad mores nihil confert; ut tornare, ædificare &c. Actio vero Moralis est motus hominis ad

ad bonum vel malum morale determinatur; quique alicui potest imputare ad laudem vel vituperium, prœmium aut pœnam, aliosque effectus morales; ut dare pauperibus, patriam defendere aut prodere.

Quæ sunt Principia Actionum ejusmodi Moralium?

Alia sunt *Interna*, quæ intra hominem reperiuntur; nempe Intellectus & Voluntas, præcipuæ dotes, a DEO homini præ brutis concessæ. Alia *Externa*, quæ sunt extra hominem, vires tamen suas in hominis intima quæque explicant; ut aliorum suasio, dissuasio, hortatio, dehortatio, jussio, comminatio, promissio, laus, vituperium, prœmium, pœna, &c.

(Principia Actionum varii varie enumerant. Nos, illustrem Pufendorfium aliosque cordatiores secuti, duo numeramus Interna: Intellectum & Voluntatem. Hinc & Actio Humana ab eodem Pufendorfio definitur per motum, ab illis hominis facultatibus procedentem, quæ humano generi præ brutis Creator O. M. attribuit; nempe qui velut præ-

prælucente Intellectu, ac decernente Voluntate suscipitur de Offic. H. Lib. 1, cap. 1. §. 2.

Quomodo Intellectus & Voluntas ad Actiones Humanas concurrunt?

Intellectus rem agendam vel omittendam primo comprehendit & dijudicat; *Voluntas* dein eam appetit ut bonam, aut aversatur ut malam. Adeoque ille Principium actionis quasi *Dirigens*, hæc *Impertas* & *Exequens*, dici consuevit.

(Ubi circa actionem suscipiendam aut omittendam deest Cognitio Intellectus, vocatur Ignorantia. Ubi verò Intellectus non solùm cognitione veri est destitutus, sed & ejus loco falsa persuasione imbutus, Error appellatur. Voluntas est facultas libera, quâ homo non tantùm sponte i. e. sine intrinseca necessitate quadam determinante, sed & libere h. e. præsentibus diversis objectis, potest agere & non agere; agere hoc & agere illud; veluti suprà percepimus. Atque adeò, quando Actio ab homine sciente ac volente, circa ignorantiam & coactionem profecta est, tunc effectus ejus homini imputari possunt, ipseque Causa moralis actionis illius dici solet.)

Qua

Quæ est Norma Actionum Humanarum?

Norma Actionum humanarum directiva est *Lex*. Hinc ab utroque Grotio Lex describitur, quod sit regula actuum moralium, obligans ad id, quod rectum est.

(Obligatio est vinculum juris, quo morali necessitate rei alicujus præstandæ adstringitur. Injicitur enim per eandem quasi frenum quoddam morale nostræ agendi libertati, ut in diversam, quam quo illa ducit, partem tendere rectè non possimus. Vid. plura de Actionum Humanarum Norma in Morum & Juris Scient. Univers. Venerab. Krebsii Lib. I. c. 6.)

Quæ verò Lex hic intelligitur?

In Philosophia Morum, actionum nostrarum norma potissimum * est *Lex Naturæ*, a Deo hominum mentibus implantata. Quod *Opus Legis cordibus nostris inscriptum*, (uti vocatur ad Rom. II. 15.) apud saniores gentiles norma erat, esse certe debebat,

bat, actionum moralium, ad quam hæ erant conformandæ: & si congruerent, bonæ ac honestæ, si deflecterent, malæ ac vitiosæ dicebantur.

(Idem volunt Stoici, Virtutem collocantes in Congruentia morum cum natura; sive, ut in actionibus nostris Deo & naturæ pareamus. Nempe quemadmodum vita & actiones hominis Christiani æstimantur ex convenientia cum Lege Scripturæ; ita vita & actiones hominis quà talis, h. e. naturali ac sociali natura præditi, æstimandæ sunt ex convenientia cum Lege Naturæ. Vid. B. Meisneri Philos. Sobr. Tom. I. in Quæst. Practicis, p. 304, 305.)

* Quanquam non prorsus excludantur *Leges Positivæ Humanæ*, modò sint necessitantes, non permittentes, ac Legibus Divinis non repugnent.

Quomodo ergò distinguuntur Actiones Morales?

Distinguuntur vel ratione *Principiorum*, unde proficiscuntur; vel ratione *Normæ*, ad quam sunt conformandæ.

Quo-

Quomodo ratione Principiorum?

In Spontaneas ſive voluntarias Invitas & Mixtas.

Quid eſt actio Spontanea?

Spontanea (quæ Ciceroni *Voluntaria* dicitur) eſt, cum quis agit ſciens ac volens. Requiruntur ergo duo ad illam: (1) Notitia omnium, aut ſaltem præcipuarum, actionis circumſtantiarum, quæ vulgari continentur verſiculo. *Quis? Quid? Ubi? Quibus auxiliis? Cur? Quomodo? Quando?* (2.) Aſſentiens Voluntas. Sic e. g. Joſephum fratres ipſius ſponte ac voluntarie vendiderunt. Geneſ. XXXVII.

(Recte Ariſtoteli definitur Spontanum, cujus principium (nempe Voluntas) eſt in agente, cognoſcente ſingula, (ſingulas circumſtantias) in quibus actio conſiſtit. Requiritur ergo præter Notitiam etiam Voluntas; cui tamen non repugnat, aliunde (v. g. Dei inſtinct-

stinctu vel rationibus suadentium & exhortantium (ad agendum moveri).

Quid est Actio Invita?

Cum quis agit nolens, vel ignorans. Estque adeo duplex: Vel enim fit per vim, & *Violenta* dicitur: vel per Ignorantiam, & *Imprudens* appellatur.

Quid est Actio Violenta?

Actio Violenta est quæ fit a principio externo, contra agentis, vel patientis potius, voluntatem; ut si quis robustior manum meam arripiat, & alterum ea, me nolente, percutiat.

(Ita Lucretiæ a Sexto Tarquinio vis fuit illata. Vid. Liv. Lib. 1. cap. 58. Talis actio, si pure sit violenta, meretur veniam, & coacte agentem moraliter obligat neque ad culpam, neque ad pœnam.)

Quid est Actio Imprudens?

Quæ provenit ab agente circumstan-

ſtantiarum quarundam ignaro ſubſequente dolore ac pœnitentia.

(Eſt namque ignorantia alia, quam ſequitur dolor ac pœnitentia: talis erat Oedipi, qui patrem ex Ignorantia interfecit, & matrem, quam non noverat, uxorem duxit. Quo gemino errore cognito, eo doloris proceſſit, ut oculos ſibi erueret. Vid Hofmanni Lexicon Univerſ. P. I. voc. Oedipus. Alia quam non ſequitur dolor ac pœnitudo: qualis de quodam narratur apud Plutarchum, quod, cum lapidem jaciens in canem, novercam percuſſiſſet, dixerit: Euge, ne ſic quidem male! Prior illa Ignorantia, quæ juncta eſt cum dolore & nulla noſtra culpa contracta, actionem reddit invitam, agentemque excuſat: poſterior verò actionem invitam non reddit, nec veniam ita meretur, quam ſi doleret facto.)

Quomodo differunt Agere per Ignorantiam & Agere Ignorantem?

Priore modo agenti Ignorantia princeps actionis cauſa eſt; qua remota, nunquam futura fuiſſet actio. Ut, ſi quis conſanguineam ducat in matrimonium neſcius; vel ſpiſſis in tenebris incurſet in aliquem, eumq;

lædat. Posteriore modo agenti alia est caussa principalis, cum qua tamen Ignorantia concurrit; ut si quis profunde ebrius alterum vulnerat, agit quidem Ingnorans, sed non per Ignorantiam; quia hæc non est caussa delicti principalis, tametsi cum isto conjuncta, sed Ebrietas.

(Sed quis agit per Ignorantiam, tunc actio est Invita, & agens venia dignus, quando factum sequitur dolor ac pœnitentia; si quis vero agit Ignorans, tunc actio non simpliciter dicitur Invita, neque agens exsors est culpæ: Ignorantia enim, quæ ex Ebrietate provenit, est adscititia & evitabilis.)

Quid est Ignorantia Universalis sive Juris?

Qua communia Juris præcepta ignorantur. Estque duplex, vel *Juris Naturæ*, cum ea, quæ Juris Naturæ sunt, ignoramus, v. g. homicidium aut furtum esse illicitum. Vel est *Juris Positivi*, cum quis ignorat, quod Lege Civili, sua in civitate, est deter-

determinatum, v. g. in Imperio nostro VII. testes ad testamentum solenne adhibendos esse.

Ignorantia Juris Naturæ neminem excusat; neque etiam Ignorantia Juris Positivi facile admittit excusationem. Dantur tamen casus, ubi posterior veniam agendi impetrat, v. g. si quis in civitate aliqua non diu sit versatus; aut si lex quædam noviter fuerit promulgata; vel ita proposita, ut in notitiam subjectorum pervenire non potuerit. Vid. Sveton. in Caligula cap. 41. init.)

Quid est Ignorantia Particularis sive Facti?

Qua ignoramus unam itemque alteram actionis nostræ circumstantiam, e. g. (1) *Persona*. Ita cum Paulus Actor XIII. v. 3. 4. 5. Ananiam durioribus compellasset verbis, excusavit se, quod nescierit, hunc esse summum Sacerdotem. (2) *Rei* sive *Objecti*, e.g. cum quis arcana, quæ tamem arcana ignorabat, evulgat, (3) *Temporis*, v. g. cum quis ignorat,

eo die judicium haberi, cui ſe ſiſtere debebat &c.

(Hæc Ignorantia Particularium Circumſtantiarum (utpote circa quas eſt ſumma varietas) actionem reddit invitam, & excuſat; modo (1.) careat dolo, (2.) culpa noſtra non ſit acquiſita, (3) ſubſequentem habeat dolorem ac pœnitentiam.)

Annon dividitur Ignorantia in Vincibilem, & invincibilem?

Etiam. *Vincibilis* eſt, quam adhibita induſtria quis evitare poterat, & notitiam neceſſariam comparare; e. g. ſi ſtudioſus quispiam uti velit excuſatione, ſe hanc vel illam Legem Academicam ignoraſſe. *Invincibilis*, qua quis nullis diligentiæ viribus cognitionem debitam ſibi acquirere poterat; e. g. ſi quis ignorat futura.

(Prior illa non facile, poſterior vero ſemper meretur excuſationem; ſi ſit invincibilis non tantum in ſe, ſed etiam in ſua cauſſa.)

Quid eſt Actio Mixta?

Actio Mixta dicitur ejus, qui incumbente graviore neceſſitate aliquid, ut minus malum, eligit ac ſuſcipit, a quo cæteroquin extra neceſſitatem conſtitutus abhorrebat; e. g. ſi mercator, urgente gravi tempeſtate, merces ſuas in mare projiciat, ut allevata nave vitam conſervet. Dicitur *Mixta*, quia partim ſponte fit, partim invite, ex vi ac metu imminentis mali.

Suntne Actiones Mixtæ Spontaneis ſeu Voluntariis magis an Invitis, annumerandæ?

Equidem Invitæ dicuntur, ſi cauſſam extrinſecus moventem ſpectes; ſin vero cauſſam proximam & internam conſideres, plus habent voluntarii quam involuntarii; quia, niſi Voluntas conſentiret ad hoc faciendum, membra corporis illud nun-

quàm exſequerentur. Ac proinde Actiones ejusmodi non carent omni laude, ſi bonæ ſint, ne vituperio, ſi malæ.

(Actiones Mixtas Spontaneis magis quam Invitis annumerandas eſſe, Ariſtoteles aliique ſic probant: (1) Quæcunque actio expetitur, & præ alia eligitur; illa magis eſt Spontanea quam Invita. Atqui actio Mixta expetitur, & præ alia elegitur; E. (2) ActioniMixtæ competit definitio Actionis Spontaneæ, non vero definitio Actionis Invitæ. (3.) Quas actiones ſequitur laus aut vituperium, pœna vel præmium, illæ magis erunt Spontaneæ quam invitæ. Atqui Actiones Mixtas ſequitur laus aut vituperium &c. E.)

Da exempla Actionum Mixtarum Laude ac Vituperio dignarum.

Aliæ merentur *Laudem*, cum quis ob magnum declinandum malum, moleſtum quid admittit. Sic Attilius Regulus commendatur a Cic. III. Offic. quod maluerit præſentiſſimum atrociſſimæ mortis periculum apud Carthaginenſes ſubire, quam

quam jusjurandum datum violare.

Aliæ *Excusationem* merentur ac *veniam*: ut si quis magni mali effugiendi causa, indecori quid admittat; e. g. quando David simulavit furorem, ut manus Regis Philistæorum Achis effugeret. 1. Sam. XXI.

Aliæ merentur *Vituperium* & *Pœnam*; cum quid natura turpe ac flagitiosum admittitur; ut si quis, ad evitandum supplicium & servandam vitam, patriam prodat, aut veram religionem abjuret. Non enim sunt facienda mala (moralia) ut inde eveniant Bona. Et ex duobus Malis Tristibus minus eligendum; e Turpibus neutrum.

Utrum Actiones proficiscentes ex vehementi perturbatione, qualis est Ira vel Amor, sunt Spontaneæ an Invitæ?

Rectius dicuntur Spontaneæ, cum quia ab interno principio profici-

ſtinctu vel rationibus ſuadentium & exhortantium (ad agendum moveri).

Quid eſt Actio Invita?

Cum quis agit nolens, vel ignorans. Eſtque adeo duplex: Vel enim fit per vim, & *Violenta* dicitur: vel per Ignorantiam, & *Imprudens* appellatur.

Quid eſt Actio Violenta?

Actio Violenta eſt quæ fit a principio externo, contra agentis, vel patientis potius, voluntatem; ut ſi quis robuſtior manum meam arripiat, & alterum ea, me nolente, percutiat.

(Ita Lucretiæ a Sexto Tarquinio vis fuit illata. Vid. Liv. Lib. 1. cap. 58. Talis actio, ſi pure ſit violenta, meretur veniam, & coacte agentem moraliter obligat neque ad culpam, neque ad pœnam.)

Quid eſt Actio Imprudens?

Quæ provenit ab agente circumſtan-

ſtantiarum quarundam ignaro ſubſequente dolore ac pœnitentia.

(Eſt namque ignorantia alia, quam ſequitur dolor ac pœnitentia: talis erat Oedipi, qui patrem ex Ignorantia interfecit, & matrem, quam non noverat, uxorem duxit. Quo gemino errore cognito, eo doloris proceſſit, ut oculos ſibi erueret. Vid Hofmanni Lexicon Univerſ. P. I. voc. Oedipus. Alia quam non ſequitur dolor ac pœnitudo: qualis de quodam narratur apud Plutarchum, quod, cum lapidem jaciens in canem, novercam percuſſiſſet, dixerit: Euge, nè ſic quidem male! Prior illa Ignorantia, quæ juncta eſt cum dolore & nulla noſtra culpa contracta, actionem reddit invitam, agentemque excuſat: poſterior verò actionem invitam non reddit, nec veniam ita meretur, quam ſi doleret facto.)

Quomodo differunt Agere per Ignorantiam & Agere Ignorantem?

Priore modo agenti Ignorantia princeps actionis cauſa eſt; qua remota, nunquam futura fuiſſet actio. Ut, ſi quis conſanguineam ducat in matrimonium neſcius; vel ſpiſſis in tenebris incurſet in aliquem, eumq;

lædat. Posteriore modo agenti alia est caussa principalis, cum qua tamen Ignorantia concurrit; ut si quis profunde ebrius alterum vulnerat, agit quidem Ingnorans, sed non per Ignorantiam; quia hæc non est caussa delicti principalis, tametsi cum isto conjuncta, sed Ebrietas.

(Sed quis agit per Ignorantiam, tunc actio est Invita, & agens venia dignus, quando factum sequitur dolor ac pœnitentia; si quis vero agit Ignorans, tunc actio non simpliciter dicitur Invita, neque agens exsors est culpæ: Ignorantia enim, quæ ex Ebrietate provenit, est adscititia & evitabilis.)

Quid est Ignorantia Universalis sive Juris?

Qua communia Juris præcepta ignorantur. Estque duplex, vel *Juris Naturæ*, cum ea, quæ Juris Naturæ sunt, ignoramus, v. g. homicidium aut furtum esse illicitum. Vel est *Juris Positivi*, cum quis ignorat, quod Lege Civili, sua in civitate, est deter-

determinatum, v. g. in Imperio nostro VII. testes ad testamentum solenne adhibendos esse.

Ignorantia Juris Naturæ neminem excusat; neque etiam Ignorantia Juris Positivi facile admittit excusationem. Dantur tamen casus, ubi posterior veniam agendi impetrat, v. g. si quis in civitate aliqua non diu sit versatus; aut si lex quædam noviter fuerit promulgata; vel ita proposita, ut in notitiam subjectorum pervenire non potuerit. Vid. Sveton. in Caligula cap. 41. init.)

Quid est Ignorantia Particularis sive Facti?

Qua ignoramus unam itemque alteram actionis nostræ circumstantiam, e. g. (1) *Persona.* Ita cum Paulus Actor XIII. v. 3. 4. 5. Ananiam durioribus compellasset verbis, excusavit se, quod nescierit, hunc esse summum Sacerdotem. (2) *Rei* sive *Objecti*, e.g. cum quis arcana, quæ tamem arcana ignorabat, evulgat, (3) *Temporis*, v. g. cum quis ignorat,

eo die judicium haberi, cui se sistere debebat &c.

(Hæc Ignorantia Particularium Circumstantiarum (utpote circa quas est summa varietas) actionem reddit invitam, & excusat; modo (1.) careat dolo, (2.) culpa nostra non sit acquisita, (3) subsequentem habeat dolorem ac pœnitentiam.)

Annon dividitur Ignorantia in Vincibilem, & invincibilem?

Etiam. *Vincibilis* est, quam adhibita industria quis evitare poterat, & notitiam necessariam comparare; e. g. si studiosus quispiam uti velit excusatione, se hanc vel illam Legem Academicam ignorasse. *Invincibilis*, qua quis nullis diligentiæ viribus cognitionem debitam sibi acquirere poterat; e. g. si quis ignorat futura.

(Prior illa non facile, posterior vero semper meretur excusationem; si sit invincibilis non tantum in se, sed etiam in sua caussa.)

Quid

Quid est Actio Mixta?

Actio Mixta dicitur ejus, qui incumbente graviore necessitate aliquid, ut minus malum, eligit ac suscipit, a quo cæteroquin extra necessitatem constitutus abhorrebat; e. g. si mercator, urgente gravi tempestate, merces suas in mare projiciat, ut allevata nave vitam conservet. Dicitur *Mixta*, quia partim sponte fit, partim invite, ex vi ac metu imminentis mali.

Suntne Actiones Mixtæ Spontaneis seu Voluntariis magis an Invitis, annumerandæ?

Equidem Invitæ dicuntur, si caussam extrinsecus moventem spectes: sin vero caussam proximam & internam consideres, plus habent voluntarii quam involuntarii; quia, nisi Voluntas consentiret ad hoc faciendum, membra corporis illud nun-

quam exſequerentur. Ac proinde Actiones ejusmodi non carent omni laude, ſi bonæ ſint, ne vituperio, ſi malæ.

(Actiones Mixtas Spontaneis magis quam Invitis annumerandas eſſe, Ariſtoteles aliique ſic probant: (1) Quæcunque actio expetitur, & præ alia eligitur; illa magis eſt Spontanea quam Invita. Atqui actio Mixta expetitur, & præ alia elegitur; E. (2) Actioni Mixtæ competit definitio Actionis Spontaneæ, non vero definitio Actionis Invitæ. (3.) Quas actiones ſequitur laus aut vituperium, pœna vel præmium, illæ magis erunt Spontaneæ quam invitæ. Atqui Actiones Mixtas ſequitur laus aut vituperium &c. E.)

Da exempla Actionum Mixtarum Laude ac Vituperio dignarum.

Aliæ merentur *Laudem*, cum quis ob magnum declinandum malum, moleſtum quid admittit. Sic Attilius Regulus commendatur a Cic. III. Offic. quod maluerit præſentiſſimum atrociſſimæ mortis periculum apud Carthaginenſes ſubire, quam

quam jusjurandum datum violare.

Aliæ *Excuſationem* merentur ac *veniam*: ut ſi quis magni mali effugiendi cauſa, indecori quid admittat; e. g. quando David ſimulavit furorem, ut manus Regis Philiſtæorum Achis effugeret. 1. Sam. XXI.

Aliæ merentur *Vituperium* & *Pœnam*; cum quid natura turpe ac flagitioſum admittitur; ut ſi quis, ad evitandum ſupplicium & ſervandam vitam, patriam prodat, aut veram religionem abjuret. Non enim ſunt facienda mala (moralia) ut inde eveniant Bona. Et ex duobus Malis Triſtibus minus eligendum; e Turpibus neutrum.

Utrum Actiones proficiſcentes ex vehementi perturbatione, qualis eſt Ira vel Amor, ſunt Spontaneæ an Invitæ?

Rectius dicuntur Spontaneæ, cum quia ab interno principio proficiſcun-

ſcuntur, & circumſtantiarum ignorantiam aut coactionem non poſſunt prætendere; tum quia in poteſtate hominis eſt, affectus ſuos frenare, ne recti honeſtique terminos tranſiliant.

Quomodo diſtingvuntur Actiones Morales ratione Normæ ſive Regulæ?

Alia Actio eſt *Bona*, quæ cum norma, h. e. Lege congruit; alia *Mala*, quæ a lege diſcrepat.

(Ad Actionem Bonam requiritur, ut cum lege congruat ex omni parte: at Mala etiam eſt, quæ a lege diſcrepat aliqua tantum ex parte. (2.) Bona actio debet eſſe materialiter & formaliter bona; Mala actio, etſi materialiter bona, formaliter tamen mala eſſe poteſt; & vice verſa: ut ſi quis benefactori gratiam refert per injuriam alterius; aut ſi quis corium furatur, ad calceos pauperibus donandos.

Quænam dicuntur Actiones Licitæ & Illicitæ.

Licita ſive Permiſſa actio eſt, quam Leges

Leges neque præcipiunt neque vetant, & quam suscipere aut omittere in cujusvis omittere est relictum; ut, serere in agro tuo hordeum aut triticum. *Illicita* est, quæ fit contra legem. *Abusive licita* vocatur, quæ cum Lege naturali prohibeatur, per Legem civilem nulla pœna coërcetur: sic potu immoderato obrui, hodie multis in locis abit impune.

(De quæstione, An dentur Actiones Morales indifferentes? magna olim inter Thomam & Scotum fuit, hodieque inter Doctores Ethicos est controversia. Negant eam Hornejus in Philos. Mor. Lib. II. Cap. 7. §. 18. Philaretus in Ethica sua pag. 72. 73. & Cl. Krebsius, de indifferentissimo hoc Morali fusius agens in Morum & Juris Scientia Univers. Lib. II. Cap. 4. imprimis pag. 69. & seqq. ubi in sententiam Thomæ inclinat, illudque Apostoli urget: Sive manducatis, sive bibitis, sive quid agitis, omnia in gloriam Dei facite! 1. Cor. X. 31.)

Quænam est Omissio bona & mala?

Omissio bona est, qua omittitur a-

ctio mala, occaſione perpetrandi oblata, ex amore Dei, & ſtudio obediendi ejus legi. Sic Joſeph ab alienâ abſtinuit uxore.

Omiſſio mala eſt, qua omittitur, actus lege præceptus, quem per occaſionem aut facultatem præſtare poſſes; ut, cum Parentibus aut Magiſtratui honor debitus non exhibetur.

Diximus ſupra Generale Virtutis, Moralis Objectum eſſe Actiones Humanas & Paſſiones ſive Affectus.)

Quid eſt Affectus?

Affectus (in homine conſideratus) eſt motus, quo voluntas aut ſenſus rem oblatam proſequitur aut fugit, cum extraordinaria ſpirituum agitatione.

(Nobis hic de Affectibus, prout in homine ſunt, ſermo eſt. Hi igitur cum ſint mixtæ mentis corporiſque actiones ſeu paſſiones: duplex eorum Subjectum, Quo conſtituendum eſt, nempe Mens & Corpus; & in Mente quidem Voluntas ſeu Appetitus rationalis, & in Corpore Appetitus Senſitivus. Hinc celeberr,

lebetr. Sturmius Affectus humanos ad Appetitum Sensitivo Rationalem refert, eosque vocat internas Corporis humorumque commotiones, cum voluntatis quendam consensu aut dissensu conjunctas &c. Vid. Phys. Conciliatr. Pars Specialiss. cap. IV. §. 4. & 5. p. 280. 281. An & quomodo Affectus Deo, Angelis, Mentibus separatis & Brutis competant? aliis disquirendum relinquemus.)

Quot numerantur Affectus?

A variis varie enumerantur. In Scholis vulgo recenseri solent XI; quorum alii ad Appetitum *Concupiscibilem* referri solent, qui nempe in Bonum sensibus nostris & rationi gratum feruntur; ut Amor, Lætitia, Spes, Desiderium, Audentia; alii ad *Irascibilem*, quibus Malum nobis ingratum aversamur; ut sunt Ira, Odium, Tristitia, Metus, Fuga, Desperatio.

Affectus omnes enumerare apteque disponere velle, res est laboris ardui & successus incerti, propter temperamentorum corporis humani, & objectorum, quæ illos excitare possunt, varietatem, caussasque plures. Hodie

duplex eorum celebrior datur Enumeratio ac Divisio: Scholastica, juvenibus cognitu facilior, & Cartesiana. Cartesius Affectus dividit in Primitivos & Derivativos. Primitivi, qui ex nullis aliis orti atque adeo Simplices sunt, ipsi dicuntur sex: Admiratio, Amor, Odium, Cupiditas, Lætitia, Tristitia, Derivativi, qui ex quibusdam eorum varie componunt, illorumve species sunt. Sic Admirationis species constituit Existimationem ac Despectum; Amoris species, Favorem, Gratitudinem &c. Vid ipse Cartesius in Lib. de Passionibus Animæ; Henr. Morus in Enchirid, Eth. Lib. l. Cap. 7. Philareti Ethica Lib. 1. cap. 8.)

Quid sentis de Admiratione, hujusque Speciebus, quas Cartesius inter Affectus numerat?

Scholastici recensent affectus, qui in *Corde* sedem proprie habent, cumque cordis commotione sunt conjuncti; & qui referuntur ad Bonum a nobis persequendum, vel malum aversandum: Cartesius vero abstrahit a Bonitate & Malitia ad nos relata; atque eos etiam considerat affe-

ctus,

ctus, qui sedem habent in *Cerebro*, & qualemcunque spirituum agitationem inferunt. Qui tamen dissensus tantus non est, ut propterea rejiciendam putemus vulgarem istam Scholasticorum Enumerationem ac Divisionem: præsertim cum Hamelius & alii Admirationem nominent *Passionem improprie talem*.

Vid Hamel in Philos. Moral. Tractat. III. Disp. II. de Affectibus Animi, Quæst. III. Artic. 2, p. m. 746, ubi & paulo post ibid. Quæst. IV. Artic. 1. p. m. 748. fatetur, quod tanta non sit in Admiratione, quanta in cæteris affectibus, animæ commotio, quoniam in nuda & simplici Admiratione res in se ipsis spectentur, non ut nos referantur: hinc nullam in corde, nullam in sanguine agitationem, nec ullam fere in ipso corporis habitu fieri mutationem. Agemus tamen infra nihilominus quoque de Admiratione: neque multum hic immorabimur speculationibus istis, Quid & Quot sint Affectus, quomodo item dividendi? sed monstrabimus potius, quemadmodum eos moderari, iisque recte uti debeamus.)

Sunt-

Suntne Affectus in se & sua natura vitiosi?

Non ſunt in ſe vitioſi, adeoque nec exſtirpandi, ſed concinne temperandi, rectæque rationi ſubjiciendi.

Quomodo id probalis?

1. Novimus nos Chriſtiani, quod Servator noſter, omnis perfectionis exemplar, non fuerit expers affectuum: contriſtavit enim eum mors Lazari Joh. XI; lætatus eſt ob ſucceſſum prædicati Evangelii Luc. X; miſertus turbæ inedia preſſæ Matth. XV.

2. Deo ipſi adſcribuntur affectus nonnulli, ut Amor, Ira, Odium &c. Et ab eodem nobis affectus quidam præcipiuntur, ut Amor erga parentes, conjuges, miſeratio erga afflictos &c.

3. Sunt cotes & inſtrumenta multarum Virtutum; noſtræque ſanitati foven-

fovendæ conducunt: idem enim in homine microcoſmo præſtare videntur, quod venti majore in mundo; ſicut enim hi aërem expurgant, ita illi ſanguinem quaſi ventilant, ne ſtagnans putreſcat.

(De Utilitate Affectuum humanorum vid. H. Mori Enchirid. Eth. Lib. 1. Cap. VI. & Philareti Eth. Cap. VI. §. 3. p. 79. & ſeqq.)

Cur ergo Stoici docent, illos, ut morbos animi, non temperandos, ſed eradicandos eſſe.

Totalis hæc inter Peripateticos & Stoicos latet in verbis, non in re ipſa. Nam ſi Peripatetici vocem πάθοι ſic acciperent, ut Stoici, (nimirum pro erturbatione rectæ rationi contraria) omnino etiam τὰ πάθη per ſe mala & exſtirpanda judicarent. Ac viciſſim, quando Stoici τῶν παθῶν nomine nihil aliud intelligerent quam Peripatetici, (nimirum motus animi indif-

indifferentes) eos nec per se malos, nec eradicandos esse monerent.

Stoicis (1) πάθος sive Perturbatio est commotio quædam vehementior, a recta ratione aversa; qualis certe in virum bonum ac sapientem cadere non debet. (2) Distinguunt inter τὸ πάθος & Εὐπάθειαν. Per illud intelligunt morbidam animi perturbationem, sive, ut dixi, commotionem animi rectæ rationi contrariam; per Εὐπάθειαν vero, commotionem animi placidam, constantem, rectæque rationi congruentem. Itaque dicunt, in Sapientem non cadere Libidinem, sed Voluntatem; non Lætitiam, sed Gaudium; non Metum, sed Cautionem &c. (3) Distinguunt inter φαντασίαν (Propassionem) & συγκατάθεσιν (ipsam Passionem.) Illam dicunt Involuntariam, ideo neque bonam neque malam esse, & in Sapientem quoque cadere: hanc voluntariam, eamque (si rectæ rationi adversetur) malam, ac sapiente viro indignam. Vid. Gell. Lib. XIX. Cap. I. Denique sicut mercatores nunquam quandoque postulant, ut æquum obtineant; Ita Stoici excidium affectuum imperarunt, ut moderamen imperarent. Vid. Senec. Lib. VII. de Benefic. c. 22. & 23. Add. Horneii Philos. Mor. Lib. II. cap. 6. n. 8.

Qua-

Quænam sunt Regulæ Generaliores, quibus niti possumus in recto Affectuum sive Passionum usu?

Duæ: (1) Ut affectus nostri ferantur ad Finem debitum; h.e.eum, ad quem a natura destinantur) & ad Object recta & licita; (h. e. ea, quæ appetere Lex jubet aut permittit, quæ ὀρθοπάθεια vocari solet. (2.) Ut affectus nostri Objecto & Fini sint proportionati (ut ita dicam) & commensurati, i. e. ut summo affectu summa & optima, mediocri mediocria, minimo minima prosequamur; nec unquam in tantum commoveamur, ut affectus alicujus violentia lumen rationis intercipiat. Quæ μετριοπάθεια appellatur.

Quæ-

Quanam remedia Generalia regendis affectibus conducunt.

1. Perpendamus, quod rectum affectuum usum à nobis exigat non tantum Ratio, sed & revelatum Dei mandatum, ac propterea lege ad eum nos obligemur. Cicero: *Ratio præsit, appetitus obtemperet!* 1. Offic. *Sub te erit appetitus tuus, & tu dominaberis illi!* Genes. IV, 7.

2. Considerada Voluptas liquidissima, ex prudenti affectuum moderamine resurgens; & cogitandum; quod illi e contrario perpetuis agitentur Furiis, qui suis passionibus succumbunt. Conf. Senec. Lib. III. de Ira cap. 6.

3. Preces ad Deum fundendæ, *Nemo* enim *continens esse potest, nisi Deus det.* Sap. IIX, 21. Pie Epictetus apud Arrianum, *Dei memento,* inquit; *hunc adjutorem advocato & commilitonem; ut solent nautæ, qui in*

in tempestatibus invocans Castorem & Pollucem. Qua vero periculosior est tempestas, quam fluctuantium passionum? Lib. II. cap. 18.

4. Compertæ integritatis moderator vitæ ac moribus tuis præficiendus, qui vel objecta noxia tibi surripiat, vel passiones tuas ipso in æstu refrænet. Vid. Jo. Bonæ Manuduct. ad Cœlum Cap. II.

5. Imo & ipsi præscindamus occasiones, nobisque objecta subtrahamus, quæ turbare nos possunt. Inde Philosophi quidam pecunias abjecerunt, oculos sibi effoderunt, aures cera obturarunt &c. (Quanquam & hic observandum illud: *Ne quid nimis!*)

6. Principiis obsta; Et quamprimum vel minimos senseris motus rationis imperio insurgentes, fræna illis injice! Vid. Senec. I. de Ira c. 7. & Lib. III. c. 10.

7. De-

7. Denique accurate indagemus illos affectus, in quos Temperamentum nostrum præ aliis nos inclinat: hos proinde, veluti capita papaverum, cum Tarquinio demetamus; sic reliqui minorum gentium affectus facilius, imo ultro, sedabuntur.

Quid est Amor?

Amor est affectus, quo propendemus in Bonum nobiscum jungendum. Objectum ejus sunt Bona & Pulcra, quæ Graeci simul vocant τά καλά vel τὰ φιλητὰ, *Amabilia.*

Amor (1) vel est Concupiscentiæ, quo Bonum appeto mihi; vel Benevolentiæ, quo Bonum appeto alteri. Ille fertur in Bonum, ut eo ipse fruar; hic in bonum cum altero communicandum. (2) Vel est honestus ac Laudabilis, quo amamus, quæ oportet vel licet amare, & prout amare decet. Talis est Amor Dei, Parentum, Conjugis Virtutis &c. vel, Turpis Vituperabilis, ut cœcus divitiarum aut honorum amor, ac præsertim Venereus ille inordinatus atque illicitus.

Qua-

Quænam Regulæ hic notandæ, & quæ Remedia inordinato Amori præscribenda?

1. Quamprimum tibi placere quid cœpit, non ſtatim ac temere id perſequendum aut amandum judices, licet bonum tibi videatur ac Pulcrum; ſed probe diſpicias, anne lateat anguis in herba? 2. Perſuadeas tibi, nihil amandum eſſe, niſi quod eximia cum dignitate & honeſtate conjunctum ſit: Turpe contra exiſtimes, turpiter amare, aut perſonæ vel rei indignæ amorem tuum conſecrare; vel etiam rem corruptioni aut amiſſioni obnoxiam tam arcte complecti, ut ea amiſſa animus ſe colligere nequeat. Speciatim adverſus Amorem Venereum, eumque illicitum, ſequentia obſerventur Remedia: (1) Fuga omnis occaſionis, & Averſio oculorum, aurium cogitationum ab Objectis talis amoris

æstum irritantibus. (2) Fuga otii: *Otia si tollas, periêre Cupidinis arcus &c.* (3) Frugalitas Cibo ac Potu. Sine Cerere enim ac Libero friget Venus. (4) Consideratio malorum, quæ amorem stultum ac perversum comitari ac sequi solent. Vid. Plauti Mercator Act. I. Sc. I. vers. 18. seqq. (5) Loci mutatio; quæ ut corpori, sic animo ægrotanti sæpe est salubris. *Quantum oculis, animo tam procul ibit amor.* (6) Consilium Hieronymi: *Tria* esse *Amoris Remedia: Preces, Jejunium, Laborem.*

Exempla.

Exempla quod attinet, Amoris inordinati affectum vicit (*a*) *Joseph*, ab uxore Potipharis abstinens, Genes. c. 39. (*b*) *Alexander*, cætera gentium magis quam affectuum domitor. Etenim cum Darii filias eximiæ pulchretudinis captivas habe-

ret,

ret, monitus etiam, invisere eas recusavit, dicens. Sibi non committendum, ut, cum viros vicisset, a mulieribus vinceretur, (a) *Scipio Africanus*, qui captivas etiam puellas præcipuæ pulchritudinis barbaris restituit, ac ne in conspectum quidem suum passus est adduci, ne quid de virginitatis integritate delibasse saltim oculis videretur. Flor. Lib. II. c. 6. n. 40.

Quid est Gaudium sive Lætitia?

Lætitia est affectus, quo ex præsentis bonis fruitione anima suavi voluptate perfunditur. Objectum est Bonum præsens. Gaudemus quidem Boni etiam præteriti memoria, aut futuri conceptione: Quod utrumque tamen animo occurrit tanquam præsens.

(Lætitia (1) alia est Mentis, quæ subjicitur menti; qualis est illa ex Virtutum exercitio & conjunctione cum Deo resultans: alia Sensuum, ut quæ ex Visu, Gustu, Tactu &c. percipitur, Illa hac multo est præstantior. (2.) Alia

est Honesta & Moderata, quæ probatur Deo, & rectæ rationi est congrua. Alia Turpis & Immoderata, eaque inimica Deo, rectæque rationi contraria.)

Regulæ & Remedia.

Seneca Epist. 23. *Hoc ante omnia fac. Disce gaudere!* h. e. Gaudium verum a falso discernere; atque cavere, ne gaudium tuum intempestive, aut ex causis non idoneis, sese exserat, puta, ob aliena mala &c. & ne ad ineptias vanitatem, & quæ turpia aut indecora sunt, propellat. (2) Temperantiam in Cibo, Potu & Venere adhibe; ac prava eaque ad nimiam & frequentem lætitiam prona consortia fuge! (3) Tecum perpende, quantam voluptates terrenæ, atque hinc inordinata & immoderata lætitia, homini perniciem afferant, ratione animæ & corporis. *Impia sub dulci melle venena latent.* (4) Ob oculos tibi pone brevitatem & vanitatem

tatem omnium gaudiorum terrenorum: & quam perpetuæ ſint in orbe vires Lætitiæ ac Triſtitiæ, *Nulla eſt ſincera voluptas, ſolicitumque aliquid latis intervenit.* Ovid. VII. Metam. (5) Mortis meditatio.

Exempla.

Ultimum ecce hoc remedium adhibuit *Ptolemæus Philadelphus*, Ægypti Rex, qui medias inter epulas mortui cranium ſemper afferri, & a miniſtris hanc ſibi vocem acclamari juſſit: *Inſpice Rex, & cogita, te talem aliquando futurum!* Cæterum affectum hunc adductoribus habenis temperavit *Philippus Macedo.* Ei cum nunciatum eſſet, uno die multas res ſimul feliciſſime geſtas eſſe; (nam eodem tempore curru quadrijugo vicerat in Olympicis, & Parmenio Tarnenſes Prælio fuderat, & Olympias ipſi filium enixa erat) porre-

ctis in cœlum manibus exclamavit: O fortuna, pro tot tantisque beneficiis levi quopiam malo me affice! Exempla eorum, qui præ nimio gaudio exhalarunt animam, vid. ap. Gell. N. A. Lib. III. c. 15. ut *Policratæ*, *Philippidis*, *Diagoræ Rhodii*; it. apud Plin. Lib. VII. c. 5. sub init. Valer. Max. Lib. IX. c. 12. n. 2. 3.

Quid est Spes?

Spes est affectus, quo bonum futurum, idque possibile, nobis pollicemur & expectamus. Objectum ejus proinde est (1.) Bonum. Malum enim non speramus sed metuimus. (2) Futurum. Bonum enim jam præsens non amplius speratur. (3) Possibile: Impossibilia quippe non speramus, sed desperamus.

(Spes (1) est vel Bona quæ veris bonis, vel Vitiosa, quæ malis aut falso creditis bonis innituntur. (2) Spes est vel Certa, quæ a certis bonis vel incerta & Vana, quæ a dubiis vanisque rebus pendet.)

Regu-

Regulæ & Remedia.

(1) Caute agas, nec multum Spei credas; *Fallitur augurio spes bona sæpe suo.* (2) Futura sperantibus, sæpe præsentia dilabuntur; secundum illud Plauti: *Certa amittimus, dum incerta petimus.* Pertinet huc fabula de Cane Æsopico, ad flumen currente, & frustum carnis ferente. (3) Ita spem tempera, ne, animus per eam ægrescat, ac ne dum vana, incerta, aut supra vires posita complectatur, gratis se fatiget. Cic. in Cat. Maji. *Quid stultius, quam incerta habere pro certis, falsa pro veris?* (4) Expertis crede, & intuere multos, quorum spes decollavit; e. g. Alexandri, Hamanis, Sejani &c. (5) Divum Hieronymum sequere, Serm. IX. super Psalm. 91. scribentem: *Abjiciamus omnino spes miseras, vanas, inutiles, seductorias! & huic uni* (in Deum collocandæ) *tam solidæ, tam perfe-*

perfectæ, tam beatæ inhæreamus! (6) Patientiæ ſtudeas; ſecundum illud: Ferendum & Sperandum. Cic. *Speremus, quæ volumus, ſed quod acciderit, feramus.*

Exempla.

Exempla eorum, qui Spem bonam certamque in Deo collocarunt, ſunt *Job*, cap. XIX. 25. ſeqq. *David*, Pſalm. XXV. 2. LVI. 4. 5. 12. CXXX. 5. ſeqq. aliisque locis quamplurimis. Cæterum ſpem nimiam & immoderatam frænavit *Epictetus*, ſæpius, teſte Stobæo, hoc uſus ſimili: Ut crura, ſic ſpem quoque, non amplius extendere convenit, quam fieri commode poſſit. Item *Plato* & *Ariſtoteles*, Spem vigilantis ſomnium appellantes.

Quid eſt Deſiderium vel Cupiditas?

Eſt affectus, quo Bonum, quod nobis

nobis deeſt, appetimus; & malum, quo premimur, remotum cupimus. Objectum ejus eſt Bonum, idque abſens, ſive præteritum ſive futurum; nec non Malum a nobis removendum. Inde Scaliger deſcribit Deſiderium per Inclinationem voluntatis ad habenda bona, quibus caremus; aut ad excutienda mala, quibus premimur.

(1. Deſiderium a Spe ſe differt: (a) Deſiderium proprie eſt Boni alicujus appetitio ſive cupiditas; Spes autem leta expectatio. (b) Deſiderium verſatur circa Bonum abſens, præteritum vel futurum; Spes tantum circa futurum. (c) Spes conjuncta eſt cum lætitia; Deſiderium plerumque junctum eſt cum triſtitia, anxietate animi & impatientia. (d) Deſiderium intentius fertur, & ſagittæ inſtar vibratur in bonum poſſidendum: Spes patienter illud expectat.)

(2. Deſiderium aliud eſt Naturale, quod in Bonum naturæ utile tendit; e. g. deſiderium alimenti, ſomni, quietis &c. Aliud non naturale, quod tendit ad bonum a ratione dependens; ut deſiderium ſcientiæ, honorum &c. Tam Naturale, quam Non naturale, vel eſt Bonum & recta ratione definitum, ut deſide-

rium Dei S. Boni nostri, item Virtutum bonarumque artium &c. nec non desiderium cibi modici, aut necessariæ medicinæ: vel Malum & inane, a neglecto rationis judicio falsaque opinione prognatum; ut desiderium immeritorum honorum, divitiarum, Veneris immoderatum. Talia Petrus vocat Carnalia desideria, quæ militant adversus animam 1. Epist. II. 11.)

Regulæ & Remedia.

(1) Desideria tua ad rationem revoca; & ad naturam vive, quæ paucis est contenta, multisque desideriis ad vivendum non habet opus. Hinc Senec. Epist. 119. *Nihil monuisse te malim, quam hoc, quod nemo monetur satis: ut omnia naturalibus desideriis metiaris, quibus autem gratis satisfiat aut parvo. Tantum miscere vitia desideriis noli!* (2) Vitiis vero, quæ misceri desideriis solent, medeatur Lex divina: *Non concupisces domum proximi tui &c.* Exod. XX. 17. (3) Bonum, quod desideras, attente circumspice, an verum, sit Bonum,

Bonum, an apparens tantum, utrum nocere magis, quam prodesse possit? *Multa impetum animi movent, quæ petuntur petentium malo.* Senec. Epist. 118. (4) Considera Effectus affectus hujus inordinati molestos ac perniciosos, quodque is, secundum Platonem, malum sit inexplebile. (5) Tῆ αὐταρκείᾳ seu sufficientiæ stude. Cic. Paradox. VI. *Contentum suis rebus esse, maximæ sunt certissimæque divitiæ.* Add. 1. Timoth. VI. 6. (6) Res extra te positas, tanquam nihil ad te spectantes, sperne, mortemque meditare! *Sic* enim *nihil unquam humile cogitabis, nec impense cupies quicquam.* Epictet. Enchirid. c. 20. *Finem omnium rerum specta, & super vacua dimittes!* Senec. Epist, 119.

Exempla.

Cupiditati ac Desideriis fibulas imposuerunt *(a) Agur*, nec divitias

nec paupertatem à Deo precatus; ſed ut victui tantum tribuerentur neceſſaria. Prov. XXX. v. 7. 8. 9. (b) *Paulus*, ad Philipp. IV. 11. 12. & 1. Timoth. VI. 6. 7. 8. (c) *Socrates*, qui cum in pompa triumphali magna vis auri & argenti ferretur, Quam multa non deſidero! exclamavit; teſte Cic. V. Tuſc. Quæſt. (d) *Epicurus*, cujus frequens dictum erat: *Si ad naturam vives, nunquam eris pauper; ſi ad opinionem, nunquam eris dives. Exiguum natura deſiderat; opinio immenſum.* Item: *Panem & aquam natura deſiderat. Nemo ad hæc pauper eſt, intra quæ deſiderium ſuum clauſit: cum ipſo Jove de felicitate contendat!* apud Senecam Epiſt. 16. & 25. (e) Ipſe etiam *Seneca*, cujus Epiſtola 119. digna imprimis eſt, quæ legatur.

Quid

Quid est Audacia sive Confidentia?

Est affectus, quo malum arduum aggredimur, ut Bonum speratum consequamur. Objectum itaque est malum, idemque arduum & superandum, eoque superato bonum obtinendum.

(Audacia (ut est affectus) alia est Laude, alia Vituperio digna. Illa rationi rectæ est congrua, quando ad malum ingens, quod Bono obtinendo obstare videtur, depellendum, animi corporisque vires, ac Dei cumprimis hominumque auxilia, spem firmam afferunt. Huc pertinet illud: Audentes Deus ipse juvat. Hæc vero ratione caret ac consilio; si quis nempe majora viribus suis aggredi, ac necessariis destitutus præsidiis rem conficere tentat.

Regulæ & Remedia.

(1) Moram & consilium adhibe, antequam rem arduam aggrediaris; secundum illud Statii: *Metire, quod audes!* (2) Nosce te ipsum, viresque tuas accurate pensita, & moderatam

ratam de te concipe opinionem. Conf. Senec. de Tranquill. animi Cap. 4. & 5. (3) Ne leviter nimis de obſtante malo, aut adverſariorum viribus exiſtimes! *Leo aliquando minimarum avium pabulum fuit &c.* Curt. Lib. VII. c. 8. n. 15. (4) Sobrietati ſtude; quæ nos reddit moderatiores & circumſpectiores Ebrietas contra in prœlia trudit inermes. (5) Juvabunt hic Doctrina, Uſus & Experientia; nam ſicut indocti & exercitati plerumque ſunt audaculi; ita docti & experti cautiores ac prudentiores. (6) Cogita, quam ſtolidus ac nocivus ſit affectus, Audacia immoderata. Id quod teſtantur Phaëthon & Jcarus; item Pſylli & Celtæ adverſus Auſtrum ac fluctus marinos præliati, ſed arenis undisque obruti.

Exem-

Exempla.

Moderatus eſt affectui huic (a) *Fabius* ille *Maximus*, qui *primus fulmineum lento cunctamine Pœnum compreſſit*; ut canit Claudianus; plus conſilio quam fortunæ confiſus, atque oſtendens, *bono Imperatori haud magni momenti fortunam eſſe*; *mentem rationemque dominari.* Liv. XXII. c. 18. & 25. (b) *Svetonius Paulinus*, Tacito dictus Cunctator natura, cui cauta potius conſilium cum ratione, quam proſpera ex caſu placerent. II Hiſtor. c. 25. (d) *Archidamus*, qui filio ſuo cum Athenienſibus temere congreſſuro dixit: *Aut viribus adde, ut animis adime!* Plutarch. in Apophth. Lacon. Laudabilis præterea ConfidentiæExempla in Sacris ſunt *Gedeon, David, Judas Maccabæus* hujusque fratres, qui non tam ſuis viribus quam Dei auxilio confiſi, ſumma patrarunt facinora.

Quid est Ira?

Est affectus, quo contemtum aut injuriam nobis nostrisque illatam vindicare nitimur. Objectum ejus est Malum, seu Verum seu Apparens, puniendum, & contemtus nostri nostrumque vindicandus.

(Bene monet Bœclerus in Libell. Memor Eth. Optabilius esse plane eliminare Iram, eamque Virtuti non bene congruentem, saltem non necessariam esse. Neque enim ad propulsandam injuriam, neque ad punienda delicta, ira opus est; imò quo longius abest ira eo melius ista omnia conficiuntur. Conf. Senec. l. de Ira c. 14. 15. & 16. Quanquam communiter doceatur, esse iram quandoque Justam & Irasci licere, quando Religio, bonæ Leges, Patria, Parentes & Propinqui immerito offenduntur ac violantur. Sæpiùs tamen Ira hominis est vitiosa ac stolida, ut cum irascimur Deo, Magistratui, Parentibus, Præceptoribus, aliisque immerentibus, imo & brutis rebusque inanimatis &c. aut quandoque ex caussis rebusque levissimis exacerbamur.

Regulæ & Remedia.

(1) Iræ, ut violentissimo affectui, omni studio reluctandum; quæ & ipsam

ipsam fortitudinem, ac justitiam, quibus inservire vulgò putatur, sæpe occœcat & præcipitat.

Ira furor brevis est; animum rege, qui, nisi paret,
Imperat; hunc frenis, hunc tu compesce catena.

Hor. Lib. I. Ep. 2. (2) Remove proinde Caussas *internas*, (quæ in nobis sunt) unde Ira oriri solet; quarum aliæ sunt *Morales*, ut Philavtia, Zelotypia, Superbia, Curiositas &c. aliæ *Naturales*, ut ebrietas, nimia lassitudo aut defatigatio, fames, sitis &c. Vid. Senec. III. de Ira c. 6. 9. 10. (3) Remove ac fuge Caussas Iræ *Externas*, quæ sunt omnia, quæ contemtum aliquam nostri ac nostrorum præ se ferunt, nosque extrinsecus irritare possunt. Hic attendamus, quam incitamenta illa plerumque frivola sint ac levia, & nobis sæpe, si ad mentem saniorem redierimus, videantur ridicula. Conf. Senec.

nec. Lib. III. de Ira c. 30. init. c. 10. versus fin. item c. 11. & 12. (4) Animo tuo firmiter constitue, Iræ nihil unquam loci te velle dare, quæcunque tandem molesta accidant. Senec. III. de Ira c. 37. *Præsume animo, multa tibi esse patienda &c.* (5) Conversare cum hominibus placidis & mansuetis; ac fuge homines contentiosos & agrestes. Vid. Senec. Lib. III. de Ira c. 8. & Lib. II. c. 22. (6) Assidue meditare funestissima mala Animi, Corporis & Fortunæ, quæ ab ira solent provenire. Conf. Seneca Lib. I. de Ira c. 2. (7) Cogita, Iracundiam muliebre, puerile ac stolidum esse vitium. Id Lib. I. de Ira c. ult. & Lib. II. c. 19. At contra quam sapiens & gloriosum sit: Non facile irasci, & injurias magno animo contemnere. Senec. Lib. II. de Ira. c. 32. (8) In ipso Iræ æstu moram & dilationem adhibe, antequam ad judican-

candum, loquendum, castigandum accedas. Idem Lib. III. de Ira c. 12. (9) Speculum consule. Ita Socrates & Plato discipulos suos monuerunt, ut iratos se in speculo contuerentur, & cogitarent, qualis esset animus, cujus externa imago tam fœda est? (10) Amico alicui danda est potestas ut libere nos corripiat, cum irascimur, nec iræ nostræ assentiatur: ad instar Socratis apud Senec. III. de Ira c. 13. Add. Plutarch. libell. de cohibenda Ira.

Exempla.

Iræ affectum fortiter debellavit (*a*) *David*, maledicta & lapides Simei miti excipiens animo, 2. Sam. XVI. 10. (*b*) *Plato*; qui cum a servo suo graviter esset offensus, veritus, ne modum vindictæ excederet, Speusippo amico castigationis arbitrium commisit; deforme sibi futurum existimans, qui servum emendaturus esset, iracundiæ servitium subi-

subiret. Valer. Max. Lib. IV. c. 8. Conf. Senec. III. de Ira c. 12. (e) *Tarentinus Archytas*, ; de quo vid. Valer. Max. ibid. (*d*) *Socrates* cum calce petitus a juvene quodam feroce, ad ultionem ab amicis instigaretur. Quid, ait, an si me asinus calce petiisset, jussuri eratis, ut calcem ei contra impingam? Eundem perhibent colapho percussum, nihil amplius dixisse, quam Molestum esse, quod nescirent homines, quando cum galea prodire deberent. Senec. III. de Ira c. 11.

Quid est Odium.

Est affectus, quo quis aversatur malum, quod inimicum sibi aut noxium esse judicat. Inde a nonnullis vocatur *Adversatio*. Objectum ejus est Malum, idque præsens vel absens, Verum vel Apparens, nobis minus conveniens.

'(Odium pertinacius est quam Ira, unde multis Ira inveterata dicitur; etiam occultis, adeoque vitatu difficilius. Estque aliud Bonum

num five Laudabile, nempe malorum, maxime moralium, & si sit moderatum: Ita Deus ipse odit omnes operantes iniquitatem. Aliud Malum sive Vituperabile, si oderimus ea, quæ bona sunt minimeque adversanda.

Regulæ & Remedia.

(1) Odio, affectui, tam habenti, quam illis, in quos fertur, admodum pernicioso, quantum potes, obnitere! Etsi quis omnino dignus videatur, quem averseris, cogita, Vitia nos odisse debere, non homines. (2) Præscriptum sequere Legis Naturæ, quæ vult, *ut homo homini, quicunque sit, ob eam ipsam causam, quod is homo sit, consultum velit.* Cic. III. Offic. (3) Audi etiam mandatum Christi Matth. V. 44. 45. *Diligite inimicos vestros* &c. & Pauli, Rom. XII. 14. *Benedicite iis, qui vos insectantur.* (4) Caussas Odii tui diligenter considera, utpote circa quas sæpe fallitur opinio nostra. Nunc enim odio prosequimur res manifestò sacras & hono-

honorabiles, ut sunt Pietas, Veritas &c. hinc illud : *Veritas odium parit* : nunc caussa plane est incognita, secundum istud Martialis : *Non amo te, Sabidi, nec possum dicere quare?* Interdum Caussæ sunt Avaritia, Invidia, φιλαυτία, Superbia &c. quæ omnes pro virili removendæ. (5) Tecum perpende, quam odium sæpius sit turpe ac diabolicum ; (diabolus enim odit Deum ac homines) quamque gravia tum possessoribus suis, tum aliis, pariat damna. Inde enim oriuntur contumeliæ, injuriæ, cædes &c. & quicquid boni gignit Amor, id Odium destruit. (6) Memento mortalitatis tuæ; adeoque mortales cum simus, odia immortalia ne geramus. Conf. Plutarch. libell. de Invidia & Odio.

Exempla.

Laudari hic debent (1) *Joseph* erga fratres suos inimicos benignus, Genes.

Genes. XLV. 5. (2) *Christus* & *Stephanus*, pro persecutoribus & carnificibus suis orantes. (3.) *Rytagorei*, qui, si quando inimicitia vel odio adversus se invicem exarserant, ante solis occasum, dextris mutuo datis, gratiam redintegrarunt; teste Plutarcho. (4.) *Agatho* gloriari solitus, se nunquam cepisse somnum, nisi prius sua adversus alios, & aliorum adversus se, odia & simultates sopiisset. (5) *M. Æmilius Lepidus* Consul & Pontifex Maximus, qui graves & diuturnas inimicitias cum *Fulvio Flacco* ejusdem auctoritatis viro, exercuerat. Quamprimum vero uterque simul Censores sunt renunciati, odia in campo deposuerunt, existimantes: Non oportere eos privatis odiis dissidere, qui publice summa juncti essent potestate. Vid. Valer. Max. Lib. IV. c. II. Exempl. I.

Quid

Quid est Tristitia.

Tristitia est affectus, quo animus super malo, vel revera vel per imaginationem præsente, dolore afficitur. Objectum itaque est Malum præsens, sive id revera sit præsens, sive per imaginationem. Possunt enim Mala etiam præterita (ut si peracti sceleris nobis simus conscii) tristitia nos afficere. Unde nonnulli Tristitiam definiunt per motum animi, spiritum cordis opprimentem, ob malum præsens & præteritum.

(Affectus hic est vel Laudabilis, quando secundum rationem & moderate tristamur, e. g. ob peccata in Deum hominesque commissa, aut cum moderate lugemus infortunia mortesve nostrorum; eatenus enim inter Humanitatis officia numeratur. Vel est Vituperabilis, quando tristamur sine ratione & immoderate, multo cum fletu, ejulatu ac dolore animi nimis diuturno.)

Regulæ & Remedia.

1. Contemplare damna gravissima,

ma, quæ affectus hic immoderatus afferre solet tum Animo tum Corpori; utrumque enim velut carie quadam exedit, morbos inducit, mortemque accelerat. Vid. Sir. XXXIIX. 19. & seqq. nec non c. XXX 22. seqq. (2) Studeas magnitudini animi, & hunc in adversos casus (quibus vita hæc est obnoxia) præpares atque obfirmes. Tela enim prævisa minus nocent. Aut si tibi tuisve malum accidit, cogitandum, id propterea obvenisse, aut materiam haberes exercendæ patientiæ, constantiæ &c. (3) Mente volvas tecum, Malum præsens non esse tantum, aut tanti, ut adeo affligaris; nec minus aut levius, sed majus & acerbius futurum per mœstitiam ac impatientiam tuam. (4) Revocandus est animus a consideratione præsentis mali, & adducendus ad rerum altissimarum meditationem ad studia, aut alia mune-

muneris negotia. Vid. Plin. Epist. 19. Lib. IIX n. 1. (5.) Alloquia & consolationes amicorum facilis admitte! (6) Lege scripta moralia Tristitiæ medentia, qualia sunt Senecæ Libri de Consolatione ad Helviam, ad Polybium, ad Marciam, de Tranquillitate animi. Epistola 99; item Franc. Petrarchæ Libr. II. de Remediis utriusque fortunæ; idque genus alia. (7) Ex Remediis Physicis adhibeantur Somnus & Balnea, Potus vini generosi; vid. Prov. XXXI, 6. Fuga item solitudinis, Musica, Tempus; *Ajunt* enim, *diem adimere ægritudinem hominibus.* Terent.

Exempla.

Mœrorem in potestate sua habuerunt (1) *David*, defunctum pusionem suum parum lugens, 2. Sam. XII. 20. seqq. inque aliis calamitatibus & persecutionibus se precibus ac cithara sua consolans. (2) *Anaxa-*

goras,

goras, qui audita filii morte, Nihil, inquit, mihi inexpectatum aut novum nuncias; ego enim illum ex me natum sciebam esse mortalem! Add. *Xenophon* apud Valerium Max. Lib. V. c. X. Extern. n. 2. (3.) *Demosthenes*, qui domesticas fortunas, lacrymas ac lamentationes, feminis reliquit, & quæ censuit in publicum utilia, hæc egit; teste Plutarcho. (4.) *Julius Agricola*, de quo Tacitus gener scribit: *Domestico vulnere ictus filium amisit. Quem casum neque ut plerique fortium virorum ambitiose, neque per lamenta rursus ac mærorem muliebriter tulit: & in luctu bellum inter remedia erat.* Vit. c. 28. (5.) *Germani veteres*, apud quod feminis lugere honestum erat, viris meminisse; teste eod. Tacito in Germ. c. 27.

Quid est Metus?

Est affectus, quo homo de Malo futuro anxie est solicitus, & ab expectatione ejus affligitur. Objectum est Malum futurum, quod vel certo vel probabiliter nobis imminet.

(Metus est vel Naturalis, qui est ejus mali expectatio, quod naturæ videtur noxium: ut metus contagionis, cruciatuum, mortis &c. vel Non-naturalis, qui nos affligit ob malum, quod tale esse ratio aut Leges judicant. Hic non-naturalis est vel Honestus ac necessarius, quando metuimus, quæ Lex divina & recta ratio metuenda dictant; qualia sunt flagitia, infamia, ira Dei, infernus &c. vel Turpis, quo metuimus illa, quæ secundum Legem Dei & rectam rationem non sunt metuenda; ut si quis metu exilii vel mortis fidem veram abneget; aut femineo stolidoque timore umbram suam aut muscus prætervolitantes metuat. Hic sane degeneres animos timor arguit.)

Regulæ & Remedia.

(1) Metuenda declina! Si vero non potes, fac animo forti magnoque sis! Vid. Senec. Epist. 98. (2) Remove

move Cauſſas affectum hunc in te facile concitantes: quales ſunt (*a*) Prava corporis conſtitutio, maximè exMelancholia,multo phlegmate & atrabile; atque hìc conſulantur Medici. (*b*) Solitudo & Tenebræ; (*c*) Præjudicia & Opiniones de rebus, quaſi hæ vel illæ ſint malæ; quales tamen in ſe non ſunt. Vid. Epictet. Enchirid. c. 10. (9) Studeas bonæ conſcientiæ. Cic. pro Milone: *Magna vis eſt conſcientia, & magna in utramque partem; ut neque timeant; qui nihil commiſerint &c.* (4) Ne angaris & crucieris ante tempus; etſi futurum omnino ſit, quod times malum. Seneca: *Nihil eſt nec miſerius nec ſtultitius, quam prætimere: quæ iſta dementia eſt, malum ſuum antecedere?* Epiſt. 98. Add. Epiſt. 24. (5) Cogita, levi momento maxima quæque immutari: atque inde ſalutem ſæpius imminere, unde ruina

timebatur. Cogita: forſan malum hoc non veniet; aut non tam grave erit; aut ſi certe venturum noveris, bene ſpera de eventu, aliorumque virorum fortium exempla & fata intuere! (6) Mala impendentia aſſidue contemplare: ita crebra meditatione ſenſim aſſveſies rebus terribilibus. *Mortem ut nunquam timeas, ſemper cogita!* Senec. Ep. 30. (7) Tecum perpende, quam menti corporique inimicus hic ſit affectus, ac pæne inutilis. Nam cautelam, quæ ex illo provenire putatur, etiam citra eum prudentia & circumſpectio minus trepida, minus anxia, producere poteſt. (8) Speciatim adverſus Metum Malorum Publicorum, qualia ſunt Bellum, Peſtis, Tyrannis &c. remedia ſuppeditabit aureolus Lipſii libellus de Conſtantia, imprimis Lib. I. c. 13. & ſeqq. ac Lib. II. c. 4. & ſeqq.

Exem-

Exempla.

Exemplo hìc eſſe poſſunt (1) *David*, Pſal. III. 7. Pſal. XXIII. 4. & alibi. (2) *Antigonus Secundus*, Demetrii filius, Syriæ Rex; is navali prælio cum Ptolemæi Legatis congreſſurus, dicente gubernatore, Multo plures numero eſſe hoſtium naves; Me vero, inquit, ipſum præſentem quam multis comparas? Plut in Apophth. (3) *Julius Cæſar*, qui trepido gubernatori, cum nocte concubina, ardente ventris mari, speculatorio navigio veheretur, *Quid times?* inquit, *Cæſarem vehis!* fortunæ ſcil. obſequentis beneficio e tot jam periculis eluctatum. Flor. Lib. IV. c. 2. n. 37. (4) *Joh. Fridericus* Saxoniæ Elector; qui poſtquam a Carolo V. Imp. victus & captivus, cum Erneſto Brunſvicenſi, Torgam velut in triumphum duceretur, ac brevi poſt denunciatam ſibi more ſolenni mortis ſenten-

tiam audiret, vultu nihil motus, nec animo turbatus, Erneſtum ad ludendum ſecum latrunculis invitavit; hac ipſa ſecuritate generoſum mortis contemtum præ ſe ferans. Vid. Thuan. Lib. IV. Hiſtor. ad Ann. 1547. qua animi magnitudine imitatus eſt forte *Julium* illum *Canum*, cujus admirabilem in ipſa morte fortitudinem graviter enarrat Seneca Lib. de Tranquill. c. 14.

Quid eſt Fuga?

Eſt affectus, quo malum imminere viſum intente declinamus ac evitamus. Objectum eſt Malum nobis imminens, vel imminere viſum, idque a nobis quovis modo avertendum & declinandum.

{ Fuga alia eſt Naturalis, qua declinamus malum naturæ noſtræ noxium: ita fugimus ſerpentes, peſtem &c. alia Non-naturalis, eaque vel Honeſta, cum fugimus malum, quod ratio recta fugiendum judicat, ut peccata, diabolum, prava ſodalitia; vel Turpis, qua fugimus id, quod ſecundum rectam

rectam rationem non est fugiendum, sed opinioni tantum nostræ malum & noxium videtur; sic impii fugiunt piorum consortia, templa, crucem & calamitates, quæ a Deo tamen nobis in bonum nostrum & salutem sæpe immittuntur.)

Regulæ & Remedia.

(1) Ne nimium fidas opinioni tuæ, nec facile assentiare visis. Epict. Enchirid. c. 10. (2) Malum, quod tibi imminere putas, probe considera, utrum revera sit malum, an apparens tantum; & annon bonum tibi potius sit allaturum, adeoque patienter ferendum? v. g. morbi, crux, paupertas, quæ sæpe probationes sunt fidei & constantiæ nostræ. (3) Stude Fortitudini & Magnanimitati. *Mollities est fugere laboriosa;* ait Aristoteles 3. Nic. 7. Et Seneca: *Nemo fuga & ignavia immortalis est factus.* (4) Recordare moniti illius Terentiani Phorm. Act. V. Sc. 2. *Ita fugias, ne præter casam!*

 i. e.

i. e. sic malum quodpiam fugias, ne in aliud majus incautus devolvaris. Donatus sic explicat: Fugiendo ne praetereas casam tuam, quae tibi sit tutissimum receptaculum.

Exempla.

Fugae impetum effugit (1) *Socrates;* de quo Jo. Bona in Manud. ad Coelum ita scribit: *Quae nocent, docent. Mors, exilium, paupertas, ignominia, aegritudo & caetera ejusdem generis, quae in tua potestate non sunt, nec mala sunt, nec pertinent ad te, His itaque non fugam, non abominationem opponere debes, sed conceptae de illis opinionis neglectum. Haec omnia Socrates larvas apposite nuncupabat* &c. C. 14. (2) *M. Attilius Regulus,* qui cum Bello Punico I. a Carthaginensibus captus, & Romam de captivis commutandis missus esset, tantum abfuit, ut parata sibi tormenta fugerit, ut ad supplicium potius

tius redire maluerit, quam fidem hosti datam fallere. Cic. l. & lll. Offic. (3) Turpem e bello fugam notavit *Lacæna* quædam *mulier*, quæ filios e prælio fugientes domumque venientes graviter objurgavit, dicens: Quo ibitis, ignava & fugitiva mancipia? Et ostenso ventre, *Num huc*, inquit, *denuo redire vultis, unde emersistis?* Plutarch. in Apophth. Lacon. *Fugæ* vero *Laudabilis* exempla præbent *Joseph*, adulteram fugiens; & *Vlysses* hujusque socii, Sirenas & Circen fugientes ac declinantes.

Quid est Desperatio?

Est affectus, quo æger animus a spe & expectatione boni alicujus recedit, quod obtentu nobis videtur impossibile. Objectum est bonum obtentu impossibile visum. Bonum vero speratum, cum obtineri non potest, Malum putatur.

(Desperatio alia respicit Bona spiritualia, e. g. Dei gratiam, remissionem peccatorum, salutem æternam. Ejusmodi desperatio semper est impia, & perfectum diaboli gaudium. Alia spectans Bona Temporalia; & hæc, si respicit Bona, quæ obtineri nullo modo possunt, non est culpanda; si vero Bona desperat, quæ esse & non esse, quæque obtineri queunt, tunc sæpe est improbanda. Turpiter desperatur, quod fieri potest; ait Quintilianus.

Regulæ & *Remedia.*

(1) Adversus Desperationem impiam & vituperabilem, curationem pete non a βρόχῳ sed λόγῳ, non a *laqueo*, sed recta *ratione*. Hæc vero suadet, ut conceptam opinionem de Boni alicujus impossibilitate ab intellectu nostro removeamus, ejusque consequendi possibilitatem ipsi ostendamus; & varia consideremus Exempla, ubi in rebus æque difficilibus, ex voto tamen eventus responderit. (2) Considera perniciosissimos Desperationis effectus; est enim hæc

hæc animi corporisque homicida. (3). Dei omnipotentiæ confide. *Bono sis animo!* ait Euripides, *Multa Deo facilia sunt, etiam quæ desperant homines*: apud Stobæum Serm. 109. (4) Contemplare fortunæ volubilitatem, quamque facile adversa in secundam commutari soleat. *Nemo desperet meliora lapsus!* (5) Desperationi de Bonis Spiritualibus saluberrimum præbebit remedium Misericordiæ & Clementiæ divinæ magnitudo, & divinarum in SS. Literis promissionum veritas, quæ peccatoribus, etiam maximis, modo seriò pœnitentibus, spem certæ ostendunt veniæ.

Exempla.

In Sacris multa occurrunt Exempla eorum, qui firmissime crediderunt, quæ apud homines sunt impossibilia, esse Deo possibilia. Sic *Abra-*

ham filium unicum mactaturus, non desperavit de hoc ipso e morte, vel alio e lapidibus suscitando: *David* non desperavit de prosternendo Goliatho; *Judith* de Holoferne obtruncando. Add. Epist. ad Ebr. XI. v.32.33.34.In profanis historiis clarent *Epaminondas* Thebanorum dux, qui quatuor hominum millibus stipatus,Lacedæmoniorum exercitum viginti millibus constantem profligavit; & *Miltiades* Atheniensis, qui cum 10. millibus,sexcentaPersarum millia fudit fugavitque.Seneca: *Singula vicere jam multi; ignem Mucius, crucem Regulus, venenum Socrates, exilium Rutilius. Nos quoque aliquid ipsi faciamus animose: simus inter exempla. Quare deficimus? Quare despondemus? Quicquid fieri potuit, potest.* Ep. 98. Stultæ ac impiæ desperationis exempla sunt *Cain*, *Achitophel*, *Judas*, *Cato* aliique.

Hacte-

Hactenus de Passionibus, quæ in *corde* proprie sedem habent, non quæ in solo *cerebro*; qualem unicam agnoscit Cartesius, nempe *Admirationem*.

Quid est Admiratio?

Est subitanea commotio animæ, qua fertur in attentam considerationem objectorum, quæ nova & insolita videntur. Objectum itaque est Res nova & rara, cujus idea cerebro altius impressa animum commovet, & acriorem efficit attentionem.

(Admiratio est vel Laudabilis, quando ad veritatis indagandæ amorem nos accendit, aut in rem feratur admiratione dignam; uti e. g. Regina Sabæ mirabatur Salomonis sapientiam. Vel Vituperabilis, eaque nimis frequens; quæ ad res quasvis, nec adeo novas & inusitatas, hæret, inque stuporem nonnunquam degenerat)

Regulæ & Remedia.

(1) Nota, affectum hunc nimis frequentem, ab omnibus pæne Philosophis veteribus vilem fuisse ha-

 bitum,

bitum,ut imperiti abjectique animi indicium; imo ut beatitudinis nostræ hostem, unde dolor, cupiditas, metus & alii, quibus cruciantur homines, impetus proveniant. Quare Horatius Lib. I. Epist. 6. ait:

Nil admirari, prope res est una, Numici,
Solaque, quæ possit facere & servare beatum.

Et Aristoteles Virum suum Magnanimum non vult esse θαυμαστὸν h. e. talem, qui facile admiretur. IV. Nic. 3. (2) Fuge Curiositatem, illum animi morbum, quo assidue solicitamur ad cognitionem rerum novarum, sæpe inutilium ac minus necessariarum. (3) Tollitur Admiratio circumspectiore rerum attentione, similium rerum frequente consideratione, & denique caussarum ipsarum perceptione. Ideo (4) excolatur studium bonarum artium & Philosophiæ;

phiæ; illi enim, qui maxime philosophantur, minime mirantur, quoniam caussas rerum feliciter rimantur. Hinc Democritus & Epicurus Philosophiæ fructum dixerunt Ἀθαυμασίαν. (5) Juvabit quoque Usus ac Experientia, & sagax rerum futurarum provisio. Ita Æneas apud Virgil. VI Æneid.

- - - Non ulla laborum,
O Virgo, nova mî facies inopinave surgit:
Omnia præcepi, atque animo mecum ante peregi.

Exempla.

Affectu hoc superiores evaserunt (*a*) *Pythagoras*, qui Hoc se lucri a Philosophia retulisse duxit, nihil ut admiretur; apud Plutarch. de Auscult. (*b*) *Agesilaus*, Rex Spartanorum, qui, quorum stupore alios teneri

teneri videbat, ea ſimulabat nec noſſe; teſte eod. Plutarch. in Apophth. (c) *M. Antoninus*, ſe a Maximo Philoſopho, præceptore ſuo, didiciſſe gloriatus, quod nihil admiretur, nihil obſtupeſcat. (d) Stoici, qui *Sapientem* ſuum dixerunt nihil admiraturum ex iis, quæ vulgo inopinata & admirabilia videntur; apud Laërt. in Vit. Zenonis.

SECTIO II.

ARETOLOGIA SPECIALIOR.

Quot numerantur in Ethicis Virtutes?

SEcundum datam ſupra Virtutis definitionem, dicere poſſem, unicam tantum eſſe Virtutem. Unicum enim eſt ſtudium ſe ſuasque actiones ad divinam voluntatem componendi. At vero ſtudium hoc, quate-

quatenus per varias actiones (ſive Officia) variis Naturæ Legibus & Objectis applicatas ſeſe exerit, variis quoque nominibus inſigniri ſolet.

(Sic jam olim Zeno, Ariſto Chius, & Menedemus Eretrienſis, uti refert Plutarchus in Comment. de Virtute Morali, unam tantum conſtituerunt Virtutem, Prudentiam: quæ vero varias ſortiatur appellationes, prout diverſis applicatur objectis, variasque producit actiones. Nempe, dum moderatur voluptatibus corporis, vocatur Temperantia; dum dominatur iræ, Manſuetudo; dum ſuum cuique tribuit, Juſtitia &c. Quibus hodieque adſti, u- [illegible] Oceano, qui unus idemque diverſa ſortitur nomina, pro littorum, quæ alluit, diverſitate; v. g. Oceanus Occidentalis hic appellatur Gallicus, ibi Brittannicus, Hibernicus, Germanicus &c. Nec abſurdam opinionem illam judicat ipſe Golius in Epit. doctr. Mor. Ariſtot. pag. 82)

Quot virtutes enumerant Stoici?

Stoici, quos Cicero in Officiis ſequitur, ut & Auguſtinus, Ambroſius

fius ac Scholaſtici, quatuor numerant primarias: Prudentiam, Juſtitiam, Fortitudinem, Temperantiam.

(Quæ Virtutes jam ab Ambroſii ævo dicuntur Cardinales, quod, uti fores cardinibus, ita illis Virtutum ſumma vertatur, vitæque honeſtas fulciatur. Platonici diviſionis hujus hanc afferunt rationem, quod Prudentia perficiat Intellectum; Juſtitia Voluntatem, Temperantia moderetur Appeditui Concupiſcibili, Fortitudo Iraſcibili.)

Quot Virtutes Morales enumerat Ariſtoteles?

Undecim: quæ unà cum Objectis & oppoſitis Vitiis ex ſequenti deſignatione patebunt:

Nomina Virtutum.	*Objecta.*	*Oppoſita Vitia.*
1. Fortitudo.	Ea, quæ Metum & Fiduciam afferunt.	Audacia & Timiditas.
		Tem-

2. Temperantia.	Voluptates & Dolores Gustus & Tactus.	Intemperantia & Stupiditas.
3. Liberalitas.	Pecuniæ modicæ.	Prodigalitas & Illiberalitas.
4. Magnificentia.	Pecuniæ ac sumtus magni.	Luxus & Sordities.
5. Magnanimitas.	Honores magni.	Superbia & Pusillanimitas.
6. Modestia.	Honores modici.	Ambitio & Ἀφιλοτιμία.

7. Man-

7. Mansuetudo.	Ira.	Iracundia & Lenitudo.
8. Humanitas.	Sermones & Actiones in Conservationibus decori.	Adulatio & Morositas.
1. Veracitas.	Verba & alia Signa, quibus sensa animi nostri aliis aperimus.	Jactantia & Dissimulatio.
10. Urbanitas.	Joci ac Ludi.	Scurrilitas & Rusticitas.
11. Justitia.	Ea, quæ legibus præcipiuntur: ac speciatim Res distribuendæ & commutandæ.	Injustitia.

Qui

Qui vero Numerus Vndenarius nulli certo innititur fundamento; eſtque mutilus, dum Virtutum reginam Pietatem, præſtantiſſimasque alias, omittit. Ut taceam, quod *Liberalitas* & *Magnificentia*, nec non *Magnanimitas & Modeſtia*, peculiares hìc conſtituantur Virtutes, cum non ſpecie, ſed gradu tantum differant, ſecundum magis & minus.

Qua ratione commodiore Virtutes dividuntur ac recenſentur?

Quemadmodum Officia Hominis a Juris Naturæ Doctoribus diſpeſcuntur in ea, quæ *Deo*, quæ *Nobis* & quæ *Hominibus aliis* debentur: ita Virtutes partim *Deum*, partim *Nos ipſos*, partim *Homines alios* reſpiciunt.

(Cic. 1. Tuſc. Quæſt. Philoſophia, inquit, nos primum ad Deorum cultum, deinde ad Jus hominum, quod ſitum eſt in generis humani ſocietate, tum ad modeſtiam magnitudinemque animi erudivit. Vid. Nobiliſſ.

biliff. Schilterus in Manuduct. Philof. Mor. ad Jurisprud. pag. 33. & 41. Ita Paulus ad Tit. II. 12. Summam Virtutis complectens, jubet, ut σωφρόνως καὶ δικαίως καὶ εὐσεβῶς (temperanter & juste & pie) vivamus hoc in seculo.)

Quæ ergo Juris Naturalis præcepta in studio Virtutis præcipue sunt observanda?

Hæc tria: Vive erga *Deum* pie; erga *teipsum* temperanter; erga *proximum* juste ac socialiter! Ad primum revocantur Virtutes *Pietati* inclusæ: Ad secundum Virtutes sub *Temperantia* comprehensæ; ad tertium Virtutes, quæ ad *Justitiam* referri solent.

(Hæc Virtutum divisio accommodatissima videtur Legis Naturæ fundamento: quod est Cognitio cultus amorque Dei, Sui ipsius, & Proximi. Vid. Compend. Jurisprud. Univers. ex Sam. Pufendorfii Opere de J. N. & G. concinnatum & editum Francofurti 1694 pag. 58. 59. Vel, ut alii, fundamentum illud exprimere malunt: Diligere Deum, diligere Proximum æque ac Seipsum.)

Quid

Quid est Pietas?

Est Virtus, qua Deum rite cognomus & colimus. *Objectum* ejus t Deus rite cognoscendus & condus.

(Quare a Lipsio Lib. 1. Polit. c. 2. Pietatis duo velut rami constituuntur: Rectus de Deo sensus, & rectus in Deum cultus. Atque adeo primum illud J. N. præceptum: Vive erga Deum pie! in hæc duo resolvitur: Recte de Deo senti! & Deum rite cole!)

Quæ de Cognitione Dei, sive recto de Deo sensu notanda?

Intelligitur hìc Cognitio Dei naturalis; quale γνωστὸν τοῦ Θεοῦ paganis etiam manifestum esse, Paulus docet ad Rom. I. 19. 20. Adeoque cuivis homini recta ratione prædito hæc de Deo sentienda sunt & credenda: (1) Deum revera existere: (2) Esse eum universi hujus conditorem, conservatorem & regnatorem; (3) Esse eum Æternum, Viventem, Optimum,

mum, Omnipotentem, Omniſcium, Juſtum &c. nec ullum attributum cadere in Deum, quod imperfectionem aliquam involvat.

(De hac Naturali Dei Cognitione vid. Pufendorfius Lib. I. de Offic. H. & C. cap. 4. H. Grotius Lib. I. de Ver. t. Relig. Chriſt. Phil. Mornæus de Eadem Cap. 1. & ſeqq. ac varii Naturalis Theologiæ Scriptores. Sciendum enim, quod Cognitio hæc Eſſentiæ & Attributorum divinorum, tanquam principium & fundamentum Cultus divini, ex Theologia Naturali h. l. præſupponatur.)

Quid de Cultu Dei tenendum?

Cultus Dei alius eſt *Internus*, qui conſiſtit in ejus Amore, Timore, Veneratione, Spe item ac Fiducia in illum collocanda: alius *Internus & Externus ſimul*, qui exhibetur (1) voce, ut Invocatione, Laudatione, Gratiarum actione; (2) Ritibus ac Ceremoniis legitimis: (3) ipſa Vita, Deum videlicet, quantum nobis poſ-

ſſibile imitando, & Obſequio ei-
m, ut Conditori ac Domino no-
e, ſemper præſtando.

(Hunc Dei Cultum collective ſumtum, una voce nonnulli vocant Religionem, Cic. V. in Verr. Omnes, inquit, Religione moventur, & Deos patrios, quos a majoribus acceperunt, colendos ſibi diligenter & retinendos arbitrantur.)

Quodnam ergo eſt Viri Pii Officium?

Viri Pii officium in eo conſiſtit, ut Deum rite cognoſcat, h. e. recte de Dei exiſtentia & attributis ſentiat; illumque ſuper omnia amet, timeat, veneretur, in eum ſpem ac fiduciam ſuam collocet, inque voluntate ejus reverenter acquieſcat; præterea ut Eundem prece, laudatione, gratiarum actione, ritibusque ac ceremoniis legitimis celebret; ac vita, quantum poſſibile, imitetur.

(Ita de Deo ſentiendum, ita eundem colendum eſſe, ſapientiores quoque Gentiles ex

lumine Naturæ didicerunt, ac docuerunt, Vid. Theatr. meum Virtutum ab Aristotele omissarum Cap. I. §. IV. V. & seqq. In qua tamen Naturali Dei Cognitione & Cultu nos Christiani non acquiescimus, sed ad Revelatam quoque progredimur, quæ consistit in notitia unius Essentiæ divinæ, in qua distinctæ sunt tres Personæ: atque in Notitia Voluntatis Dei patefactæ per doctrinam Legis & Evangelii. De utraque hac Dei Cognitione pie scribit Tertullianus I. adversus Marcionem: Nos definimus DEUM primò naturâ cognoscendum, dehinc doctrina recognoscendum: natura ex operibus, doctrina ex prædicationibus. Et de Resurrect. Carnis idem: Præmisit tibi naturam magistram, submissurus & Prophetiam; quo facilius credas Prophetiæ, discipulus Naturæ.)

Quæ Vitia opponuntur Pietati?

Pietati generatim opponuntur *Impietas*, vitiorum maximum; per quod homo alienus est a vera Dei Cognitione & Cultu eidem rite præstando. Speciatim huc pertinent *Atheismus Polytheismus, Idololatria, Superstitiositas &c.*

An

*n vero Pietas (quatenus su-
ur pro Virtute; qua Deum rite
ognoscimus & colimus) inter Vir-
tutes in Ethica Philosophica
recte numeratur?*

Omnino: (1) Quia omnes ho-
nes non tantum Jure Naturæ sunt
igati ad colendum Deum; sed &
nes, modo sint sanæ mentis,
nmuni sensu fatentur, *Deum co-
lum esse.* De quo principio pra-
o, sicut & aliis, jure suo agit Phi-
ophus Practicus. (2) Quia ple-
ue Philosophorum gentilium (ut
to, Cicero, aliique) Pietatem non
m in numerum Virtutum rece-
unt, sed & eam primo posuere
o. (3) Quia Virtus hæc non
tum futuræ vitæ, sed & præsentis
titatem promovet; 1. Tim. IV. 8.
n societate humana ac civili usus
; effectus habet longe maximos.

(Cic. 1. de Nat. Deor. Pietate sublata, fides etiam & societas generis humani tollatur necesse est. Numa Pompilius res duas magnopere pertinere ad felicitatem Reip. existimavit, Pietatem & Justitiam. Quid, quod ipse Aristoteles VII. Polit. 8. Cultum divinum ex eorum numero esse docet, sine quibus Civitas consistere non potest.)

Exempla.

Pietatis exempla e Sacris sunt *Henoch, David, Josaphat, Simeon*, Luc. II. 25. *Cornelius*, Act. X. 2. aliique. Ex ordine Gentilium *Socrates, Numa Pompilius, Seneca* &c. Ex Imperatoribus Christianis *Constantinus M., Theodosius I. & II*; quorum posterior aulam suam instituit veluti Scholam in qua ad pietatem se suosque exercuit, observans ordine distributa tempora lectionum, hymnorum, jejuniorum &c. Vid. Socrates Lib. VII. Histor. Eccles. c. 22. & Niceph. Lib. XIV. c. 3.

(Hæc breviter de Pietate, in qua omnes illæ Virtutes, quæ Deum respiciunt, (ut Dilectio Dei, Timor Dei, Celebratio Nominis divini

divini &c.) tanquam Partes potentiales, comprehenduntur.)

…uo præcepto continentur Officia Hominis erga Seipsum?

…Hoc: *Vive erga te ipsum temperanter*! Nimirum ex præscripto Le… Naturalis Homo erga seipsum ita …gerere debet, ut rebus, quibus ad …conservationem indiget, h.e. bo… corporis ac fortunæ, ordinate …derateque utatur; inque rebus …undis voluptatem, in adversis do…em temperet. Circa Bona Cor…is & Fortunæ versatur Tempe…tia; circa adversa Fortitudo.

…o in significatu sumitur hic Temperantia?

…atiore in significatu, Veteribus …t ignoto; pro Virtute, quæ tem…at voluptates, dolores & cupidi…s nostras, occupata vel circa Res …rales, vel circa Fortunæ Bona.

Quatenus occupatur circa *Res Naturales*, sub se comprehendit Frugalitatem, Castitatem, Sedulitatem, & huic junctam Vigilantiam. Quatenus occupatur in Fortunæ bonis, ea complectitur ratione Opum & Pecuniarum, Αυτάρκειαν (Sufficientiam) & Parsimoniam; ratione Honorum, Modestiam.

Quid est Frugalitas?

Frugalitas est temperantia in Cibo ac Potu; sive, Virtus in sumendo Cibo ac Potu modum præscribens. Frugalitas in sumendo cibo, vocatur Abstinentia; in sumendo potu, Sobrietas. *objectum* ejus sunt Esculenta & Potulenta: indeque afficientes palatum & gulam nostram voluptates.

Quodnam est Officium Viri Frugalis?

In sumendo cibo ac potu, habeat ratio-

rationem (1) *Quantitatis*, ut tantum capiat, quantum ſtomachus commode concoquere, corporique alendo, & functionibus animi recte ſubeundis, permitti poteſt; (2) *Qualitatis*, ne eſculenta ac potulenta ſumat noxia, nimis pretioſa, aut turpium voluptatum flammas excitantia: (3) *Finis*, qui eſt valetudinis ac vitæ conſervatio: (4) *Temporis*, *Loci* & *Modi*. Conf. Siracid. XXXI. v. 12. & ſeqq.

Utatur etiam Jejunio ſano; h. e. abſtineat quandoque a cibo & potu præter ſolitum: ſicque corpus coërceat, ut rationi facilius pareat, & ad exercitia Pietatis animus reddatur alacrior.)

Quæ Vitia Virtuti huic opponuntur?

Frugalitati opponitur *Intemperantia in Cibo ac Potu*. Quæ in cibo per expreſſum peccat, vocatur *Voracitas*; quæ in potu, *Bibacitas*; cu-

jus pedissequa est Ebrietas. *Nimia* a cibo ac potu *Abstinentia* rarius reqeritur. *

* Deprehenditur in avaris quibusdam & sanctitatem simulantibus; de quibus vid. Ef. LIIX. 5. & Coloss. II. 23. Referri huc etiam possunt, qui ἀποκαρτερήσει seu *inedia* vitæ suæ filum abruperunt; ut *Articulus* apud Corn. Nep. Vit. c. ult. *Cornelius Rufus & Silius Italicus*, apud Plin. jun. Lib. I. Ep. 12. & Lib. III. Ep. 7.

Exempla Frugalitatis.

Daniel cum *sociis* suis, Dan. I. v. 8. & seqq. *Hanna*, Luc. II. 37. *Socrates*, qui per omnem ætatem vixit frugalissime: dicere solitus, Alios vivere, ut edant, se vero edere, ut vivat. *Xenocratis* caseolus, & *Platonis* cœnulæ, de cibo frugali, sed salutaribus colloquiis condito, proverbiis circumferuntur. De *Romuli* abstinentia vid. Gellius Lib. XI. c. 14. *Julius*

lius Cæsar vini parcissimus fuit; de quo verbum est Catonis: Unum ex omnibus Cæsarem ad evertendam Remp. sobrium accessisse, *Carolus M.* in cibo potuque temperans, ebrietatem in quocunque homine, nedum in se ac suis, plurimum abominabatur; teste Eginharto in Vit. *Ferdinandus I.* Imperator, vino nunquam superatus; de quo vid. Theatr. Christ. Matthiæ Cap. II. in Vit. domestica, pag. 1083.

Quid est Castitas?

Est temperantia circa Venerem: sive Virtus, quæ Veneris appetitum & usum moderatur. *Objectum* ejus sunt res, quæ Venerem excitare possunt; nec non ipse Veneris usus.

(Castitas, dum vitat sermones & gestus ardorem Venereum provocantes, appellatur Pudicitia; dum ab ipso Veneris actu se continet, dicitur Continentia.)

Quod eſt Officium hominis Caſti?

Ratione *Pudicitiæ* cohibeat oculos, aures, linguam, manus, aliaque membra ſua, ne quidquam videat, audiat, loquatur aut agat, quod vel in ſe, vel in aliis illiciti amoris deſiderium incendere poſſit. Ratione *Continentiæ*, non ſolum ab omni illicito Veneris uſu ſe contineat, ſed & licita in conjugio Venere parce ac verecunde utatur.

Quæ Vitia opponuntur Caſtitati?

Generatim ei opponitur Libido: Pudicitiæ Impudicitia; Continentiæ Incontinentia. *Libido* eſt in animo potiſſimum: *Impudicitia* cernitur in verbis & geſtibus obſcœnis: *Incontinentia* circa ipſos actus Veneris illicitos verſatur, v. g. ſcortationem, adulterium &c. *Nimia Veneris adverſatio* rarius invenitur.*

(*Refe-

(* Referunt huc *Originem*, qui ad vitandam Venerem seipsum castrasse dicitur. Et *Diogenem Cynicum*, qui cum aliquando feminam de arbore pensilem vidisset, dixisse fertur: *Utinam omnes arbores tales ferrent fructus.*)

Exempla Castitatis?

Joseph ab uxore Potipharis se continens, Genes. c. XXXIX. *Hiob*, cap. XXXI. 1. *Susanna* Jojakimi uxor. *Alexander* a Darii conjuge & filiabus pulcherrimis abstinens. *Germani veteres*, qui soli barbarorum singulis uxoribus contenti, & quorum casta & severa erant matrimonia. Tacit. Germ. c. 18. 19. Add. Lipsius Lib. II. Monit. & Exempl. Polit. Cap. 17. ubi & *Cyrus*, & *Scipio Africanus & Maximilianus I. Imp.* aliique hac a Virtute laudantur.

Quid est Sedulitas?

Est laboris & quietis moderatrix; sive Virtus, per quam operas ac labores personæ ac officio nostro convenientes alacriter suscipimus & constanter perficimus. *Objectum* ejus sunt labores & opera vocationi nostræ propria & necessaria: eaque, veluti decet, suscipienda, continuanda, perficienda.

Quod est Officium hominis Seduli?

In laborando habeat cumprimis rationem (1) *Objecti*; ut operetur manibus, quod bonum est; 1. Tim. VI. 18. h. e. laboribus honestis, Deo gratis, sibique & proximo utilibus & convenientibus, se exerceat. (2) *Finis*: laboret, ut se suosque honeste alere, aliisque benefacere possit. (3) *Temporis* & *Modi*. Non tractet opera manuum, tempore cultui divino

aut

aut quieti destinato: & si fatigatus fuerit, corpus pariter & animum recreet, secundum Poëtæ monitum:

Interpone tuis interdum gaudia curis,
ut possis animo quemvis perferre laborem!

Major post otia virtus!

Quæ Vitia opponuntur Sedulitati?

(1) *Desidia* seu *Otiositas*, vitium in laborando deficiens, & ea, quæ nostri sunt officii, negligens. (2) *Diligentia nimia & morosa*, vitium in laborando modum excedens: & majores, quam opus est, labores in re quapiam ponens. Ubi notetur illud Scipioni apud Cic. II. de Oratore: *Non amo nimium diligentes!*

Quid est Vigilantia?

Soror Sedulitatis Vigilantia, est

 Somni

Somni & Vigiliæ moderatrix. Hominis itaque Vigilantis officium est, non plus temporis somno impendere, quam ad recreandas vires diurno labore prostratas requiritur; nec pro sua tantum, sed & aliorum salute alacriter excubare.

(Decet proinde Virtus hæc imprimis (1) Principes aliosque Magistratus, qui vocantur ac esse debent Vigiles & Custodes salutis publicæ. (2) Pastores & Inspectores Ecclesiarum, qui hinc dici solent Vigilantissimi. (3) Patres & matresfamilias. (4) Studiosos bonarum artium, qui nôrint, Auroram Musis amicam.)

Quodnam Vitium ei opponitur?

Somnolentia, non involuntaria illa seu morbosa corporis affectio, de qua consuli debent Medici; sed voluntaria ac vituperabilis, qua quis ultra modum naturæ convenientem somno indulget; nec suis nec aliorum commodis invigilat.

Exem-

Exempla Sedulitatis & Vigilantiæ?

Jacob Patriarcha. Genes. XXXI. v. 6. & 40. *Paulus*, 2. Thessal. III. 8. & 2. Cor. VI. v. 5. *Demosthenes*, cujus enthymemata lucernam olebant: quique plus olei (lucubrando) quam vini consumsit. *Cleanthis* etiam & *Aristophanis* lucernæ hodieque celebrantur ab eruditis. *Vespasianus*, qui, cum dysenteria laboraret, reprehensus a medicis, quod nihilominus imperatoria munera obiret, Imperatorem, ait, stantem oportet mori. Add. Valer. Max. Lib. IIX. Cap. 7. quod agit de Studio & Industria *Catonum* Majoris & Uticensis, *Pythagoræ*, *Chrysippi* & aliorum.

Quid est Αυτάρκεια *sive Sufficientia?*

Αυτάρκεια (Germ. Die Vergnüglichkeit) est Virtus divitiarum appetitum

titum & ſtudium moderans; ac faciens, ut bonis præſentibus contenti acquieſcamus. *Objectum* ejus ſunt Opes ac Divitiæ, quatenus in his appetendis ac poſſidendis modus eſt tenendus.

(Virtutem hane commendat Apoſtolus, ſcribens 1. Tim. VI. v. 6. 7. 8. *ἐςὶ πορισμὸς μέγας ἡ ἐυσέβεια μετὰ ἀυταρκείας*: Eſt magnus quæſtus Pietas cum Sufficientia &c. Ac Cic. de Senectute: Contentum rebus ſuis eſſe, maximæ ſunt certiſſimæque divitiæ.)

Quod eſt Officium Hominis rebus ſuis Contenti?

Ut contentus ſit bonis Dei benignitate ſibi conceſſis, nec cœco divitiarum amore abreptus animum ad parandas illicitis modis opes appellat. Itaqne non appetit bona aliena & ad ſe non pertinentia, non inhoneſta; ſed ea tantùm, quæ ad vitam ſuam ſuorumque ſine moleſtia ac dedecore tranſigendam ſunt neceſſaria.

Quæ

Quæ vitia hic sunt fugienda?

(1) *Avaritia* (φιλοχρηματία) vitium, quo homo nimis est appetens divitiarum, easque corradendi insatiabili trahitur cupiditate. (2) *Pecuniæ ac divitiarum contemtus*, (Ἀφιλοχρηματία) vitium, quo homo de necessariis vitæ bonis & opibus juste acquirendis curam nullam suscipit. Parit vitium hoc filias duas admodum deformes: Ignaviam in officio, & fœdam Paupertatem.

(Avaritia hic sumitur, quatenus refertur ad nos, & non ad alium; hoc enim posteriore modo sumta opponitur Liberalitati, & rectius dicitur Illiberalitas Ἀνελευθερία, quæ nihil aut parum aliis dat commodatque de bonis suis.)

Exempla τῆς Αὐταρκείας.

Omnia huc referri possunt eorum supra commemoratorum, qui affectui Desiderii & Cupiditatis modum posuerunt; ut (a) *Agur*, Proverb. XXX.

XXX. v. 7. 8. 9. (*b*) *Paulus*, ad Philipp. IV. 11. 12. Quibus addatur (*c*) *Samuel*, cujus insignis exstat oratio ad universum Israëlis populum 1. Sam. XII. v. 2. 3. seqq. (*d*) *Corycius* ille senex apud Virgilium Lib. IV. Georgic. qui cum pauca ruris jugera, nec illa quidem segeti adeo opportuna, possideret, tamen,

Regum æquabat opes animis, seraque revertens
nocte domum, dapibus mensas onerabat inemtis.

(*e*) *Erasmus* Lib. XXII. Epist. 5. scribens: *Utinam sic liceat sumtus moderari, ut morienti nec proprium æs, nec alienum supersit: præterquam quod huic ubicunque reponendo corpusculo sit opus.*

Quid est Parsimonia?

Est Virtus, quæ conservandarum opum nostrarum studium moderatur

tur. *Objectum* ejus sunt Opes nostræ, ac sumtus, cumprimis Oeconomici, (in victum, amictum, suppellectilem, ædificiorum structuram &c. impendendi) quatenus in his erogandis, in opibus vero conservandis, modus est tenendus.

(Virtus hæc Senecæ vocatur scientia vitandi sumtus supervacuos; aut ars re familiari moderate utendi. Lib. II, de Benef. c. 34.)

Quod est Officium hominis Parci?

Ut res & facultates suas diligenter custodiat, utiliter collocet, frugaliter vivat, emacitatem & sponsiones temerarias evitet; sumtus, ubi Pietas, Honestas & Necessitas postulant, circumspecte impendat, minus vero necessarios temperet aut intermittat.

(Notetur hic dictum Ciceronis: O Dii immortales! Non intelligunt homines, quam magnum vectigal sit parsimonia. Paradox. ult.)

Qua-

Quæ Vitia opponuntur Parsimoniæ?

(1.) *Sumtuositas*, sive inepta & supervacanea sumtuum profusio. (2) *Sordida Tenacitas*, h. e. indecora & intempestiva parsimonia iis in rebus, quæ ad Pietatem, Necessitatem & Statum hominis tuendum, pertinent.

(Hæc Theophrastro vocatur μικρολογία sive Sordida Parsimonia; Cap. XI. Character.)

Exempla Parsimoniæ.

(*a*) *Servator* jubens, ut discipuli fragmenta panum & piscium colligant, & (*b*) *Discipuli* mandato huic parentes ac parsimoniam colentes; Joh. VI. 12. 13. (*c*) *Joseph*, colligens fruges, & levandæ annonæ caritatis causa asservans; Genes. XLI. 33. &c. seqq. (*a*) *Marcus Cato*, qui, suo exemplo, patremfamiliâs vult vendacem, non emacem esse; & cujus dictum

dictum est apud Senecam: *Emas, non quod opus est, sed quod necesse est. Quod non opus est, asse carum est.* (e) Ipse *Seneca*, qui suum Parsimoniæ amorem ac rationem describit graphice de Tranquill. Animi Cap. I. *Tenet me summus amor Parsimoniæ, fateor. Placet non in ambitionem cubile compositum, non ex arcula prolata vestis* &c. (f) *Pomp. Atticus*, de quo Corn. Nepos in Vit. cap. 13. scribit: *Neque vero minus ille vir, bonus paterfamiliâs habitus est quam civis: nam cum esset pecuniosus, nemo illo minus fuit emax, minus ædificator.*

Quid est Modestia?

Est Virtus appetitum & studium honoris moderans. *Objectum* ejus sunt Honores appetendi & fugiendi; sive majores sint, sive mediocres.

Aristo-

(Aristoteles circa Honores duas versari Virtutes docet, Magnanimitatem ac Modestiam; illam circa Honores majores, hanc circa mediocres & minores. Sed Gradus Objecti non variant Speciem. Alii Magnanimitatem Fortitudinis speciem esse malunt, quam illius Virtutis, quæ appetitum honoris moderatur. Ita Cic. III. Tuscul. Necesse est, ait, qui sit fortis, eundem esse magni animi. Et Cl. Beemannus in I. in Moral. Cap. XV. §. IX. Magnanimitas non solo Honorum, sed generaliori ambitu Virtutum aliarumque metienda est, ac partem Constantiæ constituit &c.)

Quod est Officium Viri Modesti?

Vir Modestus (1) Honores ambit moderate, & eo, quo decet, modo; non per vim, dolum, munera, malas artes, &c. Nec Honorem expetit per se, sed ut testimonium virtutis suæ, & quatenus per eum idoneus redditur ad promovendam proximi salutem dignitates meritis ac virtutibus suis altiores; interdum & honores

nores fugit ac recusat, non ut suæ tantum tranquillitati & otio consulat; sed quod animadvertat, se Deo aut Reip. in iis servire vel penitus, vel hoc saltem tempore, non posse.

Quæ Vitia opponuntur Modestiæ?

(1) ***Ambitio***, vitium in appetendis & consectandis honoribus modum excedens; (2) ***Nimius honorum contemtus***, cum honores, quibus tamen ab aliis digni judicamur, fugimus ac præfracte aspernamur. Illud vitium est satis obvium; hoc* rarum, idque sæpius ab animo abjecto aut pervicaci proveniens.

(*Quia omnes fere natura honoris & gloriæ sumus cupidi. Referri tamen huc potest *Ephrem Syrus*, Ecclesiæ Edessenæ Diaconus, qui ad Episcopatum electus, primo stultitiam simulavit, dein aufugit: teste Sozomeno.)

Extra-

Exempla Modestiæ.

(*a*) *Moses*, qui cum populo Dei maluit affligi & exul fieri, quam pro filio Pharaonis haberi, & magnis apud Ægyptios honoribus frui. (*b*) *Christus* Servator, qui fuit humilis corde, Matth. XI, 29; & cum populus eum Regem eligere vellet, fugit in montem ipse solus. Joh. VI. 15. (*c*) *Pythagoras*, qui noluit appellari σοφὸς, quod Sapientiæ laudem Deo soli relinquendam esse censeret, sed φιλόσοφος nominari maluit. (*d*) *Julius Agricola*: de quo socero suo Tacitus: *Nec Agricola unquam in suam famam gestis exsultavit; ad auctorem & ducem, minister, fortunam referebat: ita virtute in obsequendo, verecundia in prædicando, extra invidiam, nec extra gloriam erat*, in Vit. c. 8. (*e*) *Fridericus* Sapiens, Elector Saxoniæ, qui ultro oblatum Imperium recusavit, & Carolo V. decre-

crevit; præterea oblatam ſibi ab Hiſpanis ob id magnam pecuniæ ſummam conſtantiſſime rejicit. Sleidan. Lib. I. de Stat. Relig. p. 26.

Quid eſt Fortitudo?

Eſt Metus ac Fiduciæ moderatrix; ſive eſt Virtus, per quam excelſum invictumque arduis in rebus animum gerimus. *Objectum* ejus ſunt ea, quæ metum ac fiduciam tum domi, tum militiæ, afferre poſſunt. Eſtque adeo duplex: *Togata*, quæ & Domeſtica, ac *Sagata*, quæ & Bellica appellatur. Togata a toga, qua Romani pacis tempore utebantur; (hinc Toga metonymice pro Pacis inſigni) Sagata a ſago, indumento militari, denominatur.

Quid eſt Fortitudo Togata?

Eſt Virtus, qua quis magno animo deſpicit vel moderatur ea, quæ

metum & fiduciam afferre possunt in adeundis & perferendis laboribus ac periculis extra militiam, honestatis & publicæ utilitatis gratia. *Objectum* ejus primarium sunt τὰ φοβερὰ formidabilia, mala nimirum & pericula, extra bellum intrepide adeunda ac ferenda; secundarium τὰ θαῤῥαλέα, sive ea, quæ fiduciam afferunt; ut Divitiæ, Honores, Potentia &c. Quorum blandimentis non capitur vir fortis, memor illius: *Nemo confidat nimium secundis.*

Quod est Officium Viri in Toga Fortis?

Aggreditur is toleratque adversa & pericula varia, domi & extra militiam imminentia, aut jam incumbentia, tanto animi robore, ut nullis minis aut pœnis ab honesto proposito dimoveri possit.* Adeoque in foro, curia, & alibi, ea, quæ sentit, libere

bere dicit, ac ſæpe verbis conſiliisque ſuis res majores, quam alii armis, gerit. Cœterum & Mala tam Publica (qualia ſunt bellum, Peſtis, Fames, Inundationes &c.) quam Privata (ut ſunt Exilium, Carcer, Paupertas, Morbi domeſticorum & amicorum Orbitas,) quando mutare ac impedire non licet, magno fert animo ac volens ſequitur, quoque ipſum divina duxerit providentia. Quin & Mortem, etiam in pace, pro Rep. aut aſſerenda ſanguine ſuo cœleſtis doctrinæ veritate, publice aut in lectulo** obeundam, fortiter excipit; non ut rem omnium terribiliſſimam, ſed ut tranſitum ad vitam meliorem. Denique nec nimis æſtimat magnas divitias & honores; multo minus his, idque genus aliis fortunæ blandimentis, intumeſcit. Quadrant proinde in illum verba iſta apud Livium: *Is demum vir erit,*

cujus animum nec prospera fortuna suo flatu efferet, nec adversa infringet. Lib. XLV. c. 8.

(* Secundum illud Horatii Lib. III. Od. 3. Justum & tenacem propositi virum, Non civium ardor prava jubentium, Non vultus instantiis tyranni, mente quatit solida &c.
** Seneca Epist. 78. Est Virtuti etiam domi ac in lectulo locus. Non tantum arma & acies dant argumenta alacris animi indomitique terroribus. Et in vestimentis virtus apparet.)

Quæ Vitia opponuntur Fortitudini Togatæ?

(1) *Audacia* sive Confidentia ea, qua quis extra militiam privatim ac publice, plus confidit, quam par est, Cui cognata est *Durities*, quando nonnulli, sive ex belluino quodam stupore, sive obstinatione animi, citra necessitatem & honestatem, summis se doloribus ac periculis objiciunt. *a.* (2) *Timididas* sive *Mollities animi*; qua quis calamitatibus

ac

ac doloribus, qui ex rectæ rationis dictamine ferri debebant ac poterant, succumbit. *b*

(*a* Veluti *Celtæ* olim, nec ruinas parietum, nec ædium incendia fugientes, marisque fluctibus strictis gladiis occurrentes; apud Ælian. Lib. XII. Var. Histor. c. 23.

(*b* Huc αὐτόχειρες referendi, qui morborum ac ærumnarum tædio & quadam animi mollitie, vitæ suæ filum abrumpunt; graviter adversus Jus Naturale ac Civile delinquentes.)

Quid est Fortitudo Sagata sive Bellica?

Est Virtus, qua quis magno animo despicit vel moderatur ea, quæ metum & fiduciam afferre possunt in adeundis ac sustinendis malis atque periculis bellicis, honestatis ac publicæ utilitatis gratia. *Objectum* ejus sunt Pericula & Mors bellica,

non temere ſed circumſpecte ac fortiter obeunda.

Quod eſt Officium Viri in Sago Fortis?

Livii verbis, *Facere & Pati fortia*; ſive prudenter ac maſcule adire ac perferre mala in bello obvenire ſolita. Adit vero Vir Fortis Pericula bellica non quævis, ſed quæ ſunt honeſta, laudem conciliantia; inque publicum utilia, videlicet ad patriæ, religionis ac libertatis defenſionem facientia: neque temere, viribus tantum ac copiis ſuis confidens, ſed cum conſilio & ratione ea aggreditur. Non recedit a ſtatione ſua, nec facile capeſſit fugam, niſi hanc plus commodi Reip. afferre cernat, quam mortem. Dein Terribilia quoque conſtanter perfert; eſtque, ubi opus, inediæ, æſtus, algoris, vigiliarum patiens: ac vulnera etiam, captivitatem

tem, imo ipsam mortem, fert fortiter; dulce ad eorum putans, pro patria mori.

(Ex dictis paret, Fortitudinem tum Togatam tum Sagatam dividi posse in Propulsantem ac Tolerantem. Propulsans versatur circa aggredienda fortiter Mala, sive domestica, sive bellica: Tolerans versatur circa eadem mala utraque fortiter sustinenda; estque hæc nihil aliud quam Patientia.)

Quæ Vitia opponuntur Fortitudini Sagatæ?

Audacia itidem & *Timiditas.* Audacia hic loci est vitium in pericula bellica temere se conjiciens; Timiditas, vitium pericula bellica fugiens. Illa Virtuti est similior; indeque *Fortitudinis simia vocari solet.*

Exempla Fortitudinis Togatæ & Patientiæ?

(*a*) *Cicero*, qui Catilinæ furoribus non solum mascule se opposuit, sed & propterea a Clodio hujusque so-

ciis in Exilium pulsus, omnes inde manantes novercantis fortune injurias fortiter sustinuit. Hinc Plinio dicitur *primus in Toga triumphum linguaque lauream meritus: imò omnibus triumphis lauream adeptus majorem*, Lib. XII. Hist. Nat. c 30. (*b*) *Cato*, qui quater & quadragesies in foro caussam dixit adversus iniquas criminationes, & semper absolutus est. (*c*) *Socrates*, *Phocion*, *Seneca* & alii, qui Mala publica & privata eodem vultu pertulerunt. Inprimis vero heroicæ Patientiæ Exempla huc pertinent; *Hiobi*, *Davidis*, *Danielis*, hujusque *sociorum* in fornacem conjectorum, *Fratrum Maccabæorum*; ipsius *Christi*, *Apostolorum*, præsertim, *Pauli*, *Stephani*, *Laurentii*, aliorumque SS. Martyrum.

Exem-

Exempla Fortitudinis Sagatæ.

Ex ſacris *Joſua*, *David*, *Judas Maccabæus*; e civilibus hiſtoriis *Alexander M.* de quo vid. Curtius; *Jul. Cæſar*, de quo conſulantur ipſius Commentarii, & Orat. Cic. pro M. Marcello; *Pompejus*, de quo vid. Orat. Cic. pro L. Manil. item *Miltiades, Themeſtocles, Epaminondas, Hannibal* & alii apud Corn. Nepotem. E juniore hiſtoria, *Carolus M. Otto M. Rudolphus I. Carolus V. Guſtavus Adolphus & Carolus Guſtavus* Reges Sveciæ, *Friedericus VVilhelmus* Elector Brandenb. aliique plures.

(Fortitudo Sagata ſive Bellica tum Nos ipſos, tum alios homines reſpicit; imo eſt Politica magis, quam Ethica virtus, & ad perniciem clademque hominum & plurimum comparata. Sique Concordia ut Juſtitia ubique (inter Chriſtianos ſaltem) obtinerent, poſſemus Virtute hac omnino ſuperſedere.)

Quænam Fortitudo videtur præstantior, Togata an Sagata?

Respondeo verbis Poëtæ: *Fortior est, qui se, quam qui vastissima vincit mœnia.* Atque istis Tullii: *Cedant arma togæ; concedat laurea linguæ!* Conf. Lib. I. Offic. c. 22.

Quo Præcepto continentur Officia aliis hominibus debita?

Hoc: *Vive erga alios juste ac socialiter.*

Quid est Justitia?

Est Virtus suum cuique tribuens, & quod jus exigit, præstans. Hinc & JCtis dicitur constans & perpetua voluntas suum cuique tribuendi.

Quotuplex est Justitia!

Universalis & Particularis.

Quid

Quid est Justitia Universalis?

Est virtutum complexus, suum cuique tribuens, non tantum in distribuendo, commutando, aliisque actionibus stricto jure debitis, sed & in cæteris omnibus officii nostri (erga proximum) partibus, lege saltem Charitatis Humanitatisque debitis.

(Dicitur etiam Obedientia omnibus legibus præstita; sive totius Vitæ integritas & innocentia, legibus conformis. Quam qui pro viribus sectatur, vir inter homines (nam coram Deo nemo est innocens) integer, justus & innocens audit.)

Quodnam ejus est Oppositum?

Injustitia universalis, vitiorum complexus, suum cuique, quod ex lege tum Justitiæ cum Charitatis debebatur, denegans.

(Dicitur & Inobedientia contra leges; nec pars tantum malitiæ, sed tota malitia)

Quid est Justitia Particularis?

Est Virtus suum cuique speciatim

in diſtribuendo & commutando tribuens; ſive, quæ Æqualitatem ſervat in rerum diſtributione & commutatione ſtricto jure * debita. *Objectum* ejus ſunt bona externa, prout reſpectu aliorum conſiderantur; pecuniæ imprimis & res in commercium venientes. Vulgo dividitur in Diſtributivam & Commutativam.

(* Stricto (ſive perfecto) jure debetur, quod per vim, (in ſtatu naturali) aut intentata in foro actione, (in ſtatu civili) exigere alter poteſt, e. g. Rei ablatæ reſtitutionem. Non ſtricto (ſive imperfecto) jure debentur, quæ alter per vim, aut intentata in foro actione, exigere non poteſt. e. g. Conſilium, Beneficium, & alia humanitatis officia. Hanc diſtinctionem nonnulli ſic efferunt: Deberi alia aliis ex lege Juſtitiæ, alia ex lege Charitatis.)

Quid eſt Juſtitia Diſtributiva?

Quæ in rebus diſtribuendis ſuum cuique tribuit, æqualitatem ut plurimum * comparatam ſervans; e. g. in ſocietate negotiatoria, ubi inæ-

quales

quales conferuntur pecuniæ, ibi ſane in lucro & damno partes quoque pro rata fieri debent.

(* Dico, Æqualitatem ut plurimum Comparatam; nam Æqualia interdum conferunt ſocii, & tunc Æqualitas ſimplex in diſtributione erit obſervanda. Peripatetici & alii huc etiam referunt prœmiorum & Onerum publicorum diſtributionem. Sed hæc (uti & Pœnarum irrogatio) ad juſtitiam Rectoriam Prudentiamque Politicam pertinet. Nos in Ethicis Juſtitiam conſideramus, quatenus decet Virum bonum in ſe ſpectatum, extra Magiſtratus aut Judicis dignitatem conſtitutum.)

Quid eſt Juſtitia Commutativa?

Quæ in Contractibus & rebus commutandis ſuum cuique tribuit, ſimplicem æqualitatem ſervans. Contractus hîc intelliguntur Bilateres, qui fiunt inter utramque contrahentium partem volentem, ut ſunt Emtio-Venditio, Locatio-Conductio &c.

Quod est Officium Viri Justi?

Vt omne illud præstet ac tribuat proximo suo, quod vel imperfecto vel perfecto sive stricto jure ipsi debetur; ac speciatim in rebus tum distribuendis tum commutandis, emendis, vendendis, depositis vel mutuo acceptis reddendis, pactis & promissis servandis, ita se gerat, ut neminem ulla ratione defraudet, & alios quoque ab injustitia pro virili revocet; neque res alienas, vel vi vel dolo malo, clam aut aperte, ad se pertrahat, sicque ab omni furto, rapina, contumelia & damno aliis danda abstineat, & injuriam potius patiatur, quam alteri inferat.

Quodnam est Oppositum Justitiæ Particularis?

Injustitia particularis, vitium in distribuendis & commutandis rebus æqualitatem violans.

Exem-

Exempla Justitiæ Universalis?

Huc pertinent ii, qui in Sacris dicuntur *Justi*, & mandata Dei custodientes, ut *Abraham, Josua, David*; inprimis *Zacharias* & *Elisabeth*, Luc. I. 6. E civilibus historiis *Socrates*, qui privatim ac publice erga cunctos ex legum præscripto se gessit, teste Xenophonte. *Aristides*, vocatus Justus, quia nihil in vita ejus reprehendi poterat; testibus Plutarcho & Corn. Nepote in Vit. *Phocion*, qui ex integritate vitæ cognomen Boni accepit. *Prisci Romani*, de quibus Sallustius in Catil. c. 9. *Jus bonumque apud eos non legibus magis quam natura valebat.*

Exempla Justitiæ Particularis?

Iterum *Abraham* agens cum Ephrone, & quærens conjugi suæ mortuæ sepulturam, Genes. XXIII. 13.

13. 16. *Jacob*, juſtitiam ac fidem ſuam profitens, & de Labani ſoceri injuſtitia conquerens; Geneſ. XXXI. 6. 7. item v. 37. 38. & ſeqq. *Joſeph* Ægyptiis fame preſſis frumenta primum juſto argenti precio, dein legitima armentorum & agrorum permutatione vendens, Geneſ. XLVII. 14. & ſeqq. *Tobiſa, II.* 21. *Hermes Ægyptius*, qui nunquam non juſtum pretium pro merce ſolvit, ac ſæpe plus dedit, quam poſtulatum erat, ſi venditor viſus eſt bonitatem mercis non ſatisexpendiſſe. *Q. Scævola*, qui cum poſtulaſſet, ut ſibi fundus, cujus emtor erat, ſemel indicaretur, idque venditor feciſſet, dixit, ſe pluris æſtimare; addiditque centum millia. Cic. III. Offic. c. 15.

Quid eſt Veracitas?

Eſt Virtus, qua, quod animo ſentimus, ore, geſtu factisque profitemur,

mur. *Objectum* ejus est Verum, de se, aliisque personis & rebus, tum in communi conversatione, tum in foro ac judicio, in servandis promissis, contractibus, perhibendis testimoniis ac juramentis, ore, gestu & factis exprimendum.

(Quoniam Vera dicimus nunc in conversatione quotidiana, nunc in foro & judicio, testimonlis dandis &c. hinc Veracitas a nonnullis dividitur in Homileticam & Justitiariam. Vid. præter alios Henr. Uffelmannus Lib. de Jure, quo Homo homini in sermone obligatur, Cap. IV. n. 7. De Homiletica potissimum in Opere Nicomachio agit Aristoteles, qui eidem, præter Jactantiam, opponit Dissimulationem; cum tamen Dissimulatio sæpe prudentiam laudemque involvat Notum est Symbolum Friderici Ænobarbi & Sigismundi Imperatorum: Nescit regnare, qui nescit dissimulare. Atque ipse Aristoteles inter characteres Viri sui Magnanimi numerat, quod debeat esse Dissimulator.)

Quod est Officium Viri Veracis?

Vir verax in sermonibus vel voce vel

vel ſcripto prolatiæ omnem jactantiam: vanitatem & mendacia, quam maxime deteſtatur; atque hæc ipſa neque excogitat & ſpargit, neque ab aliis excogitata & prolata latius diſſeminat: ex adverſo autem res, quæ dicendæ ſunt, & quas ſalva conſcientia ac prudentia dicere poteſt ac tenetur, privatim & publice, præſertim in judicio, prout ſunt, vel ſicut geſtas illas novit, coram iis, qui verum ex ipſo intelligendi jus habent, fideliter enunciat; præterea in juramentis, teſtimoniis perhibendis, ſervandis promiſſis, contractibus & pactis conventis, veritati ac fidei ſummopere ſtudet, gloriæ divinæ illuſtrandæ ac juſtitiæ promovendæ cauſſa.

Quodnam Vitium hic fugiendum?

Mentiente libido; qua vel ex vana

na jactantia, vel dolo malo & destinata animi malitia, coram aliis, qui jus habent verum ex nobis cognoscendi, diversa ab animi nostri sententia notitiaque proferre solemus, eo fine, ut ipsis noceamus atque illudamus. *Actus* vitii hujus sunt *Mendacia* injuriosa ac perniciosa,* v. g. fidei in contractibus violatio, calumniæ, falsa testimonia, perjuria &c.

(* Atque adeo hic discrimen inter Mendacium Perniciosum seu proprie dictum, & Falsiloquium inculpatum, probe notandum: ad quod posterius Mendacia Jocosa & officiosa, a Scholasticis sic dicta, referri solent. Vid. H. Grot. de J. B. & P. Lib. III. cap. I. §. XI. & seqq. Pufendorf. de J. N. & G. Lib. IV. cap. I. §. 8. & 9. B. Durr. Instit. Eth. Part. III. Sect. II. Cap. IX. & Problem. LXXIII.)

Exempla Veracitatis?

Ipse *Christus*, Via, Veritas & Vita, Joh. XIV. 6. & coram Pilato testans veritatem, Joh. XIIX. 37. *David* Psalm.

Psalm. CXIX. 163. Antiqui *Persæ*, qui in mendacio ter deprehenso silentium perpetuum imponebant, & ab omnibus Politicis ac honestis negotiis talem repudiabant. *Achilles*, qui, perhibente Homero, ut inferni portas detestatus est mendacium. *Xenocrates*, de quo Diog. Laërtius, Lib. IV. *Tanta*, inquit, *illius verbis fides habebatur, ut, cum injurati nullius testimonium admitteretur, huic soli remiserint Athenienses jusjurandum.* *Epaminondas* & *Atticus*; quorum ille ne joco quidem falsum loquebatur; hic mendacium neque dixit, neque audire potuit, eo nomine vel maxime ab amicis cultus. *Romani veteres*, qui falsum dicentes testimonium e saxo Tarpejo ejiciebant. Vid. Gellius Lib. XX. c. I.

(Sub Veracitate etiam communiter comprehenduntur Taciturnitas & Urbanitas. Urbanitas vero circa ludos & jocos versans, an cum cæteris virtutibus paria faciat, non pauci ex ipsis etiam Philosophis & Theologis dubi-

dubitant. B. Gerhardus in Schola Pietatis illam præterit; & Ambrosius Lib. I. Offic. cap. 23. istam ab Ecclesia vult remotam. Atque ea certe non cuivis homini, nec nisi tempore rariore, convenit. Nos infra, acturi de Decoro, quædam de illa proferemus.)

Quid est Taciturnitas?

Est Virtus, quæ frenat linguam, ac docet tacere id, quod tacendum est. *Objectum* ejus est sermo opportune premendus, ac intra rectæ rationis limites cohibendus.

Quod est Officium Viri Taciturni?

Tacere, cum est tacendum. Adeoque arcana sibi concredita, atque alia id genus silenda, quorum nempe occultatio non adversatur gloriæ divinæ, justitiæ, proximique saluti, item illa, quæ rixas & lites parere, quæ contemtum & infamiam sibi & aliis conciliare possent, quæque impia

pia, blasphema & indecora sunt, quorum denique nondum certam satis consecutus est notitiam, prudente premit silentio: nec effutit temere, quicquid in buccam venit; sed necessaria tantum, utilia ac tempestiva loquitur, h. e. quæ personis, loco ac tempori sunt accomodata; & semper, quantum rei quidem & auditorum fert ratio, sermonis brevitati studet.

(A nonnullis triplex commendatur Silentium: (1) Modestiæ, quando tacemus, cum loqui non convenit vel ob ætatem, vel sexum, vel ob reverentiam erga eos, qui loquuntur. (2) Prudentiæ, quando tacemus, invidiæ, inimicitiæ, aut alterius periculi declinandi caussa. (3) Necessitatis, quando arcana reticemus, & sermonem inhibemus propter gloriam Dei, bonum publicum & datam silentii fidem.)

Quæ Vitia opponuntur Taciturnitati?

(1) *Garrulitas*, vitium, quo quis secreta effutit, aut inutilia & intempesti-

pestiva loquitur. (2) *Nimium* & intempestivum *Silentium*, quo tacemus, cum honeste, utiliter ac decore loqui possimus ac debeamus.

Exempla Taciturnitatis.

David, Psalm. XXXIX. 1.2.10. *Abigail*, 1. Sam. XXV. 36. *Judith*, suum celans consilium, donec caput Holofernis abscissum Bethuliam reportasset; Lib. Judith. IIX. 33. *Sosia* ille Terentianus, in quo herus semper intellexit sitas fidem & taciturnitatem; Adr. Act. I. Sc. I. *Areopagitæ*, a quibus ortum adagium: *Areopagita taciturnior*; quod arcana illi diligentissime continerent. *Papyrius* prætextatus, qui quam argute matrem secreta Senatus expiscantem deluserit, legi potest apud Gellium Lib. I. N. A. c. 23. *Carolus V.* qui arcana sua consilia tam sancta celavit fide, ut nec vultu nec ore unquam prodi-

prodiderit. Quo nomine etiam *Gustavus Adolphus* Rex Sveciæ, hodiernus Gallorum Rex *Ludovicus XIV*, aliique commendandi.

Quid est Gratitudo?

Est Virtus, qua præstita nobis beneficia agnoscimus, prædicamus, ac pro virili rependimus. *Objectum* ejus sunt accepta Beneficia, & Signa voluntatis ac facti, quibus beneficiorum memoria declaratur.

(Referri potest, certo respectu, Virtus hæc ad Veracitatem & Justitiam. Per illam agnoscimus beneficia, eaque nullo modo dissimulamus; per hanc id, quod accepimus, compensare nitimur.)

Quod est officium hominis Grati?

Homo gratus benefacta sibi ab aliis hominibus, speciatim Parentibus, Dominis, Patronis & Amicis, benevole exhibita, grato agnoscit animo,

mo, eaque justo loco, tempore, modoque debito prædicat; nec verbis tantum & sincero affectu pro illis gratias Evergetis suis agit habetque sed & opere & facto, si adsit facultas eadem rependere, gratiamque omni officio ac studio referre annititur: si vero referendi facultas desit, Deum rogat, ut beneficia sibi præstita benefactoribus tum in hac, tum in futura vita cumulate compenset.

Quodnam Vitium opponitur Gratitudini?

Ingratitudo Gr. Ἀχαριστία, quando accepta beneficia non agnoscimus, nec prædicamus, nec referimus. Est vitium hoc turpissimum, nec homini ingrato tantum, sed & aliis miseris, quam maxime nocens.

(Nimia gratitudo vel non datur facile; vel si datur, non est adeo vituperanda: dum Cicero nos in referenda gratia imitari vult agros fertiles, plus multo afferentes, quam acceperunt;

tunc; & Hesiodus majore mensura, si modo possis, reddere jubet.)

Exempla Gratitudinis.

Tobias senior ac junior, gratum testati animum erga fidum in itinere comitem; Tob. XII. 1. 2. seqq. *Paulus* gratus erga Philippenses, Philipp. IV. 15. & seqq. erga Onesiphorum hujusque familiam, 2. Timoth. I. 16. seqq. *Alexander M.* erga Præceptorem Aristotelem, dum non tantum regie illum remuneravit, collatis ipsi in solam animalium historiam talentis octoginta, sed & plus Philosopho huic, quam patri Philippo, se debere professus est. *Diogenes*, qui, cum pecuniam ab amico Carisio acceptam refundere non posset, bene ipsi precatus est his verbis: *Dii, qui p.a facta vident, dent tibi longe meliora & præstantiora, quam fuerunt, quæ in me collata sunt!* Exempli-

rum nubem eorum, qui grati fuerunt in Patriam, Parentes & alios, exhibebit Valerius Max. Lib. V. cap. 2. 4. & 6.

(Nunc sequuntur Virtutes, docentes præstare ea, quæ aliis ex lege Charitatis debentur.)

Quid est Liberalitas?

Est Virtus, qua opes atque operas nostras cum aliis benigne, ut oportet, communicamus. *Objectum* ejus sunt non tantum Pecuniæ, sed res omnes, quarum pretium numo æstimari solet; quo etiam referenda sunt Bona animi cum aliis benigne communicanda, ut Consilium, Informatio &c.

Quod est Officium Viri Liberalis?

Cum, secundum Poëtam, res sit ingeniosa dare, multaque habeat cautiones; Vir liberalis diligentem

gerit curam observandarum circumstantiarum, *Personæ*, tum accipientis tum dantis; item *Quantitatis*, *Qualitatis*, *Temporis*, *Loci & Finis*. Dat proinde dignis, ac præcipue domesticis fidei, quandoque etiam extraneis ac indignis, ut hominibus & egenis; dat, quantum indigentia accipientis efflagitat, & ratio facultatum suarum permittit; dat cum judicio animoque hilari; dat cito ac in tempore; non ad ostentationem laudemque propriam, aut lucrum, sed ad illustrandam Dei gloriam, & promovendam proximi salutem.

Quæ Vitia Liberalitati opponuntur?

(1) *Prodigentia* seu Prodigalitas, vitium, quo pecunias & beneficia nostra projicimus magis quam damus, nullo habito selectu aut ratione circumstantiarum modo dictarum,

num. (2) *Illiberaliter*, Gr. Ἀνελευθερία, vitium proprie consistens in nihil aut parum dando, seu commodando aliis de bonis nostris.

Gradus eminens Liberalitatis vocatur *Magnificentia*, virtus in magnis sumtibus & largitionibus occupata, sed nisi magnæ ejusmodi largitiones fiant in res honestas & utiles, v. g. in veræ religionis & bonarum artium incrementa, in pauperum subsidium & similia, vituperium potius quam laudem merentur.

Exempla Liberalitatis.

Hiob, de se testans, quod pater fuerit pauperum; cap. XXIX. 16. *Cornelius*, centurio religiosus, multasque plebi eleemosynas erogans, Act. X. 2. *Ptolemaus Philadelphus*, & *Ptolemaus* filius, Reges Ægyptiorum, quorum ille summa cum voluptate amicos suos ditavit; hic vero

adeo beneficus fuit in omnes, ut *Evergeta* inde ſit cognominatus. *Cimon* Athenienſis, de quo vid. Corn. Nepos. cap. IV. n. 1. 2. *Gillias* Agrigentinus, de quo conſulatur Valerius Max. Lib. IV. cap. 8. ubi plura Exempla huc pertinentia reperiuntur. *Magnificentiæ* laudem ſibi acquiſiverunt *Salomo*, qui templum exſtruit magnificentiſſimum; *Auguſtus*, qui Romam accepit lateritiam, marmoream reliquit. *Conſtantinus*, *Carolus*, *Otto*, cognomen *Magni* promeriti, non minus ſacrarum impenſarum, quam bellicorum facinorum ſplendore.

Quid eſt Hoſpitalitas?

Eſt Virtus in hoſpitibus excipiendis, tractandis & dimittendis, modum ac decorum obſervans. *Objectum* ejus ſunt Hoſpites rite excipiendi, tractandi ac dimittendi.

Quod

Quod est Officium Viri Hospitalis?

Vir hospitalis, peregrinos & hospites, notos ac ignotos, maxime tamen cognatos & fidei suæ consortes, pia benevolentia omnibusque hospitalibus officiis complectitur; eos nimirum reverenter & hilariter in ædes suas recipiendo, ratione cibi, potus, aliorumque commoditatum, comiter ac liberaliter, prout facultates suæ ferunt, tractando, denique, quando velint, amice & benigne eos dimittendo.

Hospitis vero, sive ejus, qui hospitio excipitur, officia sunt (1) Venire in tempore; (2) Esse moderatum, non garrulum, non curiosum. (3) Boni consulere, quæ exhibita fuerint (4) Fugere voracitatem, ebrietatem, aliosque mores rusticos & ineptos. (5) Mature discedere. Etenim *post tres sæpe dies vilescit piscis & hospes.*

Quænam sunt Hospitalitatis Opposita?

Πολυξενία & Αξενία. *Illa* est vitium in recipiendis & tractandis hospitibus modum excedens; quando nimio Hospitalitatis studio limites excedimus Honestatis, Frugalitatis & Prudentiæ. * *Hæc* (*Inhospitalitas*) est, quando advenæ hospitio prohibentur; vel admissi male tractantur aut trucidantur. **

* Vid. Siracid. XI. 31. & Quæst. Berneggeri CXXV. in Germ. Tacit.

** Ita peccarunt *Sodomitæ*, Genes. XIX. 4. & seqq. *Aegyptii*, Sap. XIX. 12. 13. *Taurici*, qui hospites Dianæ immolarunt.

Exempla Hospitalitatis,

Abraham, Genes. XVIII. & seqq. *Martha* & *Maria*, Luc. X. 38. *Lydia*, Act. XVI. 15. *Christiani veteres*, quorum multi *voverunt domum suam*

suam esse hospitalem omnibus sanctis advenientibus; quæ sunt verba Augustini in Psalm. 75. *Prisci Germani*, majores nostri; de quibus Tacitus in Germ. c. 21. *Convictibus & hospitiis non alia gens fusius indulget. Quemcunque mortalium arcere tecto, nefas habetur &c.* Add. Jul. Cæsar. Lib. VI.1. de B.G.c.23. *Cydon* Corinthius, adeo fuit hospitalis, ut proverbio locum fecerit: *Semper aliquis in Cydonis domo. De Cimonis* Atheniensis hospitalitate vid. Cic. II. Off. c. 18. & Corn. Nep. in Vit. c. 4.

Quid est Humanitas?

Est Virtus, per quam homo in compellando & audiendo facilem & affabilem se præbet, cumque aliis placide & sine offensione conversatur. Objectum ejus sunt Dicta & Facta, quibus in conversatione aliis placere ac displicere possumus.

Quod est Officium Viri Humani?

Vir humanus erga notos & ignotos, in congressibus, colloquiis & aliis vitæ actionibus, suavem, amabilem & accessu facilem se præbet, vultum non austerum, sed serenum ac permixta gravitate comem exhibet; libenter alios salutat, & cuilibet pro sua ætate, statu, dignitate, decentem tribuit honorem & amorem; moribus agrestibus nemini est molestus, nec voce contentiosa pertinaciter sua defendit, sed aliis, ubi honeste licet, cedit facile: si vero videat eorum, quibuscum conversatur, dicta aut facta in Deum vel bonos mores peccare, comiter illos monet, imò reprehendit; sic tamen, ut reprehensionis asperitatem, verborum lenitate emolliat.

Qua-

Quæ Vitia Virtuti huic opponuntur?

(1) *Assentatio*, vitium, quo præter modum ac rationem honestatis, in omnibus dictis et factis nostris placere studemus iis, quibuscum versamur: quod qui faciunt spe offæ aut lucelli, dicuntur κόλακες, parasiti, gnathones. (2) *Inhumanitas* sive Morositas, cum aditu difficiles, vultu tetrici, voce contentiosi, nihil pensi habemus, ut in conversando simus jucundi.

Exempla Humanitatis.

Salvator noster φιλάνθρωπος, Psal. XLV. 3. Es. XLII. 2. seqq. *Jonathan*, qui a Davide amabilis & decorus valde in vita sua dicitur, 2.Sam.I.23. *Titius Vespasianus*, qui neminem a vultu tristem discedere passus, & ob summam humanitatem, *Amor ac deli*

deliciæ generis humani appellatus est. *Atticus*, de quo Corn. Nepos in Vit. *Ejus comitas*, inquit, *non sine severitate erat, neque gravitas sine facilitate: ut difficile esset intellectu, utrum eum amici magis vererentur, quam amarent*. cap. 15. De *Agricola* socero suo Tacitus: *Nec illi, quod est rarissimum, aut facilitas auctoritatem, aut severitas amorem diminuit*. Vit. cap. 9. Quo etiam elogio mactat *Bilibaldum Pirckheimerum* Ritterhusius in Vita p. 15.

Quid est Mansuetudo?

Est Virtus, quæ iram moderatur. *Objectum* ejus Ira, & omnia, quæ iram excitare solent, ut injuriæ, damna, offensiones, contemptus nostri nostrorumque &c.

Quodnam est Officium Viri Mansueti?

Iram convenienter & adductiore freno

freno moderari,ne peccet; & in furorem ultionemve illicitam erumpat. Vir itaque mansuetus non irascitur Deo, non magistratui, parentibus, doctoribus,suum facientibus officium & vitia reprehendentibus; sed illorum præcepta patienter capessit: nec irascitur temere ac leves caussas,nec justo diutius, & ut solem patiatur occidere super iram suam; nec tam improbis hominibus ipsis, quam horum vitiis,ita ut illos potius dextre informet,placideque corripiat. Denique iram aut indignationem, juste licet conceptam,facile remittit ac deponit, præsertim si alterum delicti pœniteat,& culpam is deprecetur.

Quodnam Vitium Mansuetudini opponitur?

Iracundia, cum iræ plus,quam par est,indulgemus; unde odia, injuriæ, homicidia, & malorum lerna.

(In defectu Mansuetudini ab Aristotele etiam opponitur Ἀοργησία, Iræ Vacuitas. Sed an hæc vitium sit, dubitant cordatiores. Quo enim longius ira abest ab actionibus & consiliis nostris, eo melius ista conficiuntur. Impedit ira animum, ne possit cernere verum. Add. Senec. Lib. I. de Ira c. ult. Ac Cicero optat, uti qui Reip. præsunt, legum similes sint, quæ ad puniendum non ira, sed æquitate ducuntur. I. Offic. c. 25. versus fin.)

Exempla Mansuetudinis?

Moses, qui vir mitissimus prædicatur super omnes homines in terra; Num. XII. 3. *David*, maledicta & lapides Simei miti excipiens animo, 2. Sam. XVI. 10 *Christus*, qui mansuetus & humilis corde dicitur, Matth. XI. 19. *Cyrus* & *Agesilaus*, quorum tanta mansuetudo & clementia prædicatur a Xenephonte & aliis, ut in summo imperio non modo nihil sævum & crudele fecerint, sed etiam ne verbum quidem asperius protulerint. *Pericles*, qui cum lychno domum deduci eum jussit, a quo per totum

torum diem in foro convitiis proſciſſus erat. *Socratis* etiam & *Phocionis* manſuetudo in vulgus nota. E Cæſaribus heic laudandi *Auguſtus* *M. Antoninus* Philoſophus; ex Auſtriacis plerique-omnes inprimis divi *Ferdinandi* tres, & *Leopoldus* noſter auguſtiſſimus.

Quid eſt Miſericordia?

Eſt Virtus, qua fortunam aliorum adverſam, lugemus, eamque benevolentia & ope noſtra, quantum poſſumus, relevamus. *Objectum* ejus ſunt Mala aliorum graviora & fortuna adverſa, eaque benevolentia noſtra ac ope vel arcenda vel ſublevanda.

Quod eſt Officium Viri Miſericordis?

Vir miſericors hominum miſerorum ac paupeuum h. e. in afflictione.

one, morbo, exilio, errore gravi aut egestate constitutorum, conditione & calamitate facile commovetur, eorum sortem adversam luget, eandemque consilio & auxilio suo arcere vel sublevare saltem annititur; adeoque pia consolatione et opera afflictos erigit, oppressorum causam tuetur; iis, quibus jure nocere posset, parcit; ægrotis; mutilis, senio confectis, exulibus, aliisque miseris & egenis, pro virili, facultatibus suis, vestibus aut medicamentis succurrit, errantes in viam reducit: vel, si hæc ipse fortassis efficere non potest, apud alios pro illis intercedit, & iis, quocunque modo potest, opitulatur.

(Numeratur Misericordia a quibusdam inter Affectus. Sed nobis hic non est tam affectus, quam miserationis effectus, & habitus educatione & usu confirmatus, quo, ad præscriptum rectæ rationis, præstamus id, quod Misericordia præstare jubet. Cicero pro Ligario: Nulla de Virtutibus admirabilior nec gratior Misericordia. Homines enim ad Deos, nulla re propius accedunt, quam salutem

tem hominibus dando. Nihil habet Fortuna magis, quam ut possis, nihil habet Natura melius, quam ut velis servare.)

Quæ sunt Opposita?

(1) *Immisericordia*, vitium, quo alienis malis non tristamur, neque commovemur ad juvandum; quod fit, cum vis vel non parcit, ubi parcendum esset, sed acerbius in alterum consuluit; vel, cum alterum afflictum videt, ei non succurrit. (2) *Nimia Mollities*, quando miseremur ac parcimus, ubi non est opus.*

(* Id quod sæpe tam publice quam privatim est noxium. Notum illud Catonis: Ista vobis mansuetudo & misericordia, si illi arma ceperint, in miseriam vertet! Sallust. Bell. Catil. c. 52.

Exempla Misericordiæ.

Christus, ac DEUS ejusdem *Pater*, Luc. VI. 36. Marc. IIX. 2. *Pharaonis filia*, misertaMosis pusionis Exod. II. 6. seqq. *Samaritanus* ille Luc. X. 33. seqq.

seqq. *Dido*, cujus effatum est apud Virgilium I. Æneid. *Non ignara mala miseris succurrere disco.* *Cyrus*, Crœsi jam rogo impositi suamque infelicitatem deplorantis, misertus. *Aristoteles*, qui cum reprehenderetur, quod homini nequam eleemosynam dedisset; respondit: Non mores, sed hominem miseratus sum.

Quid est Amicitia?

Est Virtus * consistens in reciproca & efficaci hominum duorum vel paucorum benevolentia, ex mutuo consensu ac virtutis similitudine ** orta & confirmata, ad honesta quævis officia rectius ac facilius obeunda, consilia item & auxilia in rebus secundis et adversis fideliter præstanda. *Objectum*, sunt viri boni, iique pauci, ac horum bona & commoda promtis officiis, consiliis & auxiliis, mutuo procuranda.

(*Henr,

(* Henr. Morus in Enchir. Ethico Lib. II. c. 8 §. 14. scribit: Vera amicitia nihil sanctius est, nihil divinius, qua & ipsa Virtus est, (non minus quam Humanitas vel Hospitalitas) solusque inter eos reperitur, qui reliquis virtutibus sunt præditi. Et B. Gerhardus in Schola Pietatis Lib. IV. c. 17. eam inter Virtutes ex Charitate profluentes numerat.

** Intelligimus itaque hic Amicitiam Veram & Honestam, quæ est inter viros bonos ac virtute similes.)

Quod est Officium Veri Amici?

Amicus verus non impiorum congressus, non prava sectatur sodalitia, sed paucorum bonorum, quorum mores ac fidem prudenter prius exploraverat, familiaritate delectatur, eamque blanda voluntatis consensione, perseverante amoris fervore, dulci morum suavitate, in tegendis secretis taciturnitate, fide, candore, ac prompta officiorum vicissitudine, alit, conservat; amicorum

rum dicta & facta meliorem in partem interpretatur, lætis in rebus cum iis lætatur, in adversis tristatur; in his illos non deserit, sed omni opera ac studio juvat, peccantes corrigit, nec amicitiæ vinculum dissolvit, nisi alter a virtute ad insanabilem improbitatem desciverit.

Quæ sunt Amicitiæ Opposita?

Ἀφιλία, *Inimicitia*; & Πολυφιλία, qua laborasse dicitur Scipio Africanus, qui non facile a foro discessit, quam amicum sibi comparasset. Notandum hic istud sapientum monitum: *Nec sis multorum, nec sis nullius amicus!*

Exempla Veræ Amicitiæ?

Jonathan & *David*; *Gregorius* Nazianzenus & *Basilius*; *Pylades* & *Orestes*; *Alexander* & *Hephæstion*; *Æneas* & *Achates* apud Virgilium; *Damon*

Damon & *Pythias*, *Scipio* & *Lælius*, *Cicero* & Pomponius *Atticus*. Vid. Cic. Epistolæ ad Attic. & Lib. III Offic. c. 10. Idem passim in Lælio seu Lib. de Amicitia; Valerius Max. Lib. IV. c. 7. aliique.

Amicitiæ sive filia sive adjunctum est *Concordia*, per quam homo tranquille & concorditer cum aliis vivere promtus est. Huic inprimis dent operam *Conjuges*, qui uti sunt una caro, ita sint anima una; item *Fratres* ac *Sorores*; *Cognati* & *Affines*; *Vicini*, *Amici*, *Collegæ*; *Imperantes* etiam ac *parentes*, ipsique *Cives* inter se: est enim Concordia maximum civitatis ornamentum atque præsidium. Opponitur Concordiæ *Discordia*, ac *turpis* etiam inter malos *Concordia*, quales e.g. est inter latrones.

(Hactenus de Virtutum Natura & Officiis: nunc, quia Virtutis laus omnis in actione consistit, dispiciendum, quomodo actiones vitæ dirigi, suisque temporibus dispensari oporteat. Quod ipsum Prudentiæ negotium est. Unde hæc Virtutum moderatrix, & a Cic. Lib. V. de Fin. Ars vitæ appellatur.)

Quid est Prudentia?

Est Virtutum quasi anima & rectrix, quæ bona a malis, utilia a noxiis discernit, expetenda & fugienda præscribit, totamque vitam moderatur. Vel secundum nonnullos, brevius: Est habitus agendi ea, quæ homini bona sunt ac salutaria. *Objectum* ejus sunt τὰ πρακτὰ, h. e. omnia ea, quæ homini ad bene & circumspecte agendum & vivendum sunt necessaria.

Quod est Officium Prudentiæ?

Officium Prudentiæ in eo consistit, ut quis possit sibi & aliis bene ac utiliter in rebus agendi prospicere atque

atque consulere. Hoc ut rite præstet Vir Prudens, debet (1) Universalia Vitæ recte instituendæ præcepta, atque adeo verum vitæ finem, nosse. (2) Vero fine cognito & constituto, media recta, ad illum consequendum utilia, reperire ac dirigere. (3) In agendo, circumstantiis Personæ, Objecti, Finis, Modi, Temporis & Loci se accommodare. (4) Inter duo plurave bona aut mala delectum recte instituere. (5) Præterita recordari, præsentia ordinare, futura prævidere. (6) Consilia salutaria invenire, inventa tegere, atque, ubi opus, celeriter exequi.

Quæ sunt Media ad comparandam Prudentiam necessaria?

(1) Naturalis ingenii & judicii perspicacia ac solertia, qua ea, quæ ad scopum propositum pertinent, acute,

acute cernuntur,& celeriter investigantur. (2) Doctrina, imprimis Studium Ethices, Politices & Historiarum. (3) Peregrinatio & Conversatio cum Viris Prudentibus. (4) Assidua in rebus agendis Exercitatio & Experientia; quæ maximum ad comparandam Prudentiam robur habet.

Quomodo dividi solet Prudentia?

In Privatam & Communem.

Quænam dicitur Prudentia Privata?

Qua quis sibi suisque commodis recte prospicit.

Hæc ad Ethicen proprie pertinet, ac sequentes præscribit regulas: (1) Certum diligere vitæ genus; (2) In eo vitæ genere actiones omnes ad Virtutis normam, ex præscripto legum, componere. (3) Nil temere aggre-

aggredi; nec subire onus, cui non sis ferendo. (4) Res, earumque pretia probe perpendere. (5) Tempus & occasionem captare. (6) Non temere credere, nec cuivis fidere. (4) Alienis negotiis haud facile se immiscere. (8) Caute, ubi opus, simulare ac dissimulare &c.

Quænam dicitur Prudentia Communis?

Qua consulimus & prospicimus quæ sunt bona & utilia aliis.

Dividitur hæc in *Oeconomicam*, qua quis familiæ, & *Politicam*, qua quis Reipubl. totique civitati circumspecte consulit & prodest. *Politicæ* species tres constituuntur: (1) *Legislatoria*, quæ leges condit, formamque gubernandi præscribit. (2) *Consultatrix* sive Senatoria, quæ de futuris Reip. negotiis deliberat. (3) *Judiciaria*, quæ de præteritis judicat.

 & jus

& jus dicit. His addi potest Prudentia *Militaris*; de qua, & reliquis tribus, agitur in Politica & Jurisprudentia.

Quæ sunt Opposita Prudentiæ?

Privative opponitur *Imprudentia*, qua res aggredimur sine ulla deliberatione, nullisque consideratis circumstantiis. Contrarie opponitur *Calliditas* seu *Versutia*, qua sub specie justi rectique alios fallimus.

(Notetur hic, quod nemo sit verè prudens, nisi idem sit vir bonus; qui vero bonus non est, & habitu tamen bene agendi præditus videtur, Astutus potius & Callidus dicendus, quam Prudens.)

Exempla Prudentiæ.

Joseph, Pharaoni consulens de futura annonæ ubertate & caritate, Genes. XLI. *Jethro*, Mosis socer, videns difficile hujus regimen, consilio ipsum juvans ac suadens, ut viros pro-

probatæ fidei ac pietatis eligat, & ad hos partem gubernationis devolvat; Exod. XVIII. *Themiſtocles*, qui celeriter, quæ opus erant, reperiebat; neque minus in rebus gerendis quam excogitandis promtus. Corn. Nep. Vit. c. I. *Cato* major, prudentia Oeconomica, circa educationem liberorum & rei familiaris curam, excellens. *Moſes* Iſraëlitarum, *Solon* Athenienſium, *Lycurgus* Lacedæmoniorum legislatores. *Salomo* prudenter judicans ex amoris affectu de genuina puſionis diſſecandi matre. 1. Regum III; ac cæteroquin etiam ſapientiſſime imperans. E rebus publicis integris, hodieque florentibus, Prudentiæ laudem merito ſibi vindicat Sereniſſima Resp. *Veneta*, hujusque æmula illuſtris *Noribergenſis*; cujus inſigne quondam ornamentum, Antonius Tucherus, a Friderico III. Imp. urbem ingreſſo, & effuſam

 popu-

populi multitudinem mirante, interrogatus. Quo ingenio & arte tanta multitudo ſine tumultu & ſeditione regi & contineri poſſit? reſpondit. *Placidis verbis, & gravibus pœnis.*

(Ad Αρετολογίαν, & doctrinam de Prudentia, pertinet quoque, coronidis loco, doctrina de Decoro.)

Quid eſt Decorum?

Decorum eſt externi totius corporis habitus, motus, veſtitus, ſermonis etiam & geſtuum in converſatione, ad munditiem & decentem elegantiam conformatio, pro diverſo hominum ſtatu, tempore ac loco, varians.

(Decorum Gr. dicitur τὸ πρέπον, ἀπὸ τῦ πρέπειν decere; & hoc a περιέπειν, obſervare, cum cura proſequi. Doctrina hæc in plerisque Ethicis omittitur, ſed male. Fuſius illam pertractat Cicero Lib. I. Offic. verſus fin. Theophraſtus in Characteribus Ethicis; Jo. Caſa in Galateo. Eraſmus in libello de Civilitate morum, aliique. Fr. Bac.

Bac. de Verulamio Serm. fidel. LIIX. in viro civili, ait, Conservatio ejusque regimen (utcunque in exterioribus occupetur) si non summum, at certe eximium locum invenit.)

Quomodo differt Decorum ab Honesto?

Respondet Cicero, *id dictu difficile esse, & facilius intelligi, quam explanari posse. Decori enim ea vis est, ut ab Honesto non queat separari. Nam quod decet honestum est; & quod honestum est, decet.

(* Lib. I. Offic. c. 27. Edit. Grav. Ibidemque addit: Ut venustas & pulchritudo corporis secerni non potest a valetudine: sic decorum totum quidem est cum virtute confusum; sed mente & cogitatione distinguitur.

Explica mihi tamen, quantum fieri potest, Differentiam Honesti & Decori?

(1) Differt Decorum ab Honesto, ut necessariam consequens, non tam tempore, quam nostro concipiendi

piendi modo. (2.) Quæ honestatis sunt, magis videntur recondita; quæ Decori, in omnium oculos ac sensum incurrunt. (3.) Honestum ipsam essentiam hominis rationalem ac socialem afficit; Decorum tantùm ad illius bene esse facit, quatenus singularem homini in vita civili addit commendationem. Adeoque (4.) quæ ad Honestatem spectant, homini necessario sunt observanda, nisi pro malo ac scelerato haberi velit: Decorum arbitrarium fere est, nec ejus intermissione viri mali nota cuidam inuri solet; sed hominis tantum incivilis ac morosi. (5.) Quid Honestum sit, apodicticis rationibus ostendi potest; Decorum fere non nisi opinione hominum nititur.

Quas

Quas ergo regulas præscribit Decorum, ratione Corporis, hujusque Compositionis & Motus?

Corpus æquo libramine sit erectum. *Caput* valde ac sæpe nimis non est quatiendum, ne videaris rigidi Catonis instar omnia improbare. Impexo esse capite, rusticanum est.

Vultus tuus sit tranquillus, mundus, serenus. *Frons* non torva & in rugas contracta; sed exporrecta, mentem sibi bene consciam & ingenium liberale præ se ferens.

Oculi sint placidi ac verecundi; non vagi ac volubiles, quod est hominum lascivorum; non limi, quod suspiciosorum & insidias molientium; non immodice diducti, quod est stolidorum; non torvi, qui sunt signum truculentiæ. *Supercilia* non

ſint nimis hirſuta, nec in altum ſublata, qualia ſpirant arrogantiam.

Nares non ſint diductæ, aut clare ſpirantes; non ſtillantes ac ſordidæ, ſed purgentur ſedulo, non tamen veſte aut digito, ſed ſtrophiolo Criſpare *naſum*, irriſorum & ſannionum.

Genæ pictæ ſunto verecundia & colore nativo, non fuco aut ceruſſa. Inflare *buccas*, faſtus indicium eſt; easdem dimittere, hominis animum deſpondentis.

Os non fœteat; nec hiet, quod eſt morionum; ſed leniter oſculantibus ſe invicem labris conjunctum ſit. Mordere *labra*, iratorum eſt; porrecta *lingua* alterum deridere, ſcurtile. Careant rubigine *dentes*; oraque ſuſcepta mane laventur aqua. Ovid.

Cervix non ſit erecta nimis & rigida, neque tamen in terram depreſſa;

pressa; neve in dextrum aut lævum vergat latus: hypocriticum enim est, nisi colloquium aut aliud simile id postulet.

Humeri pari libramine sunt temperandi, non contrahendi, non demittendi; neque brachia in tergum retorquenda, cum id sapiat dominium.

Manus puræ sunto ac diligenter lotæ; *ungues* secti ac purgari

Membra, quæ natura ipsa contexit atque abdidit, honeste sunt velanda, non dispicienda, aut inciviliter tangenda; quod Judæi strictè solent observare.

Genibus non divaricatis, sed modice diductis, sedeas, neque *pedibus* formam crucis repræsentes. Dextro pede in femur sinistrum injecto sedere, Regum veterum mos erat, sed hodie improbatus. Ludere pedibus in sella, puerile.

Fundo non nimis festines; nec tamen lente nimis, ac ut proverbium habet, Junonium ingrediaris. *Non attrahendi pedes, nec summis eorum digitis incedendum.

(* Cic. I. Offic. cap. 36: Cavendum est, ne aut tarditatibus, ut utamur in gressu mollioribus, ut pomparum ferculis similes esse videamur: aut in festinationibus suscipiamus nimias celeritates: quæ cum fiunt, anhelitus moventur, vultus mutantur, ora torquentur: ex quibus magna significatio fit, non adesse constantiam.

Quæ de Cultu ac Vestitu hic notanda?

Quoniam certus modus hic præscribi non potest, eò quod non omnium par est fortuna vel dignitas, magna etiam nationum diversitas ac temporum vicissitudo; eapropter generatim monendum, ut Decori studiosus decentem amet *vestimentorum* elegantiam, ita, ut neq; supra dignitatem & facultatem sint

ſplendida, neque etiam ſordida, attrita, luculenta. In Cultu præterea corporis, morem civium & popularium ſuorum quisque imitetur, niſi velit ſe publicis omnium moribus opponere; quod ſeni quidem magis, quam juvenibus ignoſci ſolet. Denique & Luctus, Feſtivitatum & Tempeſtatis, (æſtivæ puta vel hybernæ) rationem habeat.

Quæ de Sermone obſervanda?

Sermo ſit lenis ac ſedatus, non clamoſus, qualis eſt agricolarum, nec adeo preſſus, ut ad aures ejus, cui loqueris, haut perveniat. Non ſit præceps ac mentem præcurrens, ſed articulatus & explanatus. Abſint juramenta minus neceſſaria, blasphemiæ, mendacia, aniles, impiæ atque obſcœnæ nugæ. Narrantes aliquid ne interpellemus, donec ſermonem abſolverint; nec verba loquentibus commodemus,

Quæ de Urbanitate ac Jocis hic speciatim notanda?

Joci ſunto rari, nec niſi tempore læto ac facili Minerva prolati; nec ſint obſcœni aut maledici, ſed ingenioſi ac liberales, hoc eſt, libero homine digni. Idem monent, qui duplicem ajunt eſſe ſalem, *Mercurii* & *Momi*: Illum vocant facetias elegantes & argutas; hunc vero jocos mordaces, moleſtos ac turpes. Adhæc cum ſuperioribus jocandum eſt caute, cum inferioribus parce, cum æqualibus libere, modeſte tamen, ne inſultare iis videamur.

Quæ de Geſtibus addenda?

Geſtus ſint ſermoni ac perſonæ accommodati; qua in parte oculi & manus præcipuum ſuſtinent officium. Verum hæc, uti cætera omnia, citra odioſam affectationem. *Oſcitatione* quantum licet, abſtinendum.

Impro-

Improbatur quoque *cachinnus* effusus, nec non Sardonius. Viri ſenio vel religione venerandi, aut honore alioqui digni, reverenter ſalutandi. Feminis etiam honeſtis ac nobilibus honor deferendus ac prærogativa præ viris concedenda.

Plura ejusmodi præcepta vid. in Eraſmi libello de Civil. Mor. Chriſtiani Weiſii Ethica Germ. Cap. ult. de Decoro; & Diſſert. mea de Civilitate morum, in Theatr. Virt. ab Ariſtotele omiſſ. p. 164. & ſeqq.

Decoro quid opponitur?

Indecorum * ſeu Morum Incivilitas, per quam homo in externo corporis habitu, motu, ſermone & geſtu ineleganter ſe perit, & jam commemoratis in rebus decorum negligit.

(* Characterem ejus ſuaviter depingit Theophraſtus in Charact. Eth. Cep. XII. & XX. Incivilitatis rei ſunt Cato, qui in publicum ſæpe ſine calceis prodibat. Vid. Horat. Lib. I. Epiſt. 19. v. 12. & ſeqq. Patrocles, quiſe per vitam omnem non laviſſe dicitur.)

Exempla eorum, qui Decoro & Civilitati ſtuduerunt.

Jonathan, qui a Davide prædicatur *decorus valde in vita ſua & amabilis ſuper amorem mulierum*, 2. Sam. I. 23. 26. Ariſtippus, cui Plato dixit: Tibi uni & chlamydem & pannum ferre datum eſt! Ac Horatius de eodem: *Omnis Ariſtippum decuit color, & ſtatus, & res*. Lib. I. Epiſt. 17. *Alcibiades*, de quo Corn. Nepos *Idem*, inquit, *cum tempus poſceret, laborioſus, patiens, liberalis, ſplendidus, non minus in victu quam vita, affabilis, blandus, temporibus callidiſſime inſerviens*; cap. I. De hodierna Civilitatis ſchola *Gallia*, ejusque *incolis politioribus*, Barclajus in Icone Animorum ſcribit: *Nullis mortalibus indoles ad ſpeciem virilis elegantiæ magis facta. Oris intrepidi habitus motusque, & geſtus, qui totum corpus decent* &c. cap. III. Ac de *Poliarcho* ſuo idem

idem ſcribit in Argenide: *Eminet oris decor, & amœna gratiæ genius; cujus virtute omnes ipſius motus, omnes nutus placent.* Lib. I.

(Eraſmus de Civil. Mor. puer. p. m. 5: Non inficior, hanc eſſe craſſiſſimam Philoſophiæ partem: ſed ea, ut ſunt hodie mortalium judicia, plurimum conducit & ad conciliandam benevolentiam, & ad præclaras illas animi dotes oculis hominum commendandas. Et b. Jac. Thomaſius in Not. ad Philoſ. Pract. Tab. XIII. p. 17: Homileticæ Virtutes (Humanitas imprimis & Urbanitas) comparatione Juſtitiæ, & ſimilium virtutum majoris momenti ſunt exiles, quia vitia iis contraria, modo non conjuncta ſint cum vitiis gravioris ſubſellii, non reddunt hominem ſtatim politice malum ſeu improbum, pœnæque civili obnoxium. Nam neque leges civiles ſolent de Virtutibus homileticis præcipere; ſed hoc munus eſt alterius doctrinæ, quæ dat præcepta de Civilitate morum. Hæc præcepta ſi quis violat, non improbus ſtatim aut nequam vocatur, sed incivilis, aut barbaro vocabulo Grobianus.)

PARS

PARS POSTERIOR
de
EUDÆMONOLOGIA
five
PRÆMIIS VIRTUTIS,
in quibus confiftit Hominis Felicitas.

A*retologiam*, hoc eft, Doctrinam de Virtutibus feu Recta Vita, excipit *Eudæmonologia*, hoc eft, Doctrina de *Virtutum præmiis*, quæ conftituunt Beatam hominis Vitam feu Felicitatem.

Quænam verior eft Sententia de hominis Summo Bono ac Felicitate?

Omnes Philofophi cordatiores in eo confentiunt, quod *Summum* hominis *Bonum* debeat effe hominis proprium & ab eodem impetrabile; per

per se, nec propter aliud, expetendum; constans & immutabile; sibi aliisque sufficiens; optimum, perfectissimum, jucundissimum &c. Quæ sane conditiones in nullum aliud Bonum cadunt, quam in solum DEUM; utpote qui est ipsum Bonum, αὐταγαθὸν, Bonum summum ac perfectissimum, sempiternum, per ac propter se appetendum, sibi aliisque sufficiens, & quod indigentiam nostram prorsus explere, nostrumque appetitum plene ac plane satiare potest.

(Non igitur Summum hominis Bonum quærendum est in Voluptate Corporis Divitis, Honoribus &c. utpote bonis fragilibus, inconstantibus, imperfectis, sibi & aliis minime sufficientibus. Nec in Virtute; nam præstantius omni Virtute Bonum DEUS est; fatente ipso Aristotele 2. M. M. c. 5. Dein Virtus non expetitur propter se, sed propter aliud; nempe propter Vitam Beatam consequendam. Id quod recte observat Lactantius Lib. III. Instit. cap. 12. scribens: Stoici negant, sine Virtute effici quenquam Beatum posse. Ergo Virtutis

Fundo non nimis festines; nec tamen lente nimis, ac ut proverbium habet, Junonium ingrediaris. *Non attrahendi pedes, nec summis eorum digitis incedendum.

(* Cic. I. Offic. cap. 36: Cavendum est, ne aut tarditatibus, ut utamur in gressu mollioribus, ut pomparum ferculis similes esse videamur: aut in festinationibus suscipiamus nimias celeritates: quæ cum fiunt, anhelitus moventur, vultus mutantur, ora torquentur: ex quibus magna significatio fit, non adesse constantiam.

Quæ de Cultu ac Vestitu hic notanda?

Quoniam certus modus hic præscribi non potest, eò quod non omnium par est fortuna vel dignitas, magna etiam nationum diversitas ac temporum vicissitudo; eapropter generatim monendum, ut Decori studiosus decentem amet *vestimentorum* elegantiam, ita, ut neq; supra dignitatem & facultatem sint

splen-

ſplendida, neque etiam ſordida, attrita, luculenta. In Cultu præterea corporis, morem civium & popularium ſuorum quisque imitetur, niſi velit ſe publicis omnium moribus opponere; quod ſeni quidem magis, quam juvenibus ignoſci ſolet. Denique & Luctus, Feſtivitatum & Tempeſtatis, (æſtivæ puta vel hybernæ) rationem habeat.

Quæ de Sermone obſervanda?

Sermo ſit lenis ac ſedatus, non clamoſus, qualis eſt agricolarum, nec adeo preſſus, ut ad aures ejus, cui loqueris, haut perveniat. Non ſit præceps ac mentem præcurrens, ſed articulatus & explanatus. Abſint juramenta minus neceſſaria, blasphemiæ, mendacia, aniles, impiæ atque obſcœnæ nugæ. Narrantes aliquid ne interpellemus, donec ſermonem abſolverint; nec verba loquentibus commodemus.

Quæ de Urbanitate ac Jocis hic speciatim notanda?

Joci ſunto rari, nec niſi tempore læto ac facili Minerva prolati; nec ſint obſcœni aut maledici, ſed ingenioſi ac liberales, hoc eſt, libero homine digni. Idem monent, qui duplicem ajunt eſſe ſalem, *Mercurii* & *Momi*: Illum vocant facetias elegantes & argutas; hunc vero jocos mordaces, moleſtos ac turpes. Adhæc cum ſuperioribus jocandum eſt caute, cum inferioribus parce, cum æqualibus libere, modeſte tamen, ne inſultare iis videamur.

Quæ de Geſtibus addenda?

Geſtus ſint ſermoni ac perſonæ accommodati; qua in parte oculi & manus præcipuum ſuſtinent officium. Verum hæc, uti cætera omnia, citra odioſam affectationem. *Oſcitatione* quantum licet, abſtinendum.

Impro-

Improbatur quoque *cachinnus* effusus, nec non Sardonius. Viri senio vel religione venerandi, aut honore alioqui digni, reverenter salutandi. Feminis etiam honestis ac nobilibus honor deferendus ac prærogativa præ viris concedenda.

Plura ejusmodi præcepta vid. in Erasmi libello de Civil. Mor. Christiani Weisii Ethica Germ. Cap. ult. de Decoro; & Differt. mea de Civilitate morum, in Theatr. Virt. ab Aristotele omiss. p. 164. & seqq.

Decoro quid opponitur?

Indecorum * seu Morum Incivilitas, per quam homo in externo corporis habitu, motu, sermone & gestu ineleganter se perit, & jam commemoratis in rebus decorum negligit.

(* Characterem ejus suaviter depingit Theophrastus in Charact. Eth. Cap. XII. & XX. Incivilitatis rei sunt Cato, qui in publicum sæpe sine calceis prodibat. Vid. Horat. Lib. I. Epist. 19. v. 12. & seqq. Patrocles, quise per vitam omnem non lavisse dicitur.)

Exempla eorum, qui Decoro & Civilitati ſtuduerunt.

Jonathan, qui a Davide prædicatur *decorus valde in vita ſua & amabilis ſuper amorem mulierum*, 2. Sam. I. 23. 26. Ariſtippus, cui Plato dixit: Tibi uni & chlamydem & pannum ferre datum eſt! Ac Horatius de eodem: *Omnis Ariſtippum decuit color, & ſtatus, & res*. Lib. I. Epiſt. 17. *Alcibiades*, de quo Corn. Nepos *Idem*, inquit, *cum tempus poſceret, laborioſus, patiens, liberalis, ſplendidus, non minus in victu quam vita, affabilis, blandus, temporibus callidiſſime inſerviens*; cap. I. De hodierna Civilitatis ſchola *Gallia*, ejusque *incolis politioribus*, Barclajus in Icone Animorum ſcribit: *Nullis mortalibus indoles ad ſpeciem virilis elegantiæ magis facta. Oris intrepidi habitus motusque, & geſtus, qui totum corpus decent* &c. cap. III. Ac de *Poliarcho* ſuo

idem

idem scribit in Argenide: *Eminet oris decor, & amœna gratiæ genius; cujus virtute omnes ipsius motus, omnes nutus placent.* Lib. I.

(Erasmus de Civil. Mor. puer. p. m. 5: Non inficior, hanc esse crassissimam Philosophiæ partem: sed ea, ut sunt hodie mortalium judicia, plurimum conducit & ad conciliandam benevolentiam, & ad præclaras illas animi dotes oculis hominum commendandas. Et b. Jac. Thomasius in Not. ad Philos. Pract. Tab. XIII. p. 17: Homileticæ Virtutes (Humanitas imprimis & Urbanitas) comparatione Justitiæ, & similium virtutum majoris momenti sunt exiles, quia vitia iis contraria, modo non conjuncta sint cum vitiis gravioris subsellii, non reddunt hominem statim politice malum seu improbum, pœnæque civili obnoxium. Nam neque leges civiles solent de Virtutibus homileticis præcipere; sed hoc munus est alterius doctrinæ, quæ dat præcepta de Civilitate morum. Hæc præcepta si quis violat, non improbus statim aut nequam vocatur, sed incivilis, aut barbaro vocabulo Grobianus.)

PARS

PARS POSTERIOR de EVDÆMONO-LOGIA sive PRÆMIIS VIRTUTIS, in quibus consistit Hominis Felicitas.

A*Retologiam*, hoc est, Doctrinam de Virtutibus seu Recta Vita, excipit *Evdæmonologia*, hoc est, Doctrina de *Virtutum præmiis*, quæ constituunt Beatam hominis Vitam seu Felicitatem.

Quænam verior est Sententia de hominis Summo Bono ac Felicitate?

OmnesPhilosophi cordatiores in eo consentiunt, quod *Summum* hominis *Bonum* debeat esse hominis proprium & ab eodem impetrabile; per

per ſe, nec propter aliud, expetendum; conſtans & immutabile; ſibi aliisque ſufficiens; optimum, perfectiſſimum, jucundiſſimum &c. Quæ ſane conditiones in nullum aliud Bonum cadunt, quam in ſolum DEUM; utpote qui eſt ipſum Bonum, ἀυταγαθὸν, Bonum ſummum ac perfectiſſimum, ſempiternum, per ac propter ſe appetendum, ſibi aliisque ſufficiens, & quod indigentiam noſtram prorſus explere, noſtrumque appetitum plene ac plane ſatiare poteſt.

(Non igitur Summum hominis Bonum quærendum eſt in Voluptate Corporis Divitis, Honoribus &c. utpote bonis fragilibus, inconſtantibus, imperfectis, ſibi & aliis minime ſufficientibus. Nec in Virtute; nam præſtantius omni Virtute Bonum DEUS eſt; fatente ipſo Ariſtotele 2. M. M. c. 5. Dein Virtus non expetitur propter ſe, ſed propter aliud; nempe propter Vitam Beatam conſequendam. Id quod recte obſervat Lactantius Lib. III. Inſt.t. cap. 12. ſcribens: Stoici negant, ſine Virtute effici quenquam Beatum poſſe. Ergo Virtutis

tutis prœmium. Beata Vita eſt, ſi Virtus (ut recte dictum) beatam vitam facit. Non eſt igitur, ut ajunt, propter ſe ipſam Virtus expetenda, ſed propter Vitam Beatam, quæ Virtutem neceſſario ſequitur. Ipſe Cicero V. Tuſc. Quæſt. diſerte docet, quod Vita beata Virtute conficiatur: & Arrianus ad Epictetum cap. IV. quod Virtutis finis & effectus ſit Felicitas. Conf. quæ ſupra dicta ſunt de Cauſſa Finali Virtutum.

Quod Summum hominis Bonum collocandum ſit in DEO, docent quoque Phil. Mornæus de Verit. Relig. Chriſt. cap. 19. El. Schedius de Diis Germ. Syngramm. I. c. 2. Vinc. Placcius in Comment. ad Verulam. Lib. 7. de Augm. Scient. Mor. p. 236. & ſeqq. Heerebord. Colleg. Eth. Diſp. III. & IV. Hamelius Philoſ. Mor. Tract. I. Diſ. 1. & 2. aliique.)

Quænam eſt differentia inter Summum Bonum & Felicitatem hominis?

Summum Bonum eſt res, quæ nos beat, totque ac tantas habet perfectiones, ut ſui perceptione & communione plenam & perennem afferat ſatietatem; nempe DEUS, Beati-

titudinis nostræ Caussa. Ipsa vero *Beatitudo* seu *Felicitas* nostra in Boni illius summi perceptione ac fruitione consistit, quæ vocatur Amicitia & conjunctio cum Deo.*

(*Sebast Foxius in Compendio Ethices ex Platone, Aristotele, aliisque concinnato scribit: Plato duplex Summum Bonum agnovit: unum Primum, quod sit sedes & objectum nostræ Felicitatis i. e. DEUM. Alterum non ex se, sed ex illius Communione Bonum, h. e. nostram Felicitatem. Atque illud quidem summo honore dignum, Supremum ac Verum Bonum appellat; hoc autem Nostrum primi Boni participatione Bonum esse; ideoque divinum ac pulcherrimum quiddam appellat. Lib. I. c. 5. B. Augustinus Lib. IIX. de C. D. cap. 9: Ipsum verum ac Summum Bonum Plato dicit DEUM; unde vult Philosophum esse amatorem DEI; ut, quoniam Philosophia ad Beatam vitam tendit, fruens DEO sit beatus, qui Deum amaverit. Et Cap. præced. 8: Cedant Philosophi omnes Platonicis, qui non dixerunt, Beatum esse hominem fruentem corpore, vel fruentem animo, sed fruentem Deo.)

His

His præmissis, dicas nunc, quæ sint Virtutis Præmia?

(I) Amicitia & Conjunctio cum DEO.

Hanc esse Virtutis prœmium, & S. Scriptura docet, & Ratio confirmat. DEUS quondam Abrahamo dixit: *Ego sum Deus sufficiens; ambula coram me, & esto integer: & dabo fœdus meum* (æternam pacem & amicitiam) *inter te & me!* Genes. XVII. 2. & Cap. XV. *Ne metuas Abram; ego clypeus tuus, merces tua magna valde!* v. 1. Johannes Apostolus, *Si in luce ambulamus*, ait, *sicut ipse* (Deus) *est in luce, communionem habemus cum eo mutuam.* 1. Epist. I. 7. Et Christus apud Joannem. *Vos amici mei eritis*, inquit, *si feceritis, quæcunque ego mando vobis!* Cap. XV. 14.

Dein Ratio quoque docet inter

Deum

eum & veræ Virtutis cultorem in-
rcedere communionem & amo-
m mutuum. Vir Bonus amat
eum *amore Obedientiæ*, amando
gem ac voluntatem Dei. Deus
nat virum bonum *amore Benevo-
ntiæ*, quo illum, ut suum, imagi-
e sua signatum; agnoscit, favoris-
ıe & gratiæ suæ beneficiis cumulat
beat, ad laudem gloriosæ suæ bo-
tatis. Hinc Plato in Philebo quæ-
t: *Vir justus & probus nonne Deo a-
icus est?* Et Seneca, *inter bonos vi-
s ac Deum amicitia est*, ait, *concilian-
Virtute. Amicitiam dico? imo
iam necessitudo & similitudo*. Lib. de
ovid. c. 1. Quid? quod ipse Aristo-
les Lib. X. Nic. Cap. IIX. edit. Ra-
ıel. n. 53. scribat? *Qui in fungen-
s vitæ muneribus, gerit se consen-
nea menti, atque hanc reveretur,
rectissime affectus videtur esse, &
m probabile est, Deo esse amicissi-
mum.*

nolit, sequatur hilaritas continua & lætitia alto ex alto veniens, ut qua suis gaudeat, nec majora domesticis cupiat. c. 4. B. Ambrosius II. Offic. c. I. *Beatam vitam efficiunt Tranquillitas conscientiæ & Securitas innocentiæ.*

(3.) Vera Sapientia, quæ est rerum divinarum & humanarum, præsertim quæ Finem & Officium hominis spectant, scientia.

Hæc ex perpetuo Virtutis amore & cultu non potest non oriri. Eaque sicut in animam malevolam non intrat, ita piæ atque ornatæ virtutibus animæ lumen est ac decus; etsi nunc majore, nunc minore lucis gradu exsplendescat. Henr. Morus Enchir. Eth. Lib. III. c. 9. p. m. 208. *Sapientia*, inquit, *perfectæ Virtutis genuinus fructus merito est habendus.*

4. Ho-

exterius eos contemnere haud erubescunt, interius tamen benignius de illis sentire coguntur. Hinc fit, ut de facto non alii, quam viri probi, quos Pietas, Justitia, Prudentia, aliæque Virtutes exornant, præ cæteris ad publica munia eligantur, aut saltem sub titulis hisce colantur ac commendentur.)

(5.) Nobilitas;

Quæ cum sit duplex *Virtutis* & *Generis*, prior inseperabiliter cum Virtute & Felicitate connexa; imo etiam posterioris Nobilitatis fons atque origo est Virtus: etsi hinc illa non semper sequi soleat.

6.) Cordoris Sanitas, Temperantiæ cumprimis, Mansuetudinis, aliarumque Virtutum filia.

Sicut enim plerumque corpus nostrum debilitatur ebrietate & incuvie, enervatur indomita libidine, uritur flammis iræ, marcescit odio & invidia, aliaque sentit inumera morborum genera: ita dum ani-

 mus

mus a vitiis istis ac perturbationibus purgatur, suæque sanitati restituitur, ipse simul corporis ut plurimum hinc efflorescit vigor ac sanitas,

(7) Divitiæ, saltem mediocres, sumtusq; ad vitam necessarii.

Etsi enim Vir bonus per fraudes malasque artes divitias corradere nesciat, indeque paupertatem sæpe sororem habeat; non tamen ad inopiam ita damnatus esse credi debet, quin modo ipse velit, ditescere etiam possit. Sunt enim honestæ ditescendi rationes, etiam ex Virtutis penu depromptæ; e. g. Diligentia, Fides, Frugalitas etc. ut recte hinc exclamet Cicero: *O dii immortales, non intelligunt homines, quam magnum vectigal sit parsimonia!* Vid. H. Mor. Enchir. Ethic. Lib. III. c. 9. §. 20.

(8.) Virorum bonorum cum sui similibus Amicitia.

Sola

Sola enim Virtus veras conciliat Amicitias, & conſervat; quæ cum ſe extulit, (prout egregie hac de re diſſerit apud Ciceronem Lælius) lumenque oſtendit ſuum, & idem aſpexit agnovitque in alio, ad id ſe admovet, viciſſimque accipit illud, quod in altero eſt; ex quo exardeſcit *Amor* ſive *Amicitia.* Sane Viri boni, quorum eſt idem velle, idem nolle, & quibus idem omnibus propoſitum, Deo obedire, hujusque gloriæ amplificandæ ſervire, non poſſunt non ſe invicem agnoſcere, amare, ſibique mutuo quam optime velle. Cic. de Amicit. *Nihil eſt amabilius virtute, nihil quod magis alliciat homines ad diligendum: quippe cum propter virtutem & probitatem eos etiam, quos nunquam vidimus, quodammodo diligamus.*

Quanam Differentia de Præmiis hiſce notanda?

Hæc ſunt potiſſima Virtutis Præmia

mia, Felicitatem nostram constituentia; quæ singula tamen non eodem *necessitatis* gradu cum illa cohærent. *Amicitia cum Deo & Tranquillitas animi*, plane hinc videntur sejungi ac divelli non posse; neque fortassis etiam Vera *Sapientia*, ut & *Honor* & *Nobilitas*, certo in significatu sumta. Cœtera abesse possunt, & frequenter etiam absunt: ut *Sanitas corporis*, grandes *Divitiæ* & *Amici*.

(Hinc priori illa a Philareto aliisque, Prœmia, Virtuti Essentialia, posteriora Accidentalia nuncupantur.)

Exempla eorum, qui Virtutis Præmia sunt consecuti.

E Judaica gente, Patriarchæ *Abrahamus*, *Isaacus*, *Jacobus*, *Josephus*; item *Josua*, *David*, *Salomo*, *&c.* quos Deus non solum intima sua dignatus est amicitia, animiq; tranquillitate & generositate, sed & singulari sapientia, honoribus, opibusque, in admirationem universi terrarum orbis, cumulavit, beavitque. E gentibus

ibus ſive paganis* hìc forſan haud præter eundi ſunt *Romani*, ad quorum imperium conſtituendum contendiſſe *Virtus* & *Fortuna* videntur; judicio Flori in Hiſt. in Procem. & *quorum Virtutibus mercedem terrenam, gloriam excellentiſſimi imperii Deus reddidit*; fatente Auguſtino Lib. V. de C. D. c. 15. Præ cæteris vero huc referendi *Numa, Camillus, Metellus Macedonicus, Scipiones, Auguſtus* & *Trajanus*, a quibus orta illa Imperatoribus acclamandi formula: *Sis felicior Auguſto, melior Trajano!* E Chriſtianis *Conſtantinus* M. quem, teſte laudato Auguſtino Lib. de C. D. c. 25. *Deus tantis terrenis implevit muneribus quanta optare nullus auderet.* Cui, ſi opus foret, jungere poſſemus quamplurimos Imperatores, præcipue Auguſtiſſimum noſtrum LEOPOLDUM, *Pium* & *Felicem*, aliosque Principes; & in noſtra

etiam patria Viros generoſos ac honoratos, quorum Virtutis, Felicitatis, Gloriæque ſplendorem omnis prædicabit ætas, ipſaque æternitas ſemper intuebitur.

(*Notandum hic, hominem fidelem ac renatum de arctiore Amicitia & ardentiore amore Dei mutuo certius omnino ſibi gratulari poſſe, quam ethnicos ſive paganos: interea tamen & hos, ſi vitia fugiunt, ac virtutes, impulſu innatæ legis, ſectantur, v. g. honorant parentes, temperanter ac juſte vivunt &c. Deo non diſplicere. Nam in quavis genere, qui timet Deum, & operatur juſtitiam acceptus eſt illi; Actor. X. 35. Conf. Exod. I. 20. 21. de Obſtetricibus Ægytiorum. Dicis: Ethnici verſantur & extra Eccleſiam, & ſalvifica fide carent, adeoque Deo nec placere, nec ſalvari poſſunt. Reſp. Ad poſterius (τὸ ſalvari) quod attinet, ſciendum, non hic de remuneratione æterna, ſed temporali, nec de futuræ, ſed hujus vitæ præmiis ſermonem eſſe. Quid poſt hanc vitam expectandum ſit ethnicis, Theologus judicat, non Ethicus. Interim placent etiam Deo bona gentilium, his in terris pie viventium, opera ut auctori naturæ; etſi non placent ut auctori gratiæ. Vid. Aretologia mea Chriſtiana pag. 6. & 7.

S. D. G.

PRO-

PROLUSIO
ACADEMICA

de

NSVLA FORTV-NATA AB ARETO-PHILO QVÆSITA ET INVENTA,

niversæ Morum Philoso-phiæ Summam complectens,

eaque

b auspicium Prælectionum publi-carum ad Opus Aristotelis Ni-comachium habendarum olim recitata.

Auditores genere & doctrina nobilissimi florentissimique!

QUod felix faustumque sit vobis mihique! me nunc iterum recipio hanc in cathedram, & socias vobiscum, DEO juvante, vires jungo; ad excolendum porro studium Philosophiæ Moralis; quam Tullius vitæ ducem, virtutum indagatricem, vitiorum expultricem vocat; non nemo alius, vitæ nostræ gnomonem, actionum regulam, affectuum moderatricem, animorum imperatricem: sine qua non domus ulla aut municipium, civitas aut respublica, gens aut natio, populus aut regio, mundus ipse aut rerum natura stare potest; unde leges exortæ, unde vitæ tranquillitas, unde omnis denique humana Felicitas ac Beatitudo. Scientiæ vero hujus præcepta non sine fructu haurire queunt ex Aristotelico Librorum Nicomachiorum Opere; cujus dædaleam structuram ut feliciore pede

de ingredi possetis, exhibui vobis sub finem anni præteriti Introductionem; ac nonnulla de Librorum Nicomachiorum Auctore, Inscriptione, Versionibus, Commentatoribus, aliisque, uti par erat, præmisi. Nunc antequam ipsi operi dextre ac perspicue explicando admoveamus manum, dissertatione quadam, florido ac Poëtico propiore dicendi genere conscripta, præludere placet de *Insula Fortunata ab Arethophilo quæsita & inventa. Per Fortunatam Insulam* intelligo veram his in terris Felicitatem; per *Aretophilum*, Ethices ac Virtutis studiosum. Huic in itinere (præter frequentem *precum ad Deum* fundendarum usum) tres adjungam comites, *Eugeniam Palladium & Herculem*, h. e. bonam naturæ indolem, Doctrinam & Exercitationem. Tres enim hasce Virtutum Moralium Caussas Humanas cnostituunt Philosophi Vos, Auditores nobilissimi lectissimique, ut & orationis meæ & itineris Aretophili cur-

 sum

ſum, benevola veſtra attentione, tanquam optatiſſimis remis velisque adjuvare velitis, majorem in modum contendo.

Memoriæ nonnemo prodidit potiora anni præteriti Memorabilia. Unum omiſit præ cæteris commemorandum, quod e Græcia per literas mecum communicavit Mercurius. Docuerat publice Athenis in Lyceo felix cerebri Philoſophus, nomine Palladius, inſigni non minus acumine mentis quam admiranda facundia, ex Lib. I. Nicom. quod Omnia bonum appetant, Summique Boni cognitio homini in vita quam maxime utilis ſit & neceſſaria. Laudaverat inſuper Inſulam Fortunatam, ſive cœleſtia his in terris veræ Felicitatis tempe, ipſos Alcinoi & Heſperidum hortos amœnitate ſua longe ſuperantia. Placuerat quidem audientibus omnibus accuratiſſima æque ac jucundiſſima prælectio; apud paucos tamen rei commendatæ creſcebat deſiderium. Ita plerumque, dum verborum Veneres

res illudunt auribus, in animos haud penetrant rerum argumenta. Unus Aretophilus Boni illius fruendi magna inflammabatur appetitione. Ergo inter ſpiſſam auditorum Lyceo egredientium catervam, circuſpicere primum, num quem animadverteret, cui hæſiſſet a lectione ſtimulus, & qui paria ſpiraret deſideria: tum vero etiam ſciſcitari aperte, liberetne Summi illius Boni tam magnifice dilaudati, Inſulæque Fortunatæ experiri delicias, ejusdemque inveſtigandæ ſuſcipcere laboren? Sed incaſſum. Neminem unum ardor urebat veræ quærendæ Felicitatis. Itaque tacita commotus indignatione repetebat domum, fuſisque ardenter ad DEUM precibus (ſuccurrebat enim illi illud Epicteti apud Arrianum, *DEI memento! hunc adjutorem advocato & commilitonem; ut ſolent nautæ, qui in tempeſtatibus invocant Caſtorem & Pollucem!* ad iter hoc ſe comparans, rem omnem, ac ſpeciatim animi ſui decretum, enarrabat Eugeniæ, ſorori

mia, Felicitatem nostram constituentia; quæ singula tamen non eodem *necessitatis* gradu cum illa cohærent. Amicitia *cum Deo & Tranquillitas animi*, plane hinc videntur sejungi ac divelli non posse; neque fortassis etiam Vera *Sapientia*, ut & *Honor* & *Nobilitas*, certo in significatu sumta. Cœtera abesse possunt, & frequenter etiam absunt: ut *Sanitas corporis*, grandes *Divitiæ* & *Amici*.

(Hinc priori illa a Philareto aliisque, Prœmia, Virtuti Essentialia, posteriora Accidentalia nuncupantur.)

Exempla eorum, qui Virtutis Prœmia sunt consecuti.

E Judaica gente, Patriarchæ *Abrahamus*, *Isaacus*, *Jacobus*, *Josephus*; item *Josua*, *David*, *Salomo*, *&c.* quos Deus non solum intima sua dignatus est amicitia, animiq; tranquillitate & generositate, sed & singulari sapientia, honoribus, opibusque, in admirationem universi terrarum orbis, cumulavit, beavitque. E gentibus

tibus ſive paganis* hic forſan haud prætereundi ſunt *Romani*, ad quorum imperium conſtituendum contendiſſe *Virtus* & *Fortuna* videntur; judicio Flori in Hiſt. in Procem, & *quorum Virtutibus mercedem terrenam, gloriam excellentiſſimi imperii Deus reddidit*; fatente Auguſtino Lib. V. de C. D. c. 15. Præ cæteris vero huc referendi *Numa, Camillus, Metellus Macedonicus, Scipiones, Auguſtus* & *Trajanus*, a quibus orta illa Imperatoribus acclamandi formula: *Sis felicior Auguſto, melior Trajano!* E Chriſtianis *Conſtantinus* M. quem, teſte laudato Auguſtino Lib. de C. D. c. 25. *Deus tantis terrenis implevit muneribus quanta optare nullus auderet.* Cui, ſi opus foret, jungere poſſemus quamplurimos Imperatores, præcipue Auguſtiſſimum noſtrum LEOPOLDUM, *Pium & Felicem*, aliosque Principes; & in noſtra

etiam patria Viros generoſos ac honoratos, quorum Virtutis, Felicitatis, Gloriæque ſplendorem omnis prædicabit ætas, ipſaque æternitas ſemper intuebitur.

(*Notandum hic, hominem fidelem ac renatum de arctiore Amicitia & ardentiore amore Dei mutuo certius omnino ſibi gratulari poſſe, quam ethnicos ſive paganos: interea tamen & hos, ſi vitia fugiunt, ac virtutes, impulſu innatæ legis, ſectantur, v. g. honorant parentes, temperanter ac juſte vivunt &c. Deo non diſplicere, Nam in quavis genere, qui timet Deum, & operatur juſtitiam acceptus eſt illi; Actor. X. 35. Conf. Exod. I. 20. 21. de Obſtetricibus Ægyptiorum. Dicis: Ethnici verſantur & extra Eccleſiam, & ſalvifica fide carent, adeoque Deo nec placere, nec ſalvari poſſunt. Reſp. Ad poſterius (τὸ ſalvari) quod attinet, ſciendum, non hic de remuneratione æterna, ſed temporali, nec de futuræ, ſed hujus vitæ præmiis ſermonem eſſe. Quid poſt hanc vitam expectandum ſit ethnicis, Theologus judicat, non Ethicus. Interim placent etiam Deo bona gentilium, his in terris pie viventium, opera ut auctori naturæ; etſi non placent ut auctori gratiæ. Vid. Aretologia mea Chriſtiana pag. 6. & 7.

S. D. G.

PRO-

PROLUSIO ACADEMICA

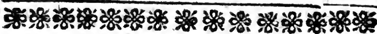
de

INSVLA FORTVNATA AB ARETOPHILO QVÆSITA ET INVENTA,

Universæ Morum Philosophiæ Summam complectens,

eaque

Sub auspicium Prælectionum publicarum ad Opus Aristotelis Nicomachium habendarum olim recitata.

Auditores genere & doctrina nobilissimi florentissimique!

QUod felix faustumque sit vobis mihique! me nunc iterum recipio hanc in cathedram, & socias vobiscum, DEO juvante, vires jungo; ad excolendum porro studium Philosophiæ Moralis; quam Tullius vitæ ducem, virtutum indagatricem, vitiorum expultricem vocat; non nemo alius, vitæ nostræ gnomonem, actionum regulam, affectuum moderatricem, animorum imperatricem: sine qua non domus ulla aut municipium, civitas aut respublica, gens aut natio, populus aut regio, mundus ipse aut rerum natura stare potest; unde leges exortæ, unde vitæ tranquillitas, unde omnis denique humana Felicitas ac Beatitudo. Scientiæ vero hujus præcepta non sine fructu haurire queunt ex Aristotelico Librorum Nicomachiorum Opere; cujus dædaleam structuram ut feliciore pede

de

de ingredi possetis, exhibui vobis sub finem anni præteriti Introductionem; ac nonnulla de Librorum Nicomachiorum Auctore, Inscriptione, Versionibus, Commentatoribus, aliisque, uti par erat, præmisi. Nunc antequam ipsi operi dextre ac perspicue explicando admoveamus manum, dissertatione quadam, florido ac Poëtico propiore dicendi genere conscripta, præludere placet de *Insula Fortunata ab Arethophilo quæsita & inventa. Per Fortunatam Insulam* intelligo veram his in terris Felicitatem; per *Aretophilum*, Ethices ac Virtutis studiosum. Huic in itinere (præter frequentem *precum ad Deum* fundendarum usum) tres adjungam comites, *Eugeniam Palladium & Herculem*, h. e. bonam naturæ indolem, Doctrinam & Exercitationem. Tres enim hasce Virtutum Moralium Caussas Humanas cnostituunt Philosophi Vos, Auditores nobilissimi lectissimique, ut & orationis meæ & itineris Aretophili cur-

ſum, benevola veſtra attentione, tanquam optatiſſimis remis velisque adjuvare velitis, majorem in modum contendo.

Memoriæ nonnemo prodidit potiora anni præteriti Memorabilia. Unum omiſit præ cæteris commemorandum, quod e Græcia per literas mecum communicavit Mercurius. Docuerat publice Athenis in Lyceo felix cerebri Philoſophus, nomine Palladius, inſigni non minus acumine mentis quam admiranda facundia, ex Lib. I. Nicom. quod Omnia bonum appetant, Summique Boni cognitio homini in vita quam maxime utilis ſit & neceſſaria. Laudaverat inſuper Inſulam Fortunatam, ſive cœleſtia his in terris veræ Felicitatis tempe, ipſos Alcinoi & Heſperidum hortos amœnitate ſua longe ſuperantia. Placuerat quidem audientibus omnibus accuratiſſima æque ac jucundiſſima prælectio; apud paucos tamen rei commendatæ creſcebat deſiderium. Ita plerumque, dum verborum Veneres

res illudunt auribus, in animos haud penetrant rerum argumenta. Unus Aretophilus Boni illius fruendi magna inflammabatur appetitione. Ergo inter spissam auditorum Lyceo egredientium catervam, circuspicere primum, num quem animadverteret, cui hæsisset a lectione stimulus, & qui paria spiraret desideria: tum vero etiam sciscitari aperte, liberetne Summi illius Boni tam magnifice dilaudati, Insulæque Fortunatæ experiri delicias, ejusdemque investigandæ suscipcere laboren? Sed incassum. Neminem unum ardor urebat veræ quærendæ Felicitatis. Itaque tacita commotus indignatione repetebat domum, fusisque ardenter ad DEUM precibus (succurrebat enim illi illud Epicteti apud Arrianum, *DEI memento! hunc adjutorem advocato & commilitonem; ut solent nautæ, qui in tempestatibus invocant Castorem & Pollucem!* ad iter hoc se comparans, rem omnem, ac speciatim animi sui decretum, enarrabat Eugeniæ, sorori

I 6 suæ

ſuæ a teneris unguiculis conjunctiſſimæ. Hæc nobile fratris propoſitum laudare, illum ſtimulare, impellere, longe majorem Boni tantopere prædicati cupiditatem accendere. Bene ac ſapienter facis, inquit, frater mi, quod eximiam illam & generoſam indolem, quam a majoribus hæreditario traxiſti ſanguine, vili intertia poſt fornacem corrumpi non ſinas. Cogitas nempe, quantis imaginibus oneris, quot & quanta nomina ſuſtineas!

Eſt in juveneis, in equis patrum
virtus; nec imbelem feroces
progenerant aquila columbam.

Quin & ipſa tandem, mundi muliebris, annonæ, cœterique ad iter apparatus incurioſa, unà cum fratrr oculis chariore ſe dat in viam: & qua ſemita ad ortum Solis procedit, ambo iter auſpicantur. Nondum oculis abſceſſerunt Athenarum turres, & jam in urbe rumor increbuit Aretophilum patrios reliquiſſe Lares, & nupera Philoſophi concione accenſum, ad Fortuna-

tunatam Insulam iter suscepisse. Isque ipse nuntias ad Palladii aures mox advolabat; qui, quod Aretophili animo, quæ aliis erant sola aurium delinimenta, calcar addidissent ad quærendam Ευδαιμονίαν, quanta perfundebatur lætitia, tanta simul solicitabatur cura, Aretophilum fortasse, Juvenem adhuc, viæque ignarum, a recto Itineris tramite aberraturum. In pedes igitur se conjicere Præcpetor fidelissimus, discipulum properanter insequi, eum, veluti pastor, quærere oviculam, statimque postridie invenire. Silvula erat jucundis vestita arboretis, variosque inter calles amœno errore in juga sua surgebat & deprimebatur. Illuc placebat Aretophilo cum Eugenia divertere, primum, ut locum formam curiosis lustraret oculis, dein ut fessum quoddammodo corpusculum sopore modico inter arborum umbras componeret. Placidum itaque capiebat somnum, ex quo tamen non multo post ab adventante Palladio suscitabatur; qui, Ecquid agis,

exclamabat, Aretophile? Quis Deus, aut quis ventus te huc adegit? Expergefactus juvenis, ac vocis probe gnarus, ô Numen faxit, ut ne procul sit Palladius! ingeminat. Et jam a tergo stantem respiciens, surgit, veneratur, amplectitur, remque aperit omnem, se nimirum cultissima ipsius doctrina stimulatum, una cum sorore Eugenia Insulam quærere tam graphice nuper descriptam; & cum sint ignari viarum, jamque incerti, an colles isti sint conscendendi, an progrediendum in vallibus, ipsum divina plane virgula, ac veluti locum tempusque coëundi condixissent, huc pervenisse. Adhæc rogat, ut lumen de suo accendat lumine, comiter viam monstret; spondetque, se, cum sorore, sine ulla securturum controversia. Approbat Palladius laudabile mentis propositnm, & se, quod Ulyssi Minerva futurum promittit; porrigit dextram, addit animum, omnique sopore ab oculis absterso, Non hi tantum colliculi & saxa sterilia, sed longe

longe majores exſuperandæ ſunt difficultates: eſto tamen bono animo; duce DEO crebrius invocando, meque comite, omnia oppugnabis & expugnabis diſcrimina! dixit; & ut facundia ſua, inter eundem ſcandendumque uteretur Aretophilus pro vehiculo, porro eſt ſermocinatus: Bonum factum, Aretophile! quod mature inquiras in ſcopum illum, ad quem omnes vitæ noſtræ actiones debent collineare. Sequeris nempe monitum Poëtæ:

Eſt aliquid, quo tendis, & in quo dirigis arcum?
An paſſim ſequeris corvos teſtaque lutoque
ſecurus quo pes ferat, atque ex tempore vivis?
Helleborum fruſtra, cum jam cutis ægra tumebit.
poſcentes videas; venienti occurrite morbo!

Inditus eſt omnium mortalium animis boni cujusdam appetitus. Ut elementa propendent ad centrum,

helio-

heliotropium ad Solem, fertum ad magnetem, magnes ad polum; ita hominum actiones tendunt ad finem; sed non ad unum. Propellitur miles in campum, fert esuriem ac sitim, excubias & pericula, madet cruore & sanguine, ut prædam sortiatur & gloriam ac victoriam. Currit mercator per Adriaticum Tyrrhenumque mare, per tot naufragiis infamem Oceanum; pugnat cum procellis ac tempestatibus, Syrtibus obluctatur & Acrocerauniis, ut colligat sibi opes ac divitias. Paucorum conatus est, paucorum cogitatio, qui ad veram pertingere possunt Felicitatem. Non diffiteor, arduum esse iter ad Insulam illam Fortunatam, multisque obnoxium difficultatibus. Est enim hæc similis opulentæ isti Scythiæ regioni, sed quam armati custodiunt gryphes; horto Hesperio, sed ad quem venenatus draco pervigilat; campis Elysiis, sed qui trifauce latratu Cerberi præmuniuntur; tranquillo portui, sed per æstuantes maris tempestates obtinendo;

do, ſereno diei, ſed ad quem niſi per denſam noctis caliginem pervenitur. Te tamen ab illius amore non prohibeant gryphes, non avertat draco, non abſterreat Cerberus, non remorentur tempeſtates, non confundat caligo: quin tandem occupes hanc regionem, ingrediaris hunc hortum, emetiaris hunc campum, obtineas hunc portum, fruaris hoc die! Mellea hujus & aliorum colloquiorum ſuavitas edulcabat non tantum collis aſcenſum, ſed & breviorem reddebat ſpatioſam nec inamœnam illam planitiem, quæ ſe porro ad horrendum ſenio nemus extendebat. Hujus ad ingreſſum heroæ magnitudinis Vir cubabat, ſeminudus, ac leonina pelle amictus, ſevera fronte, oculis in civitates abeuntibus, calloſis manibus, latis humerorum tractibus, verbo, Gignanti quem homini ſimilior. Ad cujus aſpectum cum Aretophilo albeſcerent labra, Quid hæres attonitus? inquit, Hercules ſum, Laboris ac Virtutis frater. Utrique aſſueviſti a teneris.

Non

Non egeo verbis mentis tuæ interpretibus! Ex illorum relatione jam cognovi, quæ animum tuum coquant desideria, qui itineris suscepti caussa sit. Frater ille meus ac soror huc me miserunt, ut tertium me tibi comitem adjungerem: sine quo pertingere eò viu poteris, quo tendis! Obstupuit tanti Heroris affabilitate Aretophilus; cumque multas agere vellet gratias de cura sui caussa suscepta, sermonem interrupuit Hercules, manumque prehendens, Abstine, ait, verbis; ac factis meditata prosequere! Et quia per infestam latronibus silvam transeundum est, clavam hanc accipe, quâ tot confeci monstra. Ego hasta communiam dextram, quâ sæpe Martem, sæpe Palladem, sum comitatus. Armis hic opus: sed & opus meo auxilio!

O silva funestum theatrum
tot juvenum tragicaque scena
ploranda stragis!

Quænam erga tantorum malorum hac in silva causa? subjecit Aretophilus:

lus: Quis hoſtis tantæ crudelitatis? An mihi paria formidanda ſunt diſcrimina? Præſtabit igitur cœptis deſiſtere, quam ea audere, quæ ſuperare non poſſim! Hæc dicenti pallor ora, tremor artus occupabat; cum blando arriſu Hercules: Ne metue, inquit, Aretophile; per eadem quidem enitendum tibi pericula, ſed feliciore ſucceſſu. Multis malorum ſuorum cauſſa fuit Juventus, uti latentium periculorum ignara, ita coërcendis freni impatiens. Dum ſine duce, ſine comitibus agreſſi ſunt iter hoc, amplexi ſunt pro virgine cervam, & incauti perierunt. Tu vero quid times? Eugenia, Palladius & ego tecum! *Venies, videbis, vinces!*

Hæc dum diceret, præcipitavit repente dies, & ſepultus Oceano Phœbus ſilvæ noctem geminavit. Ac pronum fuiſſet per abeuntes in latibula ſemitas aberrare, niſi Hercules toties a ſe tritum callem probe calluiſſet. Sive metus tamen, ſive cuatela fuit Aretophili, oculos per ipſos tenebras circum-

circumferebat gnaviter, si quid forte vel sævum occurreret, vel amabile obviaret. Cum eminus conspicaretur lumen de fenestra ignoti ædificii promicans, interrogabat comites, num hic forsan ad silvæ marginem jam essent constituti? Multum, inquit Hercules, viæ adhuc superest, donec ad istud perveniatur palatium, in quo habitant crudeles illæ belluæ, *Hedone* & *Poneria*, quæ lucum infamant cædibus, totque dispergunt funera, quæ hic spectantes, si faveret dies navibus tamen mox invitus senties, Indoles illarum est blandiri, jocari, ridere; & quicquid oblectamenti vel oculum fascinat, vel aures occupat, vel palatum inescat, solent objicere, davenasque amplecti, ut strangulent. Subjecit altero ex latere Palladius: Multa ex me audivisti de periculoso Ulyssis itinere de Circe, de Sirenibus. Hic, hic habitat famosa ista Circe, cujus poculo fascinati mortales, brutorum stabulis mancipantur; hic blandientes

res habitant Sirenes, quæ fallaci ſuadela peregrinantibus rationis lumen exſtinguunt, ut ad ſcopulos non obſervatos infami tumulentur naufragio. Cave ergo, cave earum captari blandimentis; & crede mihi, mella, quæ propinant, fella ſunt, quæ ubi ſuaviter per ora illapſa fuerint, viscera intimiora crudeliter dilaniant. Illarum arriſio eſt irriſio, qua Virtutum actiones & miracula in ludibrium vertunt. Illarum joci ſunt foci, quibus tandem omnis amaſiorum ſuorum ſplendor in cinerem exuritur. Illarum munera funera ſunt, & cumuli tumuli, quibus amatores ipſarum vivi etiam ſepeliuntur. Qua ergo ratione, qua via evadam ego portentorum horum furorem? inquit Aretophilus. Cui Hercules: Hæc quam a me accepiſti, clava,

Erymanthiam vaſtificam abjecit belluam;
ha a Tartarea tenebrica abſtractum plaga

trici-

tricipitem eduxit hydra generatum canem.
Hæc interemit tortu multiplicabili
draconem, auriferam obtutu observantem arborem:

hæc ista quoque prosternet monstra. Tu modo intentum mihi, intentum Palladio oculum & animum habe!

Ubi sensum palatii imminuerunt foribus, ecce illicò prosiliit mille Ganymedium & Cupidinum accensas faces manibus ferentium agmine stipata mulier, habitu comto ac specioso, quali Helena Paridi suo obviam processisse dicitur. Frons illi ampla radices capillorum retro flectens crines ignibus & novaculis crispati, tricati, quadrati, violisque inflexi, rosisque innexi; supercilia rasa, & fallaci stibio coarctata: oculi prægrandes & ludibundi, fulgurantes pupillæ, genæ pictæ, osculum angustum, cervix alba & gemmarum deliciis ferox, mamillæ nudæ, & in frontispicio pectoris ad tentandam spectatorum pudicitiam prominentes, vestis versicolor, atque inve-

verecunde supra furas volitans, ec amice salutatos hospites per ılle verborum veneres & sermonis andimenta invitat, velint subire ctum & noctem securam ducere. on detrectarunt diu hospites; quos on tam alliciebant invitantis lenoinia, quam designati facinoris ac cæis opportunitas. Sequuntur ergo, ngrediuntur: & ecce ad introitum, cantus lyræ, mulierum chori, vina, icus, mella, & quicquid calcaverant, rosa erat. Jurasset Aretophilus, se nunc appulsum ad Insulam Fortunatam, nisi ex Palladio jam didicisset, hoc esse domicilium *Hedones* seu *Voluptatis*, juratæ Virtutis inimicæ. Intus abscendebant in semetipsa conclavia, & longo ordine alterum altero excipiebatur. Ac primum quidem erat conclave Veneris; in quo Amores, Deliciæ, Lepores, Risus, Joci, cæteræque Hilaritatis illices. Solio insidebat Regina Venus, & juxta illam cubabant late circum, mollibus lectulis instrati, Priapus, subjugus, Virginensis,

ginensis, & reliqua obscœna nomina. Disputabat inter hæc Aristippus de Summo Bono, consistente in voluptate corporis; atque ingeminabat suum Thalassio! Thalassio! In altero conclavi Baccho litabant & Cereri epulones, lurcones, Heliogabali & Apicii. Aderat cum Saturitate soror Ebrietas, crine fluxo, rubentis Auroræ vultu; & manu thyrsum quatiebat. Quid multis? Luxus hic Sybariticus, cupediæ Asiaticæ, & catenata Symposiacorum hilaria. In tertio nil nisi aurum, argentum, gemmæ, gazæ Arabum, patrimonia Crœsi Crassique, talenta Midæ, Tagi Pactolique arenæ, & mille Persarum, Indorum, Pervanorum, Brasiliensium thesauri. In quarto fulgidæ micabant coronæ, sceptra, diademata, purpuræ, tiaræ, paludamenta; aliaque honorum insignia. Et quis omnia enumeret? Ad postremum ubi perventum, ex quo longior conclavium series in alterum regiæ latus aperiebatur, ecce illicò occurrit ingredientibus

mulier

mulier alia, etiam reginæ instar, splendide vestito gynæceo, atque ingenti ancillarum, plerarumque tamen larvatarum, stipata grege. Hæc heroæ, ut videbatur, staturæ Camilla, & ipsa perunčta stibio, tinctisque superciliis, vultu ad modestiam violenter composito & comi affatu, sed brevi, hospites ad interiora deducit penetralia. Inter eundem insusurrabat Palladius Aretophilo in aurem, hanc *Poneriam* esse, sive *Malitiam*; comites vero varia esse vitia, sub larvis virtutum incautos fallentia. Nôsti, inquit, Senecæ illud: *Vitia nobis sub Virtutum nomine obrepunt. Temeritas sub titulo Fortitudinis latet, Moderatio vocatur ignavia; pro cauto timidus accipitur; in his magno periculo erramus.* Mox conclave pandebatur plusquam regio instructum apparatu; mensa varias epularum scenas exhibebat, crateres insuper aureos, argenteos, & vasa ex pretiosiore quaque argilla testacea, vitra etiam capacissima, hospitum saluti consecrata. Instat ficta comitate Poneria, ut vel modico cibo ac potu restaurent vires, quo

blandior ſomnus ſuccedat. Excuſant hoſpites priorum noctium vigilias, & ſtomachi his inaſſueti nauſeam; ſpondent tamen, ſi non gravis ſit hodie domina, ſequentem in diem ſe hiſce fruituros. Læta reſponſo Poneria, quod diurno furore & cædibus patratis laſſa ad ſomnum jam inclinaret, interea vero tempus nanciſceretur in craſtinum differendi victimas, alterius in lateris receſſibus tumentia plumis ſtrata monſtrat, quibus ad mollem ſoporem invitentur. Ergo quietæ noctis voto ſalutatos deſerit hoſpites, & ad ſua ſeſe recipit conclavia. Mandat interim medicatum parari vinum, quo ad craſtinas epulas temulentiam infundat hoſpitibus tandemque ſolita credelitate conficiat.

Verum Aretophilo ſomni oblivionem fecerant ſolicitudo atque haud dubia inſtantis periculi argumenta; magis tamen deſiderium patrandæ cædis, quam inſtinctu Herculis moliebatur. Ergo brevi conſilio rem omnem digerunt, occaſionem explorant, tempus, quo in ſomnum cadat Poneria, operiuntur. Forte

dum

dum aulæa ſubmovent a feneſtris, in librum incidit Aretophilus, cujus a fronte titulus:

Ars evertendi Regnum virtutis.

Quem dum legeret, Mira, inquit Palladius, reperies Aretophile, & quæ qualiaque dogmata ſint Poneriæ vel ex indice intelliges. Legit proinde juvenis funeſtum indicem, volante tamen oculo, ſine ordine, & ut pagellæ venerant in manus: v. g.

Quod Deus cuique ſua ſit mens, ſuusque genius.

Eam religionem ſequendam eſſe, in qua laute, quis poſſit vivere.

Felicitatem mundanam conſiſtere vel in Voluptate corporis, vel in Divitiis, vel in Honoribus, prout cuique libitum fuerit.

Quod ficta virtute æque feliciter gubernentur regna, quam vera.

Quod ſeu vi ſeu dolo opprimendus ſit, quisquis præ te ad felicitatem nitatur.

Quod otium juventuti ſit indulgendum, & exterminanda omnia literarum ſtudia.

Pocula lætitiæ ſine diſcrimine eſſe licita, etiam amatoria, abortum promoventia & propinantia venenum.

Lupanaria & proſtibula tolerari omnino debere.

Magnam eſſe laudem fingere vultum, ſimulare, diſſimulare: & qui fallere neſcit ac mentiri, ſapientis nomen haud mereri.

In omnibus actionibus ſemper reſpiciendum eſſe commodum privatum.

Hæc & hujus farinæ plura cum legiſſet Aretophilus, indignatione tandem commotus, noxium impiumque libellum vi, qua potuit, in minuta dilacerat, & non ſine intima Palladii voluptate, per feneſtram ventis in mare Caſpium ferenda folia diſpergit, ac mille diris tam nefariæ doctrinæ auctorem inſectatur. Hoc dum agit,

agit, ecce profunda e fossa, in quam prospicere licebat e fenestra, audit moribundi hominis gemitus & ejulatus. Quem inclamat Aretophilus: Quid tu? quo vulnere jaces aut infortunio? Is ululante voce: Heu juvenem me infelicem! Fortunatam quæsivi Insulam; in miseriæ barathrum incidi. Inebriavit me Hedone, hucque præcipitem egit Poneria. Et ecce morior! Non mea unius hæc clades est; jacent peremti mille, quos error suus huc pertulit. Ivi sine duce, ducem secutus ætatem, quæ ut delectabilium est avida, ita eventuum est improvida. O quisquis es ignotus hospes, vel gradum reprime, vel expertos duces assume! Moriens te commoneo; meo periculo sape! dixit & exspiravit. Ubi mox Palladius ad Aretophilum: Hunc habent exitum, qui nos fugiunt duces.

Molle ostentat iter via lata; sed ultima meta
præcipitat captos, volvitque per ardua saxa!

 Disce,

Disce, Aretophile, & duces pati & sequi!

Interea vero nox ad gallicinium pervenerat; & sopor altus regiam omnem ad silentium composuerat. Solus audiebatur ronchorum tractus; & is, quantum ex cubiculorum compage argui poterat, a Reginæ conclavi videbatur prodire. Ergo tempus designato facinori jam adesse rati, de obtruncandā Poneria amice conjurant; & ad regiī conclavis fores nullo custode munitas, duce ronchorum sono, perveniunt. Attollit summo silentio pessulum Eugenia; spectantq; per reductas jam fores, *Poneriam* ad tenuem lychnum libro (Speculum Vitiorum erat) incubantem; quod forte vel inopinantem somnus oppresserat, antequam vestimenta poneret; vel, quod credibile magis arbitrabantur, ut maturnis se ad meditatam hospitum cædem expediret. Tum Palladius & Hercules tacite in aurem Aretophilo:

Nunc animos, nunc sume pares ad grandia facta

vires!

vires! Herculeamque fero capiti imprime clavam!
Casaque Lethais succedat victima flammis!

Admoverunt pedem ſilente paſſu; Hinc Palladius conſiſtit minace telo, inde Hercules appreſſa ad latus dormientis haſta, ut, ſi forte expergefieret, repente adacto vulnere opprimeretur. Aretophilus interim expeditiſſime clavam librat, tantaque vi Poneriæ capiti imprimit, ut diſperſum late cerebrum parietibus adhæſerit. Stitit ronchos aufugiens ſpiritus, & corpus, ut erat a ſella in menſam inclinatum, manſit immotum. Confeſtim nemine obſervante recedunt, & oppeſſulatis foribus ad ſua redeunt animoſiores. Hîc Aretophilus rubrica inſcripſit Julianum iſtud, VENI, VIDI, VICI.

VENI

ducente & comitante EVGENIA;

VIDI

circumſpecto ac intento in PALLADIUM oculo;

VICI
Virtute clavaque HERCULEA.
Quicunque ſequeris,
ſine ducibus his iter hoc non ingredere
Hoc monſtri genus ex Hydræ ſemine eſt;
Quotannis occiditur, & quotannis repullulat.

Dum vero de virili hoc facinore Eugenia, Palladius & Hercules Aretophilo gratulantur, viſa eſt Aurora ad horizontis limbum radiorum ſuorum explicare primitias. Ergo monet Hercules colligere vaſa, & iter proſequi. Ad palatii poſticum iterum nullus vigil, excubiæ nullæ; pertinace tamen ſera mordentes ſeſe valvæ egreſſum prohibebant. Fores *Inſaniæ*, cujus curæ concreditus erat poſterior ædium aditus, molli digito pulſat Aretophilus; ſed quæ in adultum diem ſternere aſſueverat, ſonitum non accepit. Pulſat violentius clava, & momento recedunt valvæ. Evigilaturam credebant; quæ tamen nihil turbata, utram-

utramque in aurem dormiebeat. Jacabant circumcirca Furor, Rixæ, Vomitus Morbi.

& subitæ Mortes, atque intestata Senectus.

Perimere & hanc licuisset colluviem, nisi eam tam late toto orbe diffusam cogitassent, ut singulis horis nova inde malorum lerna emanaret. Ergo clavem de mensa accipit Aretophilus, ac majores palatii fores aperit, ut cum comitibus abit, excedit.

Nulla mora obstabat amplius, nullum ab his monstris periculum metuendum. Et jam e silvæ margine per modicam camporum planitiem primo diluculo progredientibus objiciebat se mons horridus & imprimis altus, cujus aditus asper & perangustus, cacumen vero structura magnifica cernebatur coronatum. Hæc ad Domicilium Virtutis via est, ait Aretophilo Palladius.

quæ dextrum petit ardua callem, difficilemque aditum primum spectantibus offert;

sed requiem præbet fessis in vertice summo.

Unicum hoc discrimen adhuc superandum, & rupes ista, quam vides, magno animo conscendenda. Nosti illud:

Gaudent sudoribus artes,
& sua difficilem reddunt ad limina cursum.

Ita pariter Virtutes; quarum lauræ non veniunt dormientibus nec palmæ otiosis. Eundem per noctes ad diem, per labores ad quietem, per aspera ad astra. Dumque sole jam orto monti appropinquarent, Invia, pergit Palladius Virtuti nulla est via; atque ea nobilium animorum indoles, quo magis arduum est ad gloriæ culmen iter, eo ardentius, ad fastigium eniti. Jamque inter scandendum Hercules porrigebat manum, utque bono esset animo, hortabatur Aretophilum; Palladius vero e pera protraxerat Cebetis Tabulam, atque interim mallitis verborum globis, sesamo quasi atque papavere sparsis, ejus partem impri-

imprimis postremam explicabat, quæ viam pariter asperam ac præruptam ad Salutis domicilium pandit; ubi geminæ tamen sorores, superius in rupe stantes, Tolerantia & Continentia, manus ad ascendentes alacriter extendunt, & una cum Fiducia, Fortitudine, Consolatione & Animositate, expeditam dein viam ad laudatum exoptatumque domicilium ostentant. Dumque inter dulcia hæc sapientis doctrinæ & suadæ lenocinia masculaque pariter Herculis hortamina & solamina, ad rupis supremam eamque difficillimam aditu partem pertigissent, suaviter ac modulate cecinit Eugenia;

Labor constat, quicquid amabile est;
Bello triumphus, metaque cursibus.
Lucta corona, portus ira
Oceani, decimaque fluctu.
Sudore constat, quicquid amabile est.

Intende gressum, qui petis arduam

Virtutis arcem; intende gressum!
Ut pyriis animata nimbis

Gravi reclusam torquet anhelitu
pestem nitrati machina pulveris,
ruptoque quærens ære callem
fulmineo lacerata sternit

Fatalis ictu mœnia: Pectoris
sic gloriosi pervius invias
tentare metas urget ardor,
Caucasea Rhodopesque firment:

Seu valla cautes, murus aheneo
seu duplicatus terreat aggere
irrumpit audax, perque stratas
indomitus volitat ruinas.

Sudore constat, quicquid amabile est.
Firmate gressus! Surgite, surgite!
Quicunque non parcit labori,
grande feret pretium, coronam.

Postquam hæc jucunde scienterque decantasset Eugenia, jamque culmen montis feliciter superatum esset, parum adhuc viæ, sed æque ac planæ, restabat, quæ Aretophilum hujusque comites ad magni-

magnificum Virtutis domicilium recta deducebat. Æſtum ſolis ſolabantur proceræ palmæ ac lauri, quæ ſcenarum in modum pulcherrimo ordine utrinque ſurgebant, & fluitante ſua cæſarie mites flagellabant Favonios. Propinquior jam auguſtæ moli Aretophilus Inſcriptionem, quam ſuperne Tabula ex ære polito oſtendebat, cupidis luſtravit perlegitque oculis.

DOMICILIUM VIRTUTIS

in monte poſitum, & hinc orbi expoſitum.

Huc adeſte hoſpites,
quibus caput integrum eſt.
Non timete vertiginem,
qui Virtutis callem inceditis;
per anguſta & auguſta,
per ſpinas ad roſas,
per ſaxa & vepres,
ad palmas laurusque ducit.
Aureus hic mons eſt,

animis aurum, non manibus, eruite!
Sacra hæc auri fames est.

Perlectis hisce, summa reverentia apertam intravit januam Aretophilus, & in atrio inter plures alias Apellis & Parrhasii picturas, duodecim Herculis labores exquisita arte & industria depictos admiratus est. Hos tibi (Hercules ajebat Aretophilo) Palladius interpretabitur; ego in Fortitudinis conclave me interim recipiam, patronam meam, ea, quam ipsi debeo, fide veneraturus. Qui dum paulisper discesserat. Ergo oculos animumque arrige Aretophile inquit Palladius, & e certaminibus Herculis, quorum ille, cum clavá tibi suam initinere commodasset mentionem jam injecerat, addisce, tibi quod ex usu fiet. Nempe enim Hercules perdomuit Leonem Nemeæum; nos impetum animi iræque furorem frænis & catenis compescamus. Hercules dimicavit cum hydra Lernæa; nos cum mendaciis falsisque doctoribus gloriosum certamen subeamus. Hercules aprum superavit

Ery-

Erymanthium; nos ſtupotem ingenii, traditatemque & inſcitiam exſuperemus. Hercules cervam occidit Ceauniam; nos timiditatem, metum, deſidiam, propulſemus. Hercules aves profligavit Stymphalicas; nos arrogantiam & jactationem fugemus, ſpesque aureas & inanes abjiciamus. Hercules bellavit cum Amazonibus; nos audaciæ & intemperantiæ bellum indicamus. Hercules Augiæ ſtabulum repurgavit; nos a vitiorum ſordibus, immundarum voluptatum cœno, & errorum fœditate, mentes animosque noſtros perpurgemus. Hercules taurum in luctatione cum Antæo compreſſit; nos petulantiam, ſuperbiam, perturbationum inſolentiam ac tumorem, frangamus, debilitemus. Hercules equos proſtravit Diomedeos; nos cum libidine, laſcivia & ferocia, magno animo deluctemur. Hercules in pugna Geryonem vicit tricorporem; nos pugnemus cum triplici monſtro, concupiſcentia carnis, concupiſcentia oculorum, & ſuperbia vitæ. Hercules conflicta-

flictatus est cum dracone ante hortos Hesperidum; nos cum dracone Stygio, veram beatitatem nobis invidente, fortiter conflictemur. Hercules depugnavit cum Cerbero tricipite; nos cum mala fama, mala conscientia & desperatione decertemus.

Certandum est; nulli veniunt sine Marte triumphi,
& nisi certanti nulla corona datur.
Est Deus, est æther pretium certaminis hujus;
hæc faciant pugnam præmia tanta levem.

Quæ cum edisseruisset Palladius, Memoria, inquit Aretophilus, contineo has duodecim Herculis Ærumas, ab Ausonio rotunde descriptas:

Prima Cleonæi tolerata ærumna Leonis.
Proxima Lernæam ferro & face contudit hydram,

Mox

Mox Erymantheum vis tertia perculit aprum.
Æripedis quarto tulit aurea cornua cervi.
Stymphalidas pepulit volucres discrimine quinto.
Threïciam sexto spoliavit Amazo*na baltheo.*
Septima in Augëis *stabulis impensa laboris.*
Octava expulso numeratur adorea tauro.
In Diomedeis victoria nona quadrigis.
Geryone exstincto decimam dat Iberia palmam.
Undecimo mala Hesperidum districta triumpho.
Cerberus externi suprema est meta laboris.

Posthæc in Domicilii interiora ubi penetrassent, deprehendebant ante fores habitaculorum quæ, Virtutes incolunt, harum

harum imagines a Zeuxide ſcitiſſime pictas, ſingularum formam & habitum repræſentantes. Ubi præ cæteris omnibus conſpiciendam ſe præbuit PIETAS, matrona capite alata, tunica nigra talari induta, dextra crucem, ſiniſtra thuribulum tenens. Succedebant reliquæ ordine Ariſtotelico: ac primum quidem FORTITUDO, heroina querno ſerto coronata, militari ſago induta, & paludamento in tergum rejecto, haſtam dextra elevans; ævoque brachio firma in baſi quieſcens. Dein TEMPERANTIA, virago frondibus pini (arboris caſta olim Sacerdotum templa ornantis) redimita, alba veſte amicta, vinum aquæ miſcens. LIBERALITAS, puella hilari fronte, alata dextra catenam auream, ſiniſtra Cornu copiæ tenens. MAGNIFICENTIA, ut regina, veſte aurea adornata, & imperiali cincta diademate, pecuniam populo large ſpargens. MAGNANIMITAS rictu leonis pro caſſide tecta, dextra ſceptrum, ſiniſtra aquilam præferens, Solis radios irre-

torto

torto vultu intuentem; ac pede globum terræ calcans. MODESTIA, puella gratiosa, habitu simplici sed honesto coronas aliquot humi inversas, & plura ημήλιαx despiciens; sunt in proxima instrumenta varia, gnomon, circulus, cribrum & rastrum, antiquitus ipsi tributa. MANSUETUDO, oleagino ornata serto, agnum tenellum ulnis fovens. HUMANITAS, virgo hilari vultu, veste candida floribus conspersa, sertum myrteum capite, manibus catellum blandientem mulcens. VERACITAS, nuda brachia & lacertos, sed & proxima pars pectoris patet; cæterum velo cincta subtilissimo, dextra speculum, sinistra Solem complectitur: capiti columba insidet. UBRANITAS, veste tecta versicolore, linguam sale condiens. JUSTITIA, reginæ instar, aureo coronata diademate, velatis candida fascia oculis, dextra nudatum gladium; sinistra bilancem ferens. Ab altero latere curiosiores Aretophili oculos ad sui spectaculum trahebant Virtutes aliæ præstan-

ſtantiſſimæ, a Stagirita ſilentio prætermiſſæ: videlicet *FORTITUDO TOGATA*, heroino ſplendente Romanorum toga induta, quæ leonem a dextris ſedentem moderatur freno, ſiniſtra columnam amplectitur. *CLEMENTIA*, benigniſſimæ principis inſtar, argenteo amictu adornata, dextra olivæ ramum gerens, læva mulcens Delphinum, cujus viſcera felle dicuntur carere; ante pedes jacent gladii, flagella, faſces conſulares. Αὐτάρκεια, ſeu *SUFFICIENTIA*, mulier brachiis & pedibus nuda, modica honeſtaque tunica, manu thymbram ſive ſaturejam geſtans, & comitata chamæleonte; quod animal vento ali ac vivere, ſibique adeo ſufficere, creditur. *TACITURNITAS*, matrona ora indicem apprimens, tecta veſte auribus oculiſque plena, & annulum geſtans ſignatorium, cui figura Harpocratis inſculpta. *SEDULITAS*, puella lauro coronata, veſtem ſuccincta, altera manu calcar ſuſtinens, altera horologium. *CHARITAS*, ſive Philan-

anthropia, virgo ridibundo amabilique vultu, toga rubra aureisque intercincta flammulis amicta, stans ad ardentem Vestæ focum, ac pusionem suaviter osculans. *CONCORDIA*, dextra sagittas aliquot albo fune colligatas, læva cornu Amaltheæ gerens; caput oleaginea cingit corolla. *HOSPITALITAS*, mulier liberali facie, serto velata ex latis platani foliis contexto, quæ arbor divertentes sub se peregrinatores umbra gratissima recreare solet; manu altera capaciorem scyphum, altera dimidiatam gestat tesseram. *GARTITUDO*, puella filo stipata cane, dextra manu ferens ciconiam, sinistra indicem intendens ad agrum fertilem, qui plus reddit, quam accepit. Ad plura ejusmodi Virtutum, ut *Parsimoniæ*, *Officiositatis*, *Misericordiæ* &c. simulacra lustranda cum oculos animumque appellebat. Aretophilus, ecce *Pietas*, *Humanitas*, & *Hospitalitas* suis egressæ habitaculis, hospitem novum, una cum comitibus, comiter excipiunt, eosque simul

mul in elegantem mundamque diætam introducunt, ubi jam congregatæ ſtabant Virtutes cæteræ, ac redux & Sagatæ Fortitudinis Latus ſtipans Hercules. Proceſſerunt ordine ſuo omnes, amplexæ Aretophilum, & ex eo quærentes, quo nomine quave patria eſſet? An præteres errore vel conſilio huc appuliſſet? Ille ex Græcia ſe venire reſpondit, arasque & focos patrios indicavit; adhæc nomen, genus, itineris hujus cauſſas, comites, exantlatos in eo labores ac pericula, adeo meditate diſtinctéque commemoravit, ut, præter ſuadæ dulcedinem, juvenis hujus ætas, forma, habitus & arcanus luminum vigor, omnibus perplaceret. Mox *Hoſpitalitas* gratiſſimorum hoſpitum pedes lavare, ungere, ac blandis mellitisque verbis eos ad capiendum cibum potumque invitare, quo vires laſſitudine fractæ reficerentur. Accubuere poſt paulo omnes, & Pietas ac Temperantia ſedendo latera cinxerunt Aretophili; Fortitudo gemina

Her-

Herculi, Veracitas Palladio, Charitas & Humanitas Eugeniæ comites se præbuerunt. Frugi ac nidibus aderat epularum apparatus, in luxum tamen minime diffluens. Non hic cernitur ales Phaſiacis petita Colchis, atque Afræ volucres, & ultimis ab oris attractus ſcarus, inquit Temperantia Aretophilo; qui promte illi reſpondebat ex Seneca: ſuo Ecquid opus eſt tot artibus ventri ſervientibus? quid mercaturis? quid vaſtaione ſilvarum? quid profundi perſcrutatione? Paſſim ſuppetunt alimenta, quæ rerum natura omnibus locis diſpoſuit. Placet cibus, quem nec parent familiæ, nec ſpectent; non ante multos imperatus dies, nec multorum manibus miniſtratus ſed parabilis facilisque, nihil habens accerſiti pretioſive, nec patrimonio gravis nec corpori, nec rediturus, qua intraverat. Neque adeſt quidem, ſubjungit Pietas, vinum Cæcubum, non Falernum, non Lesbium, nec præſto ſunt veteris pocula Maſſici; bona tamen eſto animo,

Areto-

Aretophile, & Craterem hunc myſticum accine, fabuloſo illo Mercurii longe dulciorem; hoc enim noſtro animus, ſi quid in eo mali reſiduum, purgandus eſt ac divinitati immergendus. Hoc ex cratere qui bibit, non ſitiet amplius; & naſcetur inde fons aquæ ſalientis in vitam ſempiternam. Sumſit eum hoſpes venerabundus; & ab hauſtu illo omnis in oculis caligo, omnis in genubus laſſitudo, omnes in mente perturbationum reliquiæ exſtinctæ. Pergebat vero amplius loquendo Pietas, ac de Amore Dei, ſive Officiis hominis erga Deum, fuſe diſſerebat; quam exceperunt Temperantia, de Officiis hominis erga ſe ipſum, & Charitas de Amore erga proximum, pie ſapienterque ſermocinantes; atque Aretophili ſimul progreſſus hoc in ſtudiorum ſtadio cautiſſime explorantes. O quam pulchrum illud, quam dulce ſecretum! quam ſancti Socraticique ſermones! quantum ibi ſapientiæ, probitatis, quantum antiquitatis, quæ facta, quos

viros

viros audias! quibus præceptis imbuare! Ita colloquiis suavissimis vespera extendebatur, & quanquam longissimus dies, cito condebatur. Soluto convivio, post decantatas Divino Numini grates, dum ex hospitibus querebat Hospitalitas, an membra quieti dare vellent? animo secum volvit, & clare mox recitavit Aretophilus ἀκρόασιν illam Πυθαγορικήν:

Vir bonus & sapiens, qualem vix repperit unum
millibus e multis hominum consultus Apollo,
Judex ipse sui, totum se explorat ad unguem.
Nec prius in dulcem declinat lumina somnum,
omnia quam longi reputaverit acta diei.
Quæ prætergressus? quid gestum in tempore? quid non?
Cur isti facto decus abfuit aut ratio illi?
Quid mihi præteritum? cur hæc sententia sedit?

harum imagines a Zeuxide ſcitiſſime pictas, ſingularum formam & habitum repræſentantes. Ubi præ cæteris omnibus conſpiciendam ſe præbuit PIETAS, matrona capite alata, tunica nigra talari induta, dextra crucem, ſiniſtra thuribulum tenens. Succedebant reliquæ ordine Ariſtotelico: ac primum quidem FORTITUDO, heroina querno ſerto coronata, militari ſago induta, & paludamento in tergum rejecto, haſtam dextra elevans; lævoque brachio firma in baſi quieſcens. Dein TEMPERANTIA, virago frondibus pini (arboris caſta olim Sacerdotum templa ornantis) redimita, alba veſte amicta, vinum aquæ miſcens. LIBERALITAS, puella hilari fronte, alata dextra catenam auream, ſiniſtra Cornu copiæ tenens. MAGNIFICENTIA, ut regina, veſte aurea adornata, & imperiali cincta diademate, pecuniam populo large ſpargens. MAGNANIMITAS rictu leonis pro caſſide tecta, dextra ſceptrum, ſiniſtra aquilam præferens, Solis radios irretorto

torto vultu intuentem ; ac pede globum terræ calcans. MODESTIA, puella gratiosa, habitu simplici sed honesto coronas aliquot humi inversas, & plura ημήλιακ despiciens ; sunt in proxima instrumenta varia, gnomon, circulus, cribrum & rastrum, antiquitus ipsi tributa. MANSUETUDO, oleagino ornata serto, agnum tenellum ulnis fovens. HUMANITAS, virgo hilari vultu, veste candida floribus conspersa, sertum myrteum capite, manibus catellum blandientem mulcens. VERACITAS, nuda brachia & lacertos, sed & proxima pars pectoris patet ; cæterum velo cincta subtilissimo, dextra speculum, sinistra Solem complectitur : capiti columba insidet. UBRANITAS, veste tecta versicolore, linguam sale condiens. JUSTITIA, reginæ instar, aureo coronata diademate, velatis candida fascia oculis, dextra nudatum gladium ; sinistra bilancem ferens. Ab altero latere curiosiores Aretophili oculos ad sui spectaculum trahebant Virtutes aliæ præstan-

ſtantiſſimæ, a Stagirita ſilentio prætermiſſæ: videlicet *FORTITUDO TOGATA*, heroino ſplendente Romanorum toga induta, quæ leonem a dextris ſedentem moderatur freno, ſiniſtra columnam amplectitur. *CLEMENTIA*, benigniſſimæ principis inſtar, argenteo amictu adornata, dextra olivæ ramum gerens, læva mulcens Delphinum, cujus viſcera felle dicuntur carere; ante pedes jacent gladii, flagella, faſces conſulares. Αὐτάρκεια, ſeu *SUFFICIENTIA*, mulier brachiis & pedibus nuda, modica honeſtaque tunica, manu thymbram ſive saturejam geſtans, & comitata chamæleonte; quod animal vento ali ac vivere, ſibique adeo ſufficere, creditur. *TACITURNITAS*, matrona ora indicem apprimens, tecta veſte auribus oculisque plena, & annulum geſtans ſignatorium, cui figura Harpocratis inſculpta *SEDULITAS*, puella lauro coronata, veſtem ſuccincta, altera manu calcar ſuſtinens, altera horologium. *CHARITAS*, ſive Philan-

anthropia, virgo ridibûndo amabilique vultu, toga rubra aureisque interstincta flammulis amicta, ſtans ad ardentem Veſtæ focum, ac puſionem ſuaviter oſculans. *CONCORDIA*, dextra ſagittas aliquot albo fune colligatas, læva cornu Amaltheæ gerens; caput oleaginea cingit corolla. *HOSPITALITAS*, mulier liberali facie, ſerto velata ex latis platani foliis contexto, quæ arbor divertentes ſub ſe peregrinatores umbra gratiſſima recreare ſolet; manu altera capaciorem ſcyphum, altera dimidiatam geſtat teſſeram. *GARTITUDO*, puella fido ſtipata cane, dextra manu ferens ciconiam, ſiniſtra indicem intendens ad agrum fertilem, qui plus reddit, quam accepit. Ad plura ejuſmodi Virtutum, ut *Parſimoniæ*, *Officioſitatis*, *Miſericordiæ* &c. ſimulacra luſtranda dum oculos animumque appellebat. Aretophilus, ecce *Pietas*, *Humanitas*, & *Hoſpitalitas* ſuis egreſſæ habitaculis, hoſpitem novum, una cum comitibus, comiter excipiunt, eosque ſimul

mul in elegantem mundamque diætam introducunt, ubi jam congregatæ ſtabant Virtutes cæteræ, ac redux & Sagatæ Fortitudinis *L*atus ſtipans Hercules. Proceſſerunt ordine ſuo omnes, amplexæ Aretophilum, & ex eo quærentes, quo nomine quave patria eſſet? An præteres errore vel conſilio huc appuliſſet? Ille ex Græcia ſe venire reſpondit, arasque & focos patrios indicavit; adhæc nomen, genus, itineris hujus cauſſas, comites, exantlatos in eo labores ac pericula, adeo meditate diſtinctèque commemoravit, ut, præter ſuadæ dulcedinem, juvenis hujus ætas, forma, habitus & arcanus luminum vigor, omnibus perplaceret. Mox *Hoſpitalitas* gratiſſimorum hoſpitum pedes lavare, ungere, ac blandis mellitisque verbis eos ad capiendum cibum potumque invitare, quo vires laſſitudine fractæ reficerentur. Accubuere poſt paulo omnes, & Pietas ac Temperantia ſedendo latera cinxerunt Aretophili; Fortitudo gemina Her-

Herculi, Veracitas Palladio, Charitas & Humanitas Eugeniæ comites se præbuerunt. Frugi ac nidibus aderat epularum apparatus, in luxum tamen minime diffluens. Non hic cernitur ales Phasiacis petita Colchis, atque Afræ volucres, & ultimis ab oris attractus scarus, inquit Temperantia Aretophilo; qui promte illi respondebat ex Seneca: suo Ecquid opus est tot artibus ventri servientibus? quid mercaturis? quid vasttaione silvarum? quid profundi perscrutatione? Passim suppetunt alimenta, quæ rerum natura omnibus locis disposuit. Placet cibus, quem nec parent familiæ, nec spectent; non ante multos imperatus dies, nec multorum manibus ministratus sed parabilis facilisque, nihil habens accersiti pretiosive, nec patrimonio gravis nec corpori, nec rediturus, qua intraverat. Neque adest quidem, subjungit Pietas, vinum Cæcubum, non Falernum, non Lesbium, nec præsto sunt veteris pocula Massici; bona tamen esto animo,

Areto-

Aretophile, & Craterem hunc mysticum accine, fabuloso illo Mercurii longe dulciorem; hoc enim nostro animus, si quid in eo mali residuum, purgandus est ac divinitati immergendus. Hoc ex cratere qui bibit, non sitiet amplius; & nascetur inde fons aquæ salientis in vitam sempiternam. Sumsit eum hospes venerabundus; & ab haustu illo omnis in oculis caligo, omnis in genubus lassitudo, omnes in mente perturbationum reliquiæ exstinctæ. Pergebat vero amplius loquendo Pietas, ac de Amore Dei, sive Officiis hominis erga Deum, fuse disserebat; quam exceperunt Temperantia, de Officiis hominis erga se ipsum, & Charitas de Amore erga proximum, pie sapienterque sermocinantes; atque Aretophili simul progressus hoc in studiorum stadio cautissime explorantes. O quam pulchrum illud, quam dulce secretum! quam sancti Socraticique sermones! quantum ibi sapientiæ, probitatis, quantum antiquitatis, quæ facta, quos

viros

viros audias! quibus præceptis imbuare! Ita colloquiis suavissimis vespera extendebatur, & quanquam longissimus dies, cito condebatur. Soluto convivio, post decantatas Divino Numini grates, dum ex hospitibus querebat Hospitalitas, an membra quieti dare vellent? animo secum volvit, & clare mox recitavit Aretophilus ἀκρόασιν illam Πυθαγορικὴν:

Vir bonus & sapiens, qualem vix repperit unum
millibus e multis hominum consultus Apollo,
Judex ipse sui, totum se explorat ad unguem.
Nec prius in dulcem declinat lumina somnum,
omnia quam longi reputaverit acta diei.
Quæ prætergressus? quid gestum in tempore? quid non?
Cur isti facto decus abfuit aut ratio illi?
Quid mihi præteritum? cur hæc sententia sedit?

L Quid

Quid volui, quod nolle bonum foret? Utile honesto
cur malus anteтuli? Sic dicta & facta per omnia
ingrediens, ortoque a vespere cuncta revolvens,
offensus pravis, dat palmam & præmia rectis.

Comprobavit universa Virtutum corona hoc & alia multa egregiæ indolis ac vitæ specimina, quæ ex Aretophili sermonibus & factis luculenter satis animadverterat. Proinde Justitia, loco omnium, debita ipsi spopondit prœmia, & postridie iter ad Insulam Eortunatam fortunatissimum. Ita post reciproca tranquillæ noctis vota amplexusque mutuos, ministram se præbuit cubitum ituris Officiositas, atque Herculem, Palladium & Aretophilum in nocturnum quoddam duxit cubiculum, ubi lecti tres erant strati & apparatus reliquus splendide expositus; Eugeniam vero suum in dormitorium secum illa reduxit. Nunquam altiore, nunquam placidiore

ore Aretophilus obdormivit somno, etsi non adeo diuturno. Quemadmodum enim Miltiadis tropæis suscitabatur Themistocles; sic Aretophilus noctis jam gallicinio electo prosiluit, & ad extremam eamque desideratissimam itineris partem conficiendam se comparavit. Surrexere dein, surgente aurora, Palladius quoque, Hercules & Eugenia, qui, una cum Aretophilo, peractis in secretiore Pietatis conclavi, templo simili, matutinis sacris, universum Virtutum chorum ibi pariter congregatum, ante abitum gratiis persolutis venerati sunt, seque favori ejus perennaturo magnopere commendarunt. Mox in medium processerunt *Pietas & Justitia*, his Aretophilum verbis allocutæ:

Ipsa quidem Virtus sibimet pulcherrima merces;
attamen invitam blande vestigat & ultro
ambit Honor,

Capesset igitur manu palmam, crines-

que ſerto hoc implica; (& impoſuerunt capiti illius coronam lauream;)

Hæc meta ſit certaminis,
hoc præmium laborum!

Brevis hinc ad Inſulam Fortunatam trajectus eſt. Hiſce inſignitus prœmiis non repudiabere! Neminem ſic ornatum & coronatum Eudæmonia excludit.

I ergo, tua quo virtus vocat, i pede
fauſto!

Hic obſervantiſſime Aretophilus in grates Deabus perſolvendas iterum effuſus, recedentium adoravit veſtigia. Proſequabatur utroque ſereno vultu abeuntem; quem & comites ejus, *Hoſpitalitas & Officioſitas* ad poſticam usque ſunt comitatæ.

Digreſſus inde, & ad breve, quod reſtabat, iter peragendum, promtis accinctisque hoſpitibus occurrebat modica pratorum planities, tandem in præcipitia deſinens; per quæ, ſole jam exorto, magna pernicitate ſe demittebant verſus æquor, quod adhuc erat transmittendum. Atque ſtabat jam

jam ad litus parata & concinne fabrefacta navis, bene intus compacta, extrinsecus vero eleganter picta, mobili clavo, firmis rudentibus, procero malo, insigni carchesio, splendentibus velis, postremo omnibus armamentis idoneis ad usum, & honestis ad contemplationem. Conscendunt pupim hilares, seque alto committunt; & Eugenia sequens orditur celeusma:

Amica veri flamina,
chori Favoniorum,
ludi jocantis Æoli,
Jovisque mitioris,
Etesiarum sibila
& blanduli susurri,
tranquillitatis prodromi,
fontes serenitatis,
mulcete fluctus Tethyos,
& Nerei furores
exasperati sternite,
pacem referte ponto;
donec cupitos Insulæ
teneat carina portus!

Inter modulamina hæc & prona adspirantium ventorum obsequia, recto

cursu in portum ferebatur navis, hospitesque Fortunatæ inferebat Insulæ, in qua assidua viget securitas, constans fulget serenitas, æterna floret tranquillitas. Nec enim fulmen eo unquam vibratur, nec fulgur minatur; non nimbus excutitur, non grando rotatur; nebulæ nullæ serpunt, neque venti, nisi cicuratis viribus, temperataque lenem in auram vehementia pertingunt; ut adeo Ver heic loci sit perpetuum, indiesque melius ac serenius soles enitescant. Mox a dextra Insulæ parte convalles visebantur & horti, in quibus violarum aurum, lilliorum argentum, rosarum purpura ac mille aliorum florum gemmulæ suavitate ac splendore suo inter se certabant, eodemque Semiramidis, Adonidis & Hesperidum hortos longe exsuperabant. Ac per hos quidem via pandebatur ad ipsam *FELICITATIS* regiam. Quam simul ac e longinquo oculis attigit Aretophilus, comitibus suis Eugeniæ, Herculi & Palladio (qui, ut plurium inservirent desi-

desideriis, jam parabat reditum) perhumaniter gratias agit multo maximas; atque O si, inquit, uno volatu liceret abripi! Et quod volatu non licuit, tentavit cursu; ac prope momento temporis in ipsius regiæ constitit vestibulo. Cernebantur hic antiqua Virtutis & Felicitatis simulacra, Cyri, Numæ, Scipiones, Camilli, Metelli, Augusti ac plures. Verum imaginibus hisce spectandis non diu immoratus est Aretophilus, sed penetravit interius; ubi longa serie utrumque stipabant latus sanctioris Deoque magis placentis Virtutis ac Felicitatis compendia, Abrahamus, Josephus, Josua, David, Salomo; inde Constantini, Theodosii, Caroli, Conradi, Ottones, & multo plures variarum gentium ac dignitatum. Quos dum oculorum & ingenii acie contemplabatur Aretophilus, en procedit regina *EUDÆMONIA*, (quam venerabili caterva stipabant Conscientiæ Tranquillitas, Amicitia cum Deo, vera Sapientia, Nobilitas, Cor-

poris Animique Serenitas) ac dulces post amplexus & oscula, juvenem laureatum, dissimulato vel suppresso Aretophili nomine salutat *Eudæmonium*; idemque offert Cornu Copiæ, & exoptatissimam perpetuamque jurat prosperitatem. Cantabant Virgines sociæ:

Plaudamus! Eudæmonii
victor triumphat ausus!
O aura ponte, litora,
o astra ferte plausus!
Scrutatus est hanc Insulam,
hæc templa Gratiarum,
per montium cacumina
& vortices aquarum.
Delusit artes hostium
ac obstitit furori.
Beata merces arduo
nunc redditur labori:
O aura ponte, litora,
o astra ferte plausus!
Plaudamus! Eudæmonii
Victor triumphat ausus!

JURIS-

JVRISPRVDENTIÆ NATVRALIS EPITOME

ſive

Doctrina brevis

de

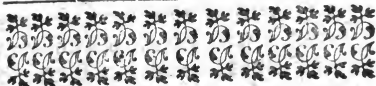
OFFICIIS HOMINIS

erga

Deum, Seipſum & alios homines,

in gratiam Auditorum Academicorum adjecta.

250

B. C. D.

JVRISPRVDENTIÆ NATVRALIS EPITOME.

CAPUT I.

De Natura & Indole Jurisprudentiæ Naturalis.

I. J*Vrisprudentia Naturalis*[a] est Prudentia hominem actiones suas ad Legem Naturæ componere docens. Ab aliis etiam vocari solet *Jurisprudentia Vniversalis*; utpote quæ non unius civitatis legibus absolvitur, sed qua quorumvis hominum erga se invicem officia reguntur.

 II. Ob.

II. Objectum ejus sunt Actiones (& omissiones) hominis secundum Naturæ leges formandæ. Quo ipso distinguuntur (1) ab Actionibus hominis *Naturalibus*, quæ ab intellectu & Voluntate ejus non dependent; quales sunt actiones animæ vegitativæ, primi motus in appetitu &c. (2) ab Actionibus hominis *Civilibus*, quæ secundum Leges Civiles fieri aut omitti debent; (3) ab actionibus hominis *Christiani*, quæ secundum Leges divinas Positivas, sive Theologiam Moralem, fieri aut omitti debent.

III. Finis, *Jurisprudentiæ Naturalis*, est, ut homo justus ac felix sit hac in vita. Quo ipso distinguitur (1) a Fine *Jurisprudentiæ Civilis*; qui est, ut civis justus ac felix sit in civitate: (2) A Fine *Theologiæ* Moralis, qui est, ut homo beatitudinem æternam consequatur. Vel secundum alios

alios, Finis Jurisprudentiæ Naturalis eſt duplex: *Proximus*, ut homines Dei amantes normam habeant, ad quam actiones ſuas componant; *Ultimus* ſive *Remotus*, ut humani generis felicitas tranquillitasque conſervetur ac promoveatur.

IV. De vetuſtis æque ac recentioribus Jurisprudentiæ Naturalis *Scriptoribus* agit V.C. Jo Eiſenhart, Prof. Helmſtad. in cap. I. & II. libelli, cui titulus eſt, Inſtitutionum Juris Naturalis in Moralis Philoſophiæ doctrina repræſentatio f. 12. Helmſt. 1684. & Cl. Jo Franc. Buddeus in Hiſtoria Juris Naturalis, Halæ Magdeb. f. 8. 1695. De Junioribus vero diligentiſſime agit Vincentius Placcius in Conſilio de Studio Philoſophiæ Practicæ §. IIX. p. 37. & ſeqq. E quibus palmam cœteris præripere videntur H. Grotius de J.B. & P. doctiſſimique in eum Commentatores,

res, Bœclerus, Zieglerus, Feldenus, Kulpisius in Collegio Grotiano, aliique; item Cumberlandus, Pufendorfius, Thomasius, Buddeus in Elementis Philosophiæ Practicæ, ac plures,

V. *Tractandi* hanc disciplinam *Modus* erit optimus, si primò Officia secundum Principia & Affectiones considerentur; deinde ad singula descendatur, & ad quamlibet illorum classem Virtutes Morales reducantur.

CAPUT III.

De Principiis Actionum Humanarum.

I. Actionum Humanarum Principia numerantur duo: *Intellectus & Voluntas*; quas facultates Creator O. M homini præ brutis concessit, ut veluti prælucente intelle-

tellectu, ac decernente voluntate, actiones ſuas ſuſcipiat.

II. *Intellectus* eſt facultas animæ rationalis, quæ objecta, ſive res oblutas, comprehendit ac dijudicat. Hinc in quolibet homine maturæ ætatis, mentisque integræ, (etiam poſt lapſum) tantum ſupereſt luminis naturalis, ut adhibita cultura & meditatione debita, ſaltem generalia Juris naturalis principia, & quæ, ut honeſta, facienda, ut turpia, fugienda ſint, comprehendere ac diſcernere poſſit. Absque hoc enim ſi foret, quilibet delictis ſuis ignorantiam invincibilem obtendere in foro poſſet.

III. Præcipua intellectus circa actiones ad Legem componendas operatio eſt *Conſcientia*. Unde hæc definitur, quod ſit judicium intellectus circa actiones morales proprias, quatenus hic cognitione legum eſt imbutus. Eſtque vel de *Faciendo*,

vel

vel de *Facto*: illa *Antecedens*, hæc *Consequens*, appellatur.

IV. Conscientia *Consequens* est illud intellectus judicium, quod factum consequitur, & hominem, prout bene aut male egit, delectat vel contristat; unde is bene vel male sibi conscius dicitur. *Bona* ejusmodi Conscientia Felicitatis, *Mala* Infelicitatis humanæ est adjunctum.

V. Hic vero spectatur *Conscientia* de Faciendo seu *Antecedens*, istud intellectus judicium, quod factum antecedit; dictans quid bonum vel malum, & ideo agendum vel omittendum sit. Estque (ut alias species sileam) Recta vel Erronea, Certa vel Probabilis, Scrupulosa & Dubia.

VI. *Recta* Conscientia est, quæ conformis est legi, ac recte judicat, hoc faciendum vel omittendum. Secundum hanc qui agit, recte agit; contra vero eam qui agit, peccat.

Erro-

Erronea est difformis legi; quando intellectus errore occupatus falsò de agendis judicat. Ubi, si error est de re per se mala, peccat tam qui contra, quam qui secundum hanc conscientiam agit. Ubi vero error est de re indifferenti, non peccat, qui secundum eam agit; peccat vero, qui contra eam agit.

VII. *Certa* Conscientia oritur ex scientia; & judicat ex argumentis evidentibus & apodicticis, hoc esse faciendum aut omittendum. *Probabilis* oritur ex opinione, judicans ex argumentis dialecticis, & auctoritate aliorum. Contra utramque qui agit; peccat. Est tamen peccatum contra conscientiam Probabilem levius, contra certam, gravius.

IIX. *Scrupulosa* est intellectus fluctuatio sive judicium cum anxietate & formidine conjunctum, ne forte id ipsum malum sit, quod bonum aliquis

quis existimaverit, & contra. Quando scrupulus probabilibus argumentis nititur, actio erit suspendenda, donec solidis eximatur rationibus; si autem ex levi quadam superstitione oritur, negligendus est, atque animo ejiciendus. *Dubia* est, cum quis dubitat & nescit, utri contradictionis parti adhaerendum, & utrum actio licita sit, nec ne? Hac cum conscientia qui agit, peccat.

IX. B. Jac. Thomasio Conscientia Recta similis videbatur Testi vero, Erronea falso, Certa oculato, Probabilis aurito, Scrupulosa varianti, Dubia nescienti.

X. *Ignorantia* est privatio sive absentia cognitionis intellectu, circa actionem aliquam suscipiendam aut omittendam. (De qua inferius dicentur plura.) *Error* est intellectus non solum cognitione veri destitutus, sed ejus loco falsa persuasione im-

imbutus. (Nonnullis *hic* vocatur Ignorantia pravæ dispositionis; quemadmodum *illa* Ignorantia negationis.)

XI. *Voluntas* est facultas animæ rationalis, hominem velut intrinseco impulsu determinans, ut agat, quod sibi arridet; omittat, quod sibi non convenire videtur. Habet a Voluntate homo, tum quod *sponte* agat, h. e. ut per principium intrinsecum circa coactionem ad agendum determinetur, & actionis suæ ipse auctor sit: tum ut *libere* agat, h. e. ut uno objecto proposito, possit agere vel non agere; idemque eligere vel respuere; (quæ *Libertas Contradictionis* seu *Exercitii*) aut pluribus objectis propositis, possit unum eligere, cætera respuere (quæ *Libertas Specificationis* seu *Contrarietatis* appellatur.(

XII. Vel-

XII. *Velle* autem quis dicitur non tantum id, quod ipse facit Physice, seu cujus causa physica est; sed etiam, cujus caussa moralis audit: h.e. quod jubet, suadet, laudat, participat &c. secundum versum in scholis notum:

Jussio, consilium, consensus, palpo, recursus,
participans, mutus, non obstans, non manifestans.

XIII. Voluntatis Objectum non solùm est *Bonum*, quod eligit ac prosequitur, (uti vulgo docent) sed & *Malum*, quod respuit & aversatur. Imo versatur Voluntas non tantum circa malum aversandum, sed & appetendum & optandum alteri, v. g. hosti. Aliàs nihil nobis volumus & appetimus, nisi sub ratione Boni.

XIV. Voluntas (1) alia est *Plena*, quæ locum habet in actionibus mere-spontaneis; alia *Non-Plena*, in actio-

actionibus mixtis: (2) alia est *Efficax*, quæ non solum vult finem, sed & media; uti studiosus ita vult eruditionem, ut magno etiam studio multisque vigiliis ad eam aspiret; alia *Inefficax* & solius complacentiæ, quæ vult quidem finem, sed non media; sicut ignavi nonnulli volunt quidem eruditionem ac honores, sed media, nempe vigilias & labores aversantur.

CAPUT III.

De Norma Actionum Humanarum.

I. *Norma* Actionum Humanarum Directiva est *Lex*. Hinc ab utroque Grotio *Lex* describitur, quod sit regula actionum moralium obligans ad id, quod rectum est, Pufendorfio Lex est decretum (sive justum

jussum ac præceptum) quæ superior sibi subjectum obligat, ut ad istius præscriptum actiones suas componat.

II. Est vero *Obligatio* qualitas moralis passiva, per quam quis præstare vel pati quid tenetur. Injicitur per eandem, quasi vinculum aut frænum quoddam morale nostræ agendi libertati, ut in diversam, quam quo illa ducit, partem tendere recte non possimus.

III. Nemo autem sibi ipsi obligari potest: quia semper obligationem remittere sibi posset. Sunt vero justæ caussæ alterum obligandi, non solæ vires malo aliquo affligendi delinquentem, sed & insignia beneficia in aliquem collata: & si quis ultro alteri sese subjecit, inque ipsius directionem sive imperium consensit.

IV. Lex respectu auctoris, dividitur in *Divinam & Humanam*: illa a

Deo

Deo est; hæc ab homine imperante, per promulgationem, fertur. Lex divina dicitur in *Naturalem & Positivam*; illa pro objecto habet actiones cum natura hominis rationali necessario convenientes, aut eidem repugnantes: Positiva, actiones eas, quæ cum natura hominis necessario non conveniunt, nec ei necessario repugnant. De lege Naturali postea agemus.

V. *Positiva* itaque est Lex Divina hominibus per revalationem publicata, ea, quæ necessariam connexionem cum hominis natura rationali non habent, determinans. Dividitur in *Universalem & Particularem*. Lex Divina Positiva *Universalis* est, quæ publicata fuit omnibus hominibus; vel certe personis totum genus humanum repræsentantibus, *Particularis* est, quæ lata fuit populo Judaico. Illius exempla sunt v. g.

Præ-

Præceptum Adamo de arbore vetita datum, item de Polygamia & divortiis vitandis in primæva Conjugii institutione; nec non præcepta N. T. de Credendis & Agendis, omnes etiam homines obligantia; cum Apostoli jussi fuerint, ut prædicarent ea omnia creaturæ, sive populis universis. Particularis exempla sunt Leges Ceremoniales & Forenses, ad gentem Ebræorum olim restrictæ, quæ adventu Christi, & exstincta rep. Judaica, exspirarunt, adeoque neminem hodie obligant.

IV. Leges *Humanæ* omnes, presse acceptæ, *Positivæ* sunt; quarum præcipuæ Jus Civile constituunt; quæque ab iis, qui summum in civitate imperium tenent, proficiscuntur; obligantes subjectos ad faciendum id, quod imperatur, & omittendum, quod interdicitur, prout utilitas felicitasque Civitatis id exigit.

Hinc

Hinc pro diverſitate gentium & civitatum variare ſolent.

VII. Quemadmodum autem Leges Humanas Poſitivas, quæ & Civiles appellantur, JCtis, ac Leges Divinas Revelatas Theologis interpretandas relinquimus: ita heic loci doctrina de lege Naturali eſt pertractanda, ac de Officiis cum natura humana ita congruentibus, ut citra illa, honeſta & tranquilla ſocietas humano generi conſtare nequeat.

IIX. Et vero *Lex Naturæ* eſt Lex Divina, quatenus citra peculiarem revelationem, ex conſideratione naturæ præſertim Dei atque Hominis cognoſci poteſt; perſpecta videlicet relatione hominis ad Deum Conditorem, & inde collecta hujus intentione, actiones humanas præcipiendi aut prohibendi.

IX. Nonnulli ſtatuunt actualem *Legis hujus inſcriptionem* in cordi-

bus hominum, ob textum Rom. II. 15. Verum per Inſcriptionem illam non denotatur notitia Legis Naturalis ab ipſa nativitate actu nobis indita; ſed potentia proxima illam cognoſcendi,& eam, quam primum ætas adeſt maturior, & dabita adhibetur induſtria prompte ac liquido intelligendi; nec non penitior notitiæ hujus impreſſio,ac firmior inhæſio. Conf. Jer. XXXI. 33.

X. Quod Deus ſit auctor ſive lator Legis Naturæ,& qualemNaturæ legem is tulerit, inde intelligitur, quia Deus hominem creavit, eumque informavit; ut præceptorum moralium intelligendorum ſit capax, & citra piam, tranquillam ac ſociale m vitam genus humanum ſervari nequeat. Unde porro conſequitur, quod Deus, qui vult finem, humani videlicet generis tranquillitatem, voluerit etiam media, ſine

qui-

quibus finis ille nequit obtineri. (De cœtero Deum Legis Naturæ auctorem esse affirmat Apostolus Rom. I. 19. II. 14. 15.)

XI. Frustra se torquent, qui unum aliquod, idque omnium primum Juris Naturalis Principium quærunt, quo cuncta Officiorum genera sub se complectatur. Etenim tres diversi sunt termini, sive tria objecta, ad quos tendunt, & circa quæ occupantur actiones humanæ, nempe *Deus, Homo ipse, & alii Homines.* Unde tria generalissima, & in suo quoque genere prima, resultant principia: *Cole DEUM, Ama teipsum, Ama proximum!* Sive: Vive erga Deum pie ac reverenter, erga te ipsum temperanter, erga alios homines socialiter ac innocenter! Cui sententiæ prius accedunt, qui fundamentum Juris Naturæ constituunt in Amore Dei & Proximi, quem

diligere debemus ut nos ipsos; sive in Decalogo. E quorum numero est G. Calixtus in Theol. Moral. & Bœclerus in Comment. ad Grotium p. 4.

XII. Ubi commode notandum, pleraque omnia Legis Divinæ *Moralis* sive *Decalogi* præcepta esse Juris Naturalis; præter illud de prava concupiscentia, quam S. Paulus Lege Naturæ vetitam esse, absque revelatione ignorabat. Rom. VII. 7. Ac licet naturaliter nota sint præcepta Decalogi, nihilominus voluit Deus Legem Moralem publice ferre per Mosen, in populo suo, ut conspectior esset regula morum edica voce divina; maxime cum Lex Naturæ jam pæne in animis hominum per peccatum esset.

XIII. Ex dictis patere opinor, tutissimum fore, *Fundamentum* Legis Naturæ constituere in Cultu atque Amo-

Amore Dei, Nostri, & Proximi, cum quo socialiter vivendum. Solam vero *Socialitatem* Juri Naturæ tanquam fundamentum substernere, opus est aleæ periculosæ plenum; iisque forte permissum, qui, cum veteribus, unam tantum Jurisprudentiæ Naturalis partem tractare satagunt, eam videlicet, quæ Officia Hominis erga alios homines exponit.

XIV. Quodnam inter Leges Naturales & Positivas Divinas intercedat discrimen, jam in præcedente Aphor. IV. capitis hujus dictum est. Hæ versantur circa actus, qui non necessario præcipi aut vetari debebant: illæ vero circa actus, qui necessario debuerunt præcipi aut vetari. Unde Leges Naturales *Dispensationem* non admittunt; ac stante natura rerum, præsertim Dei & Hominis, sunt immutabiles; nisi quod aliquando status, in quo Lex Naturæ

fundatur, mutetur, cumque eo adeo cesset Lex ad eum respiciens. Notæ quidem sunt objectiones nonnullorum, ratione potissimum Dispensationis, de mandata Isaaci occisione, de ablatione vasorum Ægyptiacorum &c. sed actus isti à Deo præcepti, non fuerunt homicidium aut furtum, Lege Naturali prohibita; adeoque confunditur a dissentientibus mutatio Status vel Objecti, cum mutatione Legis.

XV. Jam igitur, tum hoc loco, tum ad Caput præcedens, ubi de Conscientia, & præcipuis ejusdem Speciebus, egimus, notandum, quod Norma Actionum nostrarum, nostræque Conscientiæ Regulæ sint (1) Leges Naturæ, sive Lumen mentis nostræ; (Luc. XII. 57. Rom. II. 14. 15.) (2) Scriptura sacra, ad quam, ut normam, Christianis sedulo est respiciendum. (3) Leges Positivæ Impe-

Imperantium, Legibus divinis tam Naturæ quam Scripturæ non repugnantes, (Rom. XIII. 5.) Conferatur hic Robert. Sanderſ. Tract. de Conſcientia, Prælect. V. §. XII. ſeqq. ac XX. ubi propriam & adæquatam Conſcientiæ & Actionum noſtrarum regulam conſtituit Voluntatem Dei, qualitercunque hominibus revelatam.

CAPUT IV.

De Actionum Humanarum Affectionibus, ratione Principiorum conſideratis.

I. Dividuntur Actiones Humanæ vel ratione *Principiorum*, unde proficiſcuntur; vel ratione *Normæ*, ad quam ſunt conformandæ. Ratione Principiorum diſpeſcuntur in *Voluntarias* ſive *Spontaneas*, *Invitas* & *Mixtas*. Actio *Voluntaria* ſeu Spontanea eſt, cum quis agit ſciens & volens. Requiruntur

ergo duo ad illam (1) Notitia omnium, aut ſaltem præcipuarum, actionis circumſtantiarum, quæ vulgato continentur verſu: Quis? Quid? Ubi? &c. (2) Aſſentiens Voluntas. Inde illud Germanorum: Er hats mit Wiſſen und Willen gethan.

II. Actio *Invita* eſt, cum quis agit nolens vel ignorans. Eſtque adeo duplex; vel enim fit per Vim, & Violenta dicitur; vel per Ignorantiam, & Imprudens appellatur, *Violenta* eſt, quæ fit a principio externo, contra agentis (vel patientis potius) voluntatem; ut cum Lucretia a Sext. Tarquinio per vim ſtupratur. Dicitur actio hæc etiam, ratione impellentis proprieque agentis, *Coacta*; ratione patientis, *Invita*.

III. Actio *Imprudens* vocatur, quæ provenit ab agente, circumſtantiarum quarundam ignaro. Eſtque

que vel Επίλυπος, quam ſequitur dolor ac pœnitudo: ſic Adraſtus, vibrato in aprum jaculo, Crœſi filium fruſtrato ictu interemit. Quod factum cum Adraſtus vehementer doleret, ſeque ſuper exanimati cadaver mactandum offerret, a Crœſo hoc reſponſum tulit: *Neque tu hujus mihi cladis auctor es, niſi quatenus id feciſti imprudens; ſed Deorum quispiam, qui jam mihi ventura ſignificavit.* Alia eſt ἄλυπος quam non ſequitur dolor ac pœnitentia: qualis narratur de quodam apud Plutarchum, quod, cum lapidem vibrans, in canem, novercam percuſſiſſet, dixerit: Euge, ne ſic quidem male!

IV. Differunt inter ſe *Agere per Ignorantiam*, & *Agere Ignorantem.* Priore modo agenti ignorantia princeps actionis cauſſa eſt; ſic Jacob concubit cum Lea, exiſtimans ſe cubare cum Rachele. Poſteriore

modo agenti alia est actionis caussa principalis, cum qua tamen Ignorantia concurrit: ut si quis profunde ebrius alterum vulnerat aut obtruncat. Hac cum distinctione convenit ex parte ista, qua Ignorantia dividitur in Efficacem & Comitantem. *Efficax* est, absque quasi fuisset, non suscepta esset actio; e. g. si quis consanguineam in matrimonium ducat nescius. *Comitans* est, quæ licet abfuisset, actio tamen suscepta fuisset: velut si quis hostem interficiat ignorans, quem & sciens interemtum cuperet.

V. Quid sit Ignorantia *Juris & Facti* ex Compendiis Ethicis innotescit. Est vero *Ignorantia Juris Voluntaria*, cum quis legem, cujus addisendæ caussam & occasionem habuit, ignorat. Estque vel Juris *Universalis*, sive Legis Naturalis aut Moralis, cujus præcepta, saltem generalia, per sum-

summam suam evidentiam, nullius hominis, ratione sua utentis, notitiam effugiunt. Vel est Juris *Particularis*, Humani & Civilis; cujus tenerem scire tenentur ac possunt, qui in societatem civilem, legum imperio retinendam, coiverunt. Talis est ignorantia Legum Academicarum in studioso. *Ignorantia Facti Voluntaria* est, cum quis factum, hujusve circumstantiam ignorat per negligentiam, cum nosse deberet ac posset. Sic qui lapide per fenestram projecto (eum in locum, ubi & quando prætérire solent homines) feriret prætereuntem, factum male excusaret, dicendo se ignorasse quempiam præteriturum. Utraque vocatur Ignorantia *Vincibilis* atque Culpabilis.

VI. Contra *Ignorantia Juris Involuntaria* est, ubi quis nulla sua culpa Jus, puta Particulare, ignorat. Ita

Svetonius de Caligula Vit. c. 41. ſcribit, quod Legem quidem propoſuerit, ſed & minutiſſimis literis & anguſtiſſimo loco, uti ne cui deſcribere liceret. *Ignorantia Facti Involuntaria*, cum quis factum qualecunque ejusve circumſtantiam ignorat, cum ſcire nec poſſet, nec deberet. Talis fuit in Abimelecho Geneſ. XX. 5. qui, ſi cognoviſſet Saram Abrahami eſſe uxorem, animum ad ducendam illam neutiquam applicuiſſet. Utraque ſæpius vocatur Ignorantia *Invincibilis*.

VII. Actio *Mixta* dicitur ejus, qui incumbente graviore neceſſitate aliquid, ut minus malum, eligit ac ſuſcipit, a quo cæteroquin extra neceſſitatem conſtitutus vehementer abhorrebat. Notum eſt exemplum de jactu mercium in mare, exorta tempeſtate; aut ſi Rex belligerans partem provinciarum cedat victori; quia

quia metuit, me totum amittat regnum. Tales actiones Voluntariis sunt similiores; ac *Mixta* dicuntur, quia ex parte Vis, ex parte Voluntas, in iis locum habet.

CAPVT V.

De Actionum humanarum Affectionibus ratione Normæ consideratis.

I. ACtio humana, si ad legem referatur, alia est *Necessaria*, quam lex præcipit aut vetat; alia *Non-necessaria* vel *Licita*, quam lex nec præcipit nec vetat. Hæc vel est *Perfecte Licita*, utpote quæ nullis legibus divinis aut humanis est præcepta aut prohibita; vel *Imperfecte Licita*, quæ talis est, saltem per leges civiles & humanas, non vero per divinas; aut contra. Sic immoderato potu obrui, hodie multis in locis abit impune. Hæc & *abusive Licita* appellatur. *Illicita* actio est, quæ fit contra legem.

II. Dein Actio alia *Bona* est, quæ cum lege congruit; alia *Mala*, quæ a lege discrepat. Sed ut actio vere Bona sit, necessum est, ut omni ex parte, sive secundum omnes circumstantias, & ex Proæresi, cum lege conveniat: ut Mala sit, sufficit, si ex una tantum parte deficiat. Hoc est, quod alii dicunt: Bona actio debet esse materialiter & formaliter Bona; Mala actio, etsi materialiter Bona, formaliter tamen Mala esse potest; ac vice versa: ut si quis concumbat cum uxore; putans esse ancillam; aut si quis corium furetur ad donandos pauperibus calceos.

III. Cæterum uti Actio, ita *Omissio* alia, *Bona* est, qua omittitur actio mala, occasione perpetrandi oblata, ex studio obediendi legi. Sic Joseph ab aliena abstinuit uxore. Omissio *Mala* est, qua omittitur actus lege prœceptus, quem per occasionem

aut

aut facultatem præstare possis; ut cum parentibus aut magistratui honor debitus non exhibetur.

IV. Præterea Actio alia est Justa alia Injusta. *Justa* est, quæ ex proæresi applicatur ad personam, cui illa debetur. Differt a Bona in eo, quod hæc solum cum lege congruat; Justa insuper respectum involvat ad eos, in quos actio exrecetur. *Injusta* actio est, quæ ex proæresi prave applicatur ad personam, cui diversa debebatur; aut quando denegatur alicui, quod ipsi debebatur. Sive secundum Pufendorfium: Injusta actio vel infert, quod inferre non debebat; vel aufert, quod auferre non debebat; vel denegat, quod tribuere debebat. Hic distinguatur inter *Justitiam Actionum*, quæ est recta earum applicatio ad personam, cui illa debetur; & inter *Justitiam Personæ*, quæ, secundum Vlpianum, est con-

constans & perpetua voluntas jus suum cuique tribuendi.

V. Justitia communiter dividitur in Universalem & Particularem. *Universalis* est exercitium cujuscunque officii erga alios, tum illius, quod jure imperfecto, tum illius, quod jure perfecto alteri debebatur. *Jure Imperfecto* quid debetur, quod quidem alter postulare potest, sed non per vim naturalem, aut per actionem civilem exigere: e. g. Consilium, Beneficium &c. *Jure Perfecto* quid debetur, quod per vim in statu naturali, aut intentata in foro actione in statu civili, exigi potest; ut Restitutio rei ablatæ.

VI. *Justitia Particularis* est, cum exhibetur alteri, quod jure perfecto ipsi debetur. Eaque dividitur vulgo in *Distributivam & Commutativam.* Illa nititur pacto inter societatem & membra inito, circa parti-

participandum pro rata lucrum & damnum. Hæc nititur contractu bilatere potissimum circa res & actiones in commercium venientes. In Justitia Distributiva Æqualitas ut plurimum comparata, in Commutativa Æqualitas simplex est observanda. *Contractus bilateres* dicuntur, ex quibus utraque contrahentium pars obligatur; ut cum Emtio Vendito, Locatio, Conductio.

CAPUT VI.

De Imputatione Actionum Humanarum.

I. Actionum humanarum, quæ ab Intellectu & Voluntate proficiscuntur & diriguntur, præcipua quoque affectio est *Imputabilitas*; h. e. quod actiones illæ homini possint imputari, seu quod homo pro

pro earum actore recte possit haberi, ac ad reddendam de iis rationem adstringi; quodque in ipsum redundent effectus, qui ex illis proveniunt.

II. Notentur hic *regulæ* duæ *generaliores*; (1) Quæcunque penes hominem sunt, ut fiant vel non fiant, ea ipsi possunt imputari; & quidem vel gravius, vel levius, prout Voluntas ejus magis vel minus concurrit ad actionem; (2) Id, quod neque in se, neque sua caussa penes aliquem fuit, non potest ipsi ex debito imputari; recte tamen ex gratia.

III. Observentur & sequentes *regulæ specialiores*: (1) Imputari non possunt, quæ quis coacte patitur aut agit. Talia enim ad illum moraliter pertinere intelliguntur, qui vim intulit; & qui ista excepit aut exsecutus est, ratione duntaxat objecti aut instrumenti physici habet. (2) Quæ per Ignorantiam aut Errorem Invinci-

cibi-

cubilem patrantur, imputari non possunt. (3) Ignorantia vero, ut & error, circa leges & officium cuique injunctum, ab imputatione non liberat. (4) Non potest alicui imputari, quod non præstiterit ea, quæ viris ipsius excedunt, neque per eas prohiberi aut effici queunt: modo illa impotentia per culpam nostram non sit contracta. Hinc tritum illud: Impossibilium (tam physicè quam moraliter talium) nulla est obligatio. (5) Non possunt imputari, quæ quis in somniis agere sibi videtur (nisi diurnis cogitationibus ansam dederit. (6) Eorum, qui rationis usu destituuntur, actiones ipsis haud imputantur.

IV. Porro imputari homini solent ac possunt non propriæ solum, sed & alienæ actiones, ad quas quis aliquo modo efficaciter concurrit, vel agendo & omittendo id, quod agere pote-

poterat ac debebat. Eaque imputatio diversos habet gradus, prout quis est aut caussa principalis, aut socia, aut minus principalis alienæ actionis.

V. Quæ quis tanquam nudum instrumentum ex debito agit, non ipsi, sed caussæ efficienti imputantur. Ita non carnifici imputatur decollatio parricidæ, sed jubenti magistratui. Plura de his aliisque regulis circa Imputationem Actionum Humanarum observandis vid. ap. Pufend. de O. H. & C. Lib. I. versus fin. & de J. N. & G. Lib. V. c. I. §. 5. 6. & seqq.

CAPUT VII.

De Officiis hominis erga Deum.

I. POstquam Actionum Humanarum indolem, & quæ ad earum

earumMoralitatem æſtimandam faciunt, breviter expoſuimus, ſequitur nunc, ut, ordine ſupra aphor. V. cap. I. conſtituto, ad ſingula Hominis Officia, ſecundum Legem Naturæ ipſi incumbentia deſcendamus, et ad quamlibet horum claſſem Virtutes Morales reducamus.

II. Eſt verò Officium actio humana ad præſcriptum legis recte attemperata. Diviſio Officiorum commodiſſime inſtituitur ſecundum Objecta Perſonalia, erga quæ illa ſunt exercenda. Vnde triplicia hominis Officia, quædam erga DEUM, quædam erga SEIPSVM, quædam erga ALIOS HOMINES reſultant.

III. Officium Hominis erga Deum, quantum quidem, ex naturali ratione inveſtigari poteſt, duabus partibus abſolvitur, tum ut de Deo recte ſentiamus, tum ut a-

ctiones nostras ad ipsius Voluntatem, per Legem Naturæ significatam, componamus. Lipsio l. Politic. cap. 2. partes hæ duæ dicuntur. Rectus de Deo sensus, & Rectus in Deum cultus.

IV. Sentiendum itaque & credendum est homini. (1) *DEUM existere*; id quod ex subordinatione caussarum, ex motu & contemplatione machinæ hujus mundanæ, similibusque argumentis clare cognoscitur. (2) *Deum esse universi hujus Conditorem.* Cum enim ex ratione manifestum sit, res omnes creatas, non extitisse a se ipsis, oportet, ut eædem summam aliquam caussam habeant; quam non debemus appellare *Naturam*, quatenus per hanc intelligitur vis & efficacia agendi, quæ in rebus conspicitur: hæc namque ipsa auctorem sui, Deum, omnino arguit; neque *Animam*

mundi

mundi, quia anima non niſi pars corporis eſt; Deus autem eſt Ens perfectiſſimum: adeoque pleno ac recepto Dei nomine utendum. (3) *Deum tum in univerſum mundum, tum in genus humanum regimen exercere;* quia enim omnia conſervantur in admirabili conſtantique ordine, patet eſſe Conſervatorem & Rectorem; quo nemo poteſt eſſe alius, quam Creator Deus. (4) *Nihil Deo attribui, aut de eo prædicari poſſe, quod aliquam imperfectionem involvat.* Add. Lipſ. Polit. Lib. I. Cap. 2.

V. Cognitionem Cultus ſequitur. Eſt enim prius, Deum cognoſcere, conſequens colere. Cultus vero Dei eſt vel Internus vel Internus & Externus ſimul. Internus eſt tantum in animo, & conſiſtit in Dei amore, veneratione, timore, ſpe in eum, acquieſcentia circa dona & decreta e-

jus

jus, & in omnibus eidem obſequendi ſtudio. Nempe enim *Amandus* eſtDeus,ut omnis boni auctor, ipſeque Optimus, & Summum Bonum noſtrum; *Venerandus*, quia cum ſumma ejus Bonitate ſumma quoque Potentia & Majeſtas eſt conjuncta; *Timendus*, quia eſt Omniſcius, Juſtus & Omnipotens; adeoque cavendum,ne peccatis noſtris eum offendamus, ejusque iram in jus provocemus. *Sperandum* in eum, cum ab illo in futurum quoque omnis noſtra felicitas dependeat. In ejus Voluntate *acquieſcendum*, ut qui pro Sapientia acBonitate ſua omnia facit optime, nobisque dat quæ maxime expediunt. Ei denique, ut Creatori, Domino ac Rectori O.M. *obſequium* ſemper *praſtandam*.

VI. Internus & Externus ſimul fit mente pariter ac voce, geſtu & actionibus; videlicet Invocatione & Pre-

Precibus; Gratiarum actione pro tot bonis ab eo acceptis; Celebratione publica & privata; considerato de eo loquendi modo: denique Vitæ & Legum Naturalium observantia.

VII. Revocanda nunc sunt Officia hæc ad certas Virtutes. Vnica quidem virtus est, quæ circa Numinis sensum & cultum versatur, nempe *Pietas*. In hac tamen, tanquam Toto, virtutes plures, veluti Partes Potentiales, comprehenduntur; ut, Cognitio Dei, Dilectio Dei, Veneratio ac Timor Dei, Spes ac Fiducia in illum collocanda; dein Precatio, Gratiarum actio & Celebratio Nominis divini, Religiositas & Obedientia.

IIX. Pietati opponitur *Impietas*; quæ de Numine non recte sentit, nec illud rite colit. Cognitioni speciatim opponitur *Atheismus*, qui Deum plane tollit; *Polytheismus*, qui plures

Deos inducit; *Epitureiſmus*, cum de Dei providentia dubitatur. Cultui divino contrariantur *Deiſmus*, qui Deum admittit, ſed non colit; *Idololatria*, quæ rebus creatis divinos honores tribuit; *Superſtitioſitas*, quæ Deum quidem colit, ſed perverſe, cumprimis per ineptum timorem &c.

CAPUT IIX.

De Officiis Hominis erga Se ipſum.

ERga Se ipſum homo ex præſcripto legis Naturalis ita ſe gerere debet, ut rebus, quibus ad ſui conſervationem indiget, *ordinate* utatur. Enimvero licet homo magno impetu ad ſui conſervationem feratur; Obligatione tamen opus fuit, (1) quid aliquando eum cupido ſe deſtruendi incedere poteſt; (2) quia homi-

homines mediis, quibus se conservare possunt, sæpius aliter utuntur, quam iis uti debent. Objectio, Neminem sibi ipsi obligari, locum hic minime invenit; quia obligatio hominis erga se ipsum, non provenit ab homine ipso, sed a Deo. Velle autem Deum, ut homo vitam suam conservet, exinde probatur, quia Vita est fundamentum omnis felicitatis humanæ. Deus ergo, dum vult, ut homini bene sit, vult etiam, ut vivat. Accedit, quod homo vitam sibi non dederit; Ergo eandem pro lubitu dimittere nequit.

II. Cum vero homo duabus constet partibus, *Anima & Corpore*, ante omnia respectu utriusque aureum illud commendatum sibi habeat, *Nosce te ipsum!* Quod præceptum non ad solam animam, sed totum hominem pertinet. Ad *Animam* igitur speciatim quod attinet,

quoniam hæc nobilior eſt hominis pars,per quam a beſtiis differt,mens ſive animus inprimis eſt excolendus (*a*) Cognitione divini Numinis ac vera Religione; ſingillatim vero (*b*) *intellectus* a præjudiciis, erroribus,præcipitantia liberandus; Conſcientiæ cura gerenda; ſtudia bonarum artium & diſciplinarum, quarum uſus in vita humana neceſſarius eſt, ſtudioſe tractanda. (*c*) *Voluntatis* cura minime negligenda, ſed a pravis propenſionibus illa purganda,& amore Virtutis mature imbuenda; (*d*) *Affectus*, qui multum ad vigorem animi, & prudentiam conſervandam faciunt, ita regendi, utRatio præſit,Appetitus obtemperet. (*e*) Eligendum etiam tempeſtive, pro virium noſtrarum habilitate,& natalium conditione, honeſtum artis ac vitæ genus,in quo utile aliquando ſocietatis humanæ membrum

brum esse queamus. Denique (*f*) Opinio boni Viri diligenter tuenda, ac fama nostra per calumniam aliorum læsa, quantum possibile, Virtutum præsertim studio, nitori suo restituenda.

III. Cum vero animus fulturis *Corporis* sustineatur, curandum est, ut si mens sana in corpore sano; sive (*a*) *Valetudinis* cura habenda; atque (*b*) imprimis vitanda ingluvies, ebrietas, improba immodicaque Venus, iræ, aliorumque perturbationum vehementia; (*c*) sectandum honesti laboris studium, ut suppetant, quæ ad victum & amictum, adeoque ad famam, sitim ac frigora propulsanda pertinent. (*d*) *Vita* denique ipsa (qua sublata, unio corporis cum anima tollitur) custodienda, eaque non pro lubitu abrumpenda; sed expectandum, donec evocemur ab eo qui nos hac in statione collocavit.

IV. Qui igitur directe & cum intentione, vel tædio molestiarum, vel metu dolorum, vel per vanam fidei aut fortitudinis jactantiam, ipsi, vel ministerio aliorum, vitam suam projiciunt, in Legem Naturæ utique peccant: non vero iis, qui indirecte & absque intentione illam minuendi aut abrumpendi, ea agunt, quæ officii & stationis, in qua a summo Imperante collocati sunt, ratio postulat, & v.g. per militiam, studia literaria, navigationes, variisve periculis, unde forsan vita brevior sequatur, exponunt. Cum enim non nobis solis vivamus, sed Deo & societati humanæ; inde si vel gloria Conditoris, vel societatis humanæ salus, vitam nostram quasi deposcat, eam ad usus istos libenter impendamus; candelæ instar ardentis, cum lemmate: aliis inserviendo consumor.

V. Quod

V. Quod de plena Αὐτοχειρίᾳ valet, id de *Mutilatione membrorum*, præsertim eorum, quorum usus in vita necessarius est, æque procedit. Ea enim, cum a solo Deo in usus quotidianos habeamus, non possumus non iisdem privare. Neque corpus nostrum, canis instar rabiosi, dilaniemus ac mutilemus; sed exigente necessitate, & jubente recta ratione, pro salute reip. facilis illud deponamus.

VI. Unde colligere licet, *Defensionem tum vitæ, tum membrorum* nostrorum incolumitatis, adversus invasorem violentum, etiam cum hujus nece conjunctam, licitam esse. Pertinet huc illud Ciceronis: *Generi animantium omni est a natura tributum, ut se, vitam, corpusque tueatur, declinetque ea, quæ nocitura videantur.* I. Offic. Debet vero defensio ista suscipi cum moderatione ali-

qua, ne ſcilicet plus nobis vindicemus, quam revera licet. Hinc vocatur *Moderamen inculpatæ tutelæ*; quod quatuor sequentia requirit: (1) Invaſionem; ſive ut quis ab adverſario per vilentiam ſit invaſus; (2) Præſentaneum vitæ periculum ex illa invaſione: (3) ſi auxilium magiſtratus, ob defectum temporis, implorari non poſſit, adeoque impoſſibile aut difficile ſaltem ſit effugium; (4) ſi defenſio hæc fiat in continenti, & nulla interpoſita mora; neque tunc demum, cum aggreſſor jam fuerit depulſus, aut ultro receſſerit, aut gladius ejus ſit fractus, ita, ut nocere nobis amplius nequeat. Denique defenſio hæc fiat non animo vindictæ cupido, ſed ſalutis propriæ unice ſtudioſo, vitæque & incolumitatis conſervandæ cauſſa.

VII. Neque vero defenſionem tantum ſuſcipere licet adverſus eum, qui

qui dolo malo, sed illum, qui *per errorem* exitium mihi intentat, puta furiosum; aut quia me alium, cum quo inimicitia ipsi intercedit, crediderit. Nam sufficit, quod alteri non sit jus ad me invadendum aut occidendum; neque in me sit obligatio & mortem frustra & citra reluctantiam, obeundam.

IIX. Nec solum pro Vita, sed & *Membrorum incolumitate* talem defensione suscipi posse, sub init. aph. præced. VI. monui. Nam & naturâ a mutilatione & gravi læsione maxime abhorremus; & mutilatio membri, præcipue nobilioris, interdum haud multo minoris, quam ipsa vita, æstimatur. Neque etiam, qui in eo rerum articulo sunt constituti, quodnam invadentis sit consilium, & quæ qualisve membrorum jactura futura sit, scire valent. Pro *rebus bonisque fortunæ* tum demum de-

fensionem ejusmodi licitam esse puto, si nihil amplius, unde vivamus, nobis suppetat. *Pudicitia* vero cum neutiquam vitæ hominis sit æquiparanda, mea opinione, cum nece violatoris defendi nequit. De *Honore*, cœterisque rebus, quæ ex hominum opinione pendent, idem censeo. Hinc *Duella* Juri Naturæ bonisque legibus sunt contraria. Nemo certe jus habet, vel per se, vel per alium, vita se privandi, aut membra sua mutilandi.

IX. Quid in *Casu necessitatis*, in quem homo incidere potest, liceat, Pufendorfius Lib. II. de J. N. & G. Cap. 6. erudite tradit. In ore omnium versatur πολυθρύλλητον illud: *Necessitas non habet legem!* Ubi tamen notandum, quod necessitas id quidem non efficiat, ut lex directe violari queat, & peccatum admitti, sed ex benevola legislatorum mente simul-

mulque humanæ naturæ consideratione præsumatur, casum necessitatis sub lege generaliter concepta non contineri v. g. Quamvis aliàs homini non sit jus in membra sua, ut illa pro lubitu mutiles perdatve; licebit tamen abscindere membrum insanabili vitio corruptum, ne pars sincera trahatur, totumque corpus pereat. Sic in naufragio, ubi ego tabulam occupavi duorum non capacem, si quis adnatans eidem se quoque injicere velit, me secum simul perditurus, possum illum (nisi ad eum habeam peculiarem respectum) quavis violentia a tabula repellere. Ita si quando duobus fugientibus hostis necem intentans instat, unus vel ponte post se dejecto, vel porta clausa, alterum in præsenti vitæ periculo destituere potest, si uterque servari nequeat. Plura exempla vid. apud cit. Pufend.

X. Pleraque hominis Officia erga se ipsum revocari possunt ad *Temperantiam*, h. e. studium ad ductum rectæ rationis se conservandi; quem latiorem Temperantiæ significatum usus veterum omnino probat. Itaque, secundum hactenus tradita, *Temperantia* alia erit *Intellectus* & *Conscientiæ*, in rebus cognoscendis & dijudicandis; alia *Voluntatis & Affectuum*, alia *Corporis*; alia circa *Bona Fortunæ*. Temperantia ratione Corporis, quæ cibo ac potu recte utitur, vocatur *Frugalitas*; quæ Veneri modum præscribit, *Castitas*; quæ laboribus, *Sedulitas*; quæ studium appetendi et conservandi opes temperant, *Αὐτάρκεια* & *Parsimonia* quæ honores denique & horum appetitum moderatur, *Modestia*. Quod si res adversæ ingruant, *Fortitudine* opus est Metus ac Fiduciæ moderatrice; (quam & nonnulli pro specie Tem-

Temperantiæ habent) atque ea quidem, quæ mala imminentia propulsat, appellatur *Fortitudo stricte* sic dicta; illa, quæ incumbentia mala tolerat, *Patientia* vel *Tolerantia* nominatur.

XI. Temperantiæ mentis repugnat *Curiositas*, *vanarumque Scientiarum Amor*; *neglectus* item *conscientia & Affectuum licentia &c.* Frugalitati opponitur *Ingluvies*, *Ebriositas*; *Libido*; Sedulitati, *Otiositas & Morosa diligentia.* Τῇ Αὐταρκείᾳ & Parsimoniæ *Avaritia & Prodigentia*; Modestiæ *Ambitio*; Fortitudini denique *Audacia & Mollities* adversantur.

CAPUT IX.

De Officiis erga alios homines iisque Absolutis.

I. TOtum hominis Officium absolvitur, si erga Deum reverenter, erga seipsum temperanter, erga proximum seu alios homines innocenter ac socialiter se gerat. De generibus duobus prioribus, in præcedentibus actum est; nunc de tertio agendum.

II. Officia erga alios homines exercenda sunt vel Absoluta vel Hypothetica. *Absoluta*, quæ citra omne antegressum humanum institutum omnes homines obligant. *Hypothetica*, quæ certum statum adventitium, vel institutum per homines formatum aut receptum; præsupponunt. Sic multa sunt Juris Naturalis

lis præcepta, quæ nisi posito dominio rerum distincto, atque imperio civili, non intelliguntur, neque locum habent: ut Furtum non esse faciendum; Principi esse parendum &c.

III. Inter absoluta primum vulgo constituunt istud: *Neminem læde!* Hoc enim ad vitam socialem absolute necessarium est; idemque facillimum, cum in nuda actionis omissione consistat. Scharrockius Lib. III. de Officiis, hanc Officii partem *Innocentiam* vocat. Conf. Ciceronem III. de Offic. *Legibus populorum constitutum est, ut non liceret sui commodi caussa nocere alteri; atque hoc multo magis exigit ipsa naturæ ratio, quæ est lex divina & humana; cui parere qui velit, (omnes autem parebunt, qui secundum naturam volunt vivere) nunquam committet, ut alienum appetat, & id,*

quod

quod alteri detraxerit, sibi assumat, cap. 5.

IV. Læditur vero aliquis (1) in *Corpore*, per verba, vulnera, cædem &c. (2) ratione *Famæ*, per calumnias aut mendacia de altero sparsa. (3) in *Bonis*, per furtum, rapinam, fraudem, corruptionem. Læsio in Bonis a nonnullis *Damnum* dicitur: quanquam a Pufendorfio & aliis hic *Damnum* tam late accipiatur, ut non solum rerum, sed & corporis, famæ, pudicitiæ, læsionem, corruptionem, diminutionem, sublationem aut interceptionem ejus, quod ex jure perfecto debebamus habere, sive denique omissionem aut denegationem cujusvis officii debiti significet.

V. Cæterum ut aliquis a me lædatur, aut fieri damno afficiatur, potest vel (1) per *ἀδίκημα*, *Injuriam* sive *Læsionem* proprie dictam, quæ alteri dolo malo, aut destinato consilio infer-

infertur, eidemque invito; cum volenti non fiat injuria, etiamsi rem patiatur injustum: vel (2) per ἁμάρτημα, *Erratum* sive *Culpam*, citra propositum quidem, non tamen absque negligentia sive culpa, leviore vel graviore: vel (3) per ἀτύχημα, *Infortunium* seu *Casum fortuitum*; sic, ut læsio ista recte nobis imputari nequeat. Denique pro Damnis a nobis datis ea quoque habentur, quæ cooperantibus nobis, per alios data sunt; imo & quæ citra culpam aut proæresin nostram a servis aut animalibus nostris sunt profecta. Vid. Exod. XXI. 28. seqq. 33. seqq. & H. Grotius de J. B. & P. Lib. II. c. XVII. & Lib. III. c. XI.

VI. Qui vero alterum læsit, ad *Restitutionem* tenetur: frustra alioquin Læsionem lex Naturæ prohiberet. Et primo quidem is, qui dolo malo damnum dedit, ad omnimo-

dam

dam reparationem, tum damni directo dati, tum ejus, quod inde consecutum est, tenetur. In statu naturali debet quoque cautionem de non amplius offendendo præstare: in civitate pœnæ insuper est obnoxius.

VII. Dein ad Reparationem tenetur, qui citra propositum quidem, per culpam tamen graviorem damnum intulit; cum hæc quoque non minima socialitas pars sit, ita circumspecte agere, ut conversatio nostra aliis non fiat formidolosa aut intolerabilis; & sæpe ex peculiari obligatione quis ad accuratam diligentiam adstringatur. Imo & culpa levior ad restitutionis necessitatem sufficere potest; si modo negotii natura exactissimam diligentiam non ultro velut aspernetur; aut illis magis, qui damnum accipit, quam qui dat, culpa versetur; aut nisi vehemens

mens perturbatio, vel negotii circumstantia, accuratam circumspectionem non admittat; v. g. si quis in fervore pugnæ, dum arma quatit, proxime sibi adstantem lædat. Hujusmodi tamen in caussa lædens offerat reparitionem, ac testetur, omnem malitiam abfuisse, ne læsus ipsum pro hoste habeat, ac hostilia vicissim intentet.

IIX. Quando per ἀτύχημα sive casum fortuitum, & citra culpam meam alterum læsero, ad restitutionem non teneor. Nam ubi a me nihil admissum est, quod imputari queat, nulla ratio est, quare ego magis, qui invitus damnum fecit, fatale malum luere debeam, quam alter, qui accepit. Quod si pauper a locuplete, per casum fortuitum, si læsus, divitis liberalitati congruum erit, miserum beneficio quodam solari.

IV. Si

IX. Si plures ad unum actum, ex quo damnum profluxit, concurrerint, primo loco tenebitur, qui imperio, mandato, aut alio modo necessitatem iuferente, ad factum impulit; is vero, qui factum patravit, & manum solùm admovit, hoc casu non tenebitur, quia instrumentalis tantum caussa fuit: secundo loco tenebuntur, qui citra necessitatem ad facinus accesserunt, prout quisque ad illud quidpiam contulit; ita tamen, ut, si a prioribus reparatio fuerit facta, posteriores ab eadem immunes sint; quanquam a pœna non sunt immunes.

X. Æquitati quoque naturali consentaneum erit, ut, si *servus* vel *homo noster* citra cúlpam nostram alteri damnum dedit, id vel ipsi compensemus, vel istum læso dedamus. Servus enim cum nulla habeat bona, unde reparatio fieri possit, ejusque cor-

corpus domini ſit, æquum ſane eſt, ut dominus aut damnum reſarciat, aut ipſum dedat. (Ubi notandum, ſermonem hic eſſe de ſervis, quales apud veteres erant, ubi plane nihil poſſidebant, ſed omnia dominis ſuis acquirere debebant.) Quando vero incitatur ſervus a domino ad inferendam injuriam; tunc dominus tenetur ad reſtitutionem, non ſervus; qui hic pro inſtrumento tantum habetur! prout aphor. præced. dictum: & quoniam dominus eſt cauſſa moralis damni per ſervum dati. Imo & hoc caret dubio, quin dominus reparare debeat damna, quæ ab *animalibus* ſuis ſuam per culpam aut inſtinctum data ſunt; aut ſi ex naturali & uſitata ferocia animal ipſius alterum læſerit. Debebat enim dominus vel talia animalia non alere vel ſic ea cuſtodire, ne alteri damnum dare poſſent.

XI. Fit

XI. Fit autem Reparatio, si res corrupta vel ablata restituatur; aut si hoc fieri nequit, æstimatio tum rei, tum fructuum (aliquando omnis Interesse, ut loquuntur) præstetur. De cujusmodi reparationibus & satisfactionibus plura habentur in Jure Civili. Hic, quid Jure Naturæ debeatur, breviter erat ostendendum.

XII. Secundum inter Absoluta Officium est: *Alium hominem, ut æque hominem tracta!* sive ut quivis alterum hominem sibi *æqualem* agnoscat, ratione (1) *Natura.* Eandem enim habemus naturam, & unus æque est homo ac alter, etsi viribus animi, corporisque gradu differunt. Omnes præterea ad unam stirpem referimus originem, omnes eodem modo propagamur, nascimur, morimur, fortunæ ludibriis

briis obnoxii ſumus &c. (2) *Juris*; dum legibus naturalibus cuncti obligamur ao colendam cum aliis hominibus vitam ſocialem; & quod juris quis in alium ſtatuit, eo ipſum uti quam maxime convenit: (3) *Libertatis*; dum omnes, citra ſocietatem ſpecialem, aut pactum alium finem agnoſcens, æque ſumus liberi, h. e. nemo poteſtatis quidquam in alterum habet, ſed quilibet actionum & virium ſuarum eſt moderator.

XIII. Unde neceſſe eſt (*a*) ut quisque alterum æquali jure frui patiatur; (*b*) ut ſpeciatim qui aliorum opera ad ſuum commodum uti vult, idem illis præſtare non recuſet. Quo pertinet Salvatoris noſtri regula: *Omnia quæcunque vultis, ut faciant vobis homines, ita & vos facite illis!* Matth. VII. 12. (*c*) ut qui aliquid inter æquales diſtribuere debet, neutri quid præ altero indulgeat.

XIV.

XI. Fit autem Reparatio, si res corrupta vel ablata restituatur; aut si hoc fieri nequit, æstimatio tum rei, tum fructuum (aliquando omnis Interesse, ut loquuntur) præstetur. De cujusmodi reparationibus & satisfactionibus plura habentur in Jure Civili. Hic, quid Jure Naturæ debeatur, breviter erat ostendendum.

XII. Secundum inter Absoluta Officium est: *Alium hominem, ut æque hominem tracta!* sive ut quivis alterum hominem sibi *æqualem* agnoscat, ratione (1) *Natura.* Eandem enim habemus naturam, & unus æque est homo ac alter, etsi viribus animi, corporisque gradu differunt. Omnes præterea ad unam stirpem referimus originem, omnes eodem modo propagamur, nascimur, morimur, fortunæ ludibriis

briis

briis obnoxii ſumus &c. (2) *Juris*; dum legibus naturalibus cuncti obligamur ad colendam cum aliis hominibus vitam ſocialem; & quod juris quis in alium ſtatuit, eo ipſum uti quam maxime convenit: (3) *Libertatis*; dum omnes, citra ſocietatem ſpecialem, aut pactum alium finem agnoſcens, æque ſumus liberi, h. e. nemo poteſtatis quidquam in alterum habet, ſed quilibet actionum & virium ſuarum eſt moderator.

XIII. Unde neceſſe eſt (*a*) ut quisque alterum æquali jure frui patiatur; (*b*) ut ſpeciatim qui aliorum opera ad ſuum commodum uti vult, idem illis præſtare non recuſet. Quo pertinet Salvatoris noſtri regula: *Omnia quæcunque vultis, ut faciant vobis homines, ita & vos facite illis!* Matth. VII. 12. (*c*) ut qui aliquid inter æquales diſtribuere debet, neutri quid præ altero indulgeat.

XIV.

XIV. Peccatur contra Æqualitatem iſtam (1) per *Superbiam*, quando quis nulla de cauſſa, aut non ſufficiente, aliis ſe præfert, eosdemque communi jure frui probibet; (2) per *Contemtum* ſignis exterioribus oſtenſum, v. g. verbis, riſu, contumelia &c. quo ipſo non poteſt non pax & ſocialitas turbari.

XV. Ex dictis etiam colligitur, ſententiam illam, qua homines quidam *naturâ ſervi* ſtatuuntur, non eſſe admittendam: quamvis enim quidam ſint hebitiores, quidam perſpicatiores aliis; non tamen aptitudo naturalis ad imperandum his ſtatim dat imperium in illos, quibus a natura durius eſt ingenium ſervitioque aptum, ſed facto & conſenſu humano opus eſt, ut imperium in alios cuidam deferatur, alterque alteri ſubjiciatur. Non enim ſtatim Rex eſt, qui ad regendum aptus videtur. Itaque

que ob habilitatem naturalem, neque ad imperandum apto jus competit perfectum ad imponendam alteri servitutem; neque stupido datur obligatio ad eam recipiendam.

XVI. Tollitur naturalis Æqualitas per Imperia, facto & consensu hominum introducta: qualia sunt imperium *Paternum*, *Herile*, *Civile*, quanquam œconomica ista & civilis Inæqualitas nihil obstet præceptis illis, quæ ex æqualitate naturali profluunt.

XVII. Tertium inter Absoluta Officium est: ***Alterius hominis utilitatem, quantum commode potes, promove!*** Parum enim est, alterum non læsisse, aut existimationem debitam ei non detraxisse; per quæ officia, justa solum odii caussa removetur. Boni etiam aliquid in alterum est conferendum, siquidem

arctiore adhuc vinculo animi hominum ſunt conjungendi.

XIIX. Enimvero proſumus alteri, ejusque commoda promovemus, vel Indefinite vel Definite. *Indefinite*, ſi animum corpusque noſtrum egregiis artibus ac virtutibus ita excolimus, ut ad promovendas aliorum utilitates indiſtincte apti atque idonei reddamur; aut ſi per ingenii noſtri ſolertiam talia invenimus, quibus vita humana redditur inſtructior. *Definite*, ſi quispiam certis hominibus certi quid indulgeat, quod ipſis emolumentum aliquod afferre queat. Idque fit (*a*) vel citra detrimentum noſtrum, moleſtia aut operoſum laborem! qualia bona alteri denegare aut invidere, deteſtabilis habetur inhumanitas. Huc pertinent *Officia*, quæ vocant, *innoxia utilitatis*; e.g. erranti comiter viam monſtrare, lumen alteri de ſuo lumine

mine accendere; concedere haustũ præterfluentis aquæ; advenas, præsertim calamitate pressos, hospitio non prohibere; consilio fideli alterum juvare, clientem patrono commendare &c. Verbo: *quæ accipienti prosunt, danti non obsunt.* Cum vero (*b*) ex singulari affectu gratis quid in alterum confertur, impensa aut opera nostra laboriosa constans, ut insignis eidem utilitas inde concilietur, *Beneficium* κατ' ἐξοχὴν appellatur, cujus dispensationem ac modum conditio Dantis & Accipientis temperet ac moderetur.

XIX. Vt vero homines ad promiscua ejusmodi humanitatis officia eo magis incitentur, in accipientibus vicissim requiritur *gritus animus*; h.e. ut is, qui accepit beneficium ostendat, hoc sibi gratum fuisse, dantique ideo se favere, & ad reponenda paria, paratum esse. Notandum

tamen, quod velut ad beneficia danda, sic ad gratum animum ostendendum, nemo perfecte (sed imperfecte) obligetur. Sunt enim Officia humanitatis; ad quæ præstanda nemo vi adigi debet vel potest. Intelligi enim nequit beneficium, quod non fit gratis; neque gratæ mentis officium, ad quod quis vi adigi potest: tunc enim non beneficium, sed creditum esse incipiet. Interim *ingrati animi crimen* habetur pro turpissimo; per quod alii quoque a beneficiis conferendis absterrentur: idque cum injuria conjunctum, & belli & actionis caussam præbet, propter injuriam.

CAPUT X.

De Officiis Paciscentium.

I. AB Officiis Absolutis ad Hypothetica fit quasi transitus per

Pacta

Pacta intermedia: quippe cum omnia Officia, præter hactenus enumerata, Pactum expressum vel tacitum videantur præsupponere. Vt igitur sequentium Officiorum indoles recte noscatur, agendum hic erit de Natura Pactorum, & quid illa ineuntibus sit observandum.

II. Est vero *Pactum* duorum pluriumve, in idem placitum de dando aliquo aut faciendo, consensus. Quo ipso a Promissione discernitur: quando enim unus duntaxat ad præstandum aliquid se obstringit, vocatur *Promissio*; quando duo pluresve ad præstandum quid mutuò se obligant, vocatur *Pactum*. JCti dicunt: Pactum est duorum consensus atque conventio; Pollicitatio vero offerentis solius promissum.

III. Promissio est vel Perfecta vel Imperfecta. *Perfecta* est declaratio voluntatis, quod alteri sic obligari

velim, ut ipsi liceat rem promissam, tanquam debitam, a me exigere. *Imperfecta* est declaratio voluntatis, quod alteri velim obligari, sed ita, ut ipsi non liceat rem promissam, ut debitam, a me exigere; quales promissiones sæpe sunt Parentum, Principum & Patronorum. Cum neutra confundenda est *Nuda Assertio*, quando declaro alteri voluntatem meam, quam in præsenti habeo de commodis ejus promovendis; sic tamen, ut nec ad perseverantiam me obligari velim; e.g. jam cogito, quod te velim hæredem meum facere. Qualis quidem huc non pertinet.

IV. Paciscentium ac Promittentium Officium est, ut fidem in pactis & promissis recte datam servent. Hoc enim nisi fieret, socialitas salva esse nequiret; & hominis vita foret misera: cum nemo rationes suas aliorum hominum subsidiis firmiter

su-

superstruere posset; imo ex violata fide plurima damna bellique caussæ pullulare soleant.

V. Vt vero pactum, & quod eo promissum est, validum sit, certæ requiruntur conditiones: (1) Vltroneus Paciscentium consensus per signa idonea (puta voces, literas nutusve) declaratus; quanquam contingat aliquando, ut ille citra ejusmodi signa, ex ipso negotio, aliisve circumstantiis, ab omnibus hominibus rationis compotibus colligatur; ipsumque Silentium certis cum circumstantiis consideratum, consensum interdum declaret. Vnde tritum illud: *Qui tacet, consentire videtur*. Quæ tamen regula suas etiam habet exceptiones.

V. (2) Requiritur, aut præsupponitur potius, Vsus rationis, ut quis præsens negotium, & quid sibi conveniat, intelligat. Vnde sequitur, pacta

& præmissa *infantum amentium* ac *furiosorum*, (nisi ubi dilucidis forte intervallis furor distinguitur) ut & *ebriorum*, nulla esse. Nec etiam promissa valent *puerorum*, donec ac annos discretionis pervenerint: quos tamen definire certo non licet; quia citius alii, alii tardius sapiunt. Judicandum igitur ex quotidianis eorum actibus, aut ex eo etiam, quod communiter in quaque civitate aut regione accidit.

VII. (3) Vt Error, Dolus, Metusque injustus absint. Et *Error* quidem, uti consensum impedit, ita & pactum irritum reddit; sed tunc demum, si circa essentiam rei aut ejus qualitatis, de qua paciscendo potissimum actum, commissus fuerit. Si vero profectus sit ex negligentia aut præcipitantia paciscentis, hic obligatus erit ad pensationem damni ex pacto irrito alteri illati. *Dolus* paci-

scentis

ſcentis pactum utique reddit irritum: *tertii* non item, utut hic ad damni dati reſtitutionem ſit obligatus. *Metus* h. e. terror animi, niſi itæ vehemens fuerit, ut omnem rationis uſum excuſſerit, pactum per ſe non reddit irritum: adeſt enim & in metu aliqualis conſenſus. Quod ſi autem fuerit *injuſtus*,(h,e. per vim injuſtam a promiſſario incuſſus pactum irritum reddit, non ob defectum conſenſus, ſed quia incutiens iſtum, non habet jus promiſſum acceptandi. Lex enim Naturæ, quæ metum injuſtum alteri incutere vetat, jus quoque ex iſto metu acquirere lucrumve facere prohibet. Loquimur autem hic de Pactis injuratis. Quod ſi jusjurandum etiam interceſſerit, alia, eaque difficilior, quæſtio hinc exoritur.

IIX. (4) Vt res & materia Pactorum & Promiſſorum ſit phyſice & mo-

moraliter possibilis; nec si res aliena, sed nostra. *Physice & moraliter possibilis* h.e. cujus præstatio non sit supra vires nostras, neque lege aliqua prohibita. Si quis physice impossibilia promittit, agit stolide; si moraliter impossibilia, improbe. Talium igitur Impossibilium (utroque modo consideratorum) nulla est obligatio. Ac frustra etiam paciscimur circa *res alienas*, in quantum non sunt nostræ, sed alterius imperio & arbitrio subjectæ. In quod enim nullum nobis est jus, id in alium transferre non possumus.

IX. Denique promissio valida sit, requiritur etiam in eo, cui promittitur, *Acceptatio*, quæ nihil est aliud, quam ejus, cui aliquid promittitur, consensus, per signa idonea declaratus, se id, quod promissum est, acceptaturum. Hic consensus si absit, seu quando alter oblatum promis-

missum acceptare nolit, res promissa penes promissorum manet. Nimirum qui alteri rem suam offert, neque invito eam vult obtrudere, neque pro derelicta habere. Ergo si alter non acceptaverit, jure promittentis in rem oblatam nihil decessit.

X. Ratione Modi Promissa vel habent adjectionem notabilis alicujus Circumstantiæ, e. g. temporis, eventus, loci &c. Vel circumstantiam ejusmodi adjectam non habent. Hæc vocantur *Pura;* inter illa eminent *Conditionata*: ad quæ requiritur, ut validitas eorum conferatur in eventum futurum, eumque incertum, minimum respectu notitiæ contrahentium; v. g. Dabo tibi centum imperiales, si Cæsareani Gallos profligaverint. Vt ità *Conditiones proprie dictæ* non sint, quæ omnibus Promissis, etiam Puris, tacite insunt; dabo tibi hoc, si vis ma-

jor me non impediat, aut si stabit mundus &c.

XI. Porro Conditiones aliæ sunt Possibiles, aliæ Impossibiles. *Possibiles* sunt, quæ obligationem suspendunt ex eventu, qui physice & moraliter contingere potest. Distinguuntur in *Casuales*, *Potestativas & Mixtas.* Casualis sive fortuita conditio est, quæ ex mero casu aut fortuna obtingat, adeoque ut existat vel non existat, penes nos non est; ut, dabo tibi hoc, si intra triduum non pluet. Potestativa, quæ ut existat vel non existat, penes eum est, cui promittitur; ut, dabo tibi hoc, si per totum diem domi manseris. Mixta, cujus impletio partim ab arbitrio ejus, in quem confertur partim a casu, adeoque etiam ab arbitrio tertii, pendet; ut, præstabo hoc, si virgo Mævia tibi nupserit. *Impossibilis* conditio est *Physice* talis, quæ per rerum naturam fieri non potest: vel *Moraliter*

ter talis, quæ contra leges fieri non debet. Ejusmodi conditiones adjectæ, si naturalem interpretandi simplicitatem sequamur, præsertim ubi uterque (promittens, & is, cui promittitur) impossibiles eas scivit, negantem, adeoque nullam faciunt promissionem. In Promissis igitur conditionatis debet conditio esse possibilis, honesta, dubia, ut incertum sit, an eveniat, saltem respectu scientiæ nostræ ad eam se referentis; futura, (ita ut ejus notitia adhuc sit futura paciscentibus) & indebita, ut ne antea ex justitia aliqua eam tenear præstare.

XII. Pertinet quoque ad Modos promittendi, quod promittamus & paciscamur vel *nos ipsi*, vel *per alios homines*, quos velut internuntios & interpretes voluntatis nostræ esse volumus. JCtorum stilo personæ hæ vocantur *Mandatarii & Procuratores*, interdum & *Delegati*. Hi

igitur, si *bona fide* egerint, neque fines mandati manifestos excesserint, firmiter nos iis, quibus cum nostro nomine pacti sunt obligant. Cœterum vero, pro illo, cum quo paciscimur, alia etiam persona substitui potest. Vid. H. Grotius Lib. II. de J. B. & P. c. XI. §. 18. De distinctione inter Mandatarium, in quo *usus judicii* requiritur, & eum, qui mihi *ministerium* corporale tantum præstat, (unde quæstiones multæ dijudicari possunt) vid. Cl. Thomasius Jurispr. Div. Lib. II. c VII. §. 116. seqq. Atque ita se habent Officia Hominis Absoluta, ut & ea, per quæ veluti transitur ad alia.

CAPUT XI.

De Officiis erga alios homines Hypotheticis, ac specia-tim.

De Officiis Sermocinantium & Jurantium.

I. OFficia Hypothetica supra vocavimus, quæ factum aut institutum aliquod humanum præsupponunt. Qualia instituta universalia, sine quibus genus humanum subsistere non potuit, tria sunt: *Sermo*, *Dominium Rerum*, harumque *Pretium*.

II. *Sermo* est vox hominis articulata, (sive ex vocibus juncta oratio) per quam animi sui sensa aliis hominibus significare potest. Est ille oppido utile ac necessarium societatis hu-

humanæ inſtrumentum, ut multi vel ex ſola loquendi facultate collegerint hominem ad agendam vitam ſocialem a natura deſtinatum. Ac præcipuus certe ſermonis finis eſt, ut vita hominum ſocialis conſervetur & promoveatur! Vnde prono fluit alʌeo: *Sermone ita utendum, veluti natura & ratio ſocialitatis requirit.* Id quod de aliis quoque mentem noſtram exprimentibus ſignis, (ſcriptura, geſtu, nutu &c.) quæ ſermonis vicem quandoque ſubeunt, pariter eſt intelligendum.

II. Hinc & regulæ hæ ſpeciales emanant: (1) Quoties ex humanitate, (i. e. ad aliorum hominum commoda promovenda, & damna avertenda) aut pacto aliave lege teneris, toties loquere, ſive animi tui ſenſa ſignis liquidis ſignifica! (2) Tace, ſi per

per sermonem tuum alii offendantur, aut damnum præter meritum incurrant; aut humanitas, vel pactum, vel tua etiam salus, aut generatim pax communis taciturnitatem exigant! (3) Vocabula non in alia significatione adhibe, quam fert usus, aut conventum est. (4) Ea loquere, quæ cum animo tuo conveniunt, & quæ alter ex te cognoscendi jus habet! (5) A Mendacio seu Falsiloquio Morali semper abstine Falsiloquio Logico uti nonnunquam licet; at non Morali.

IV. Nimirum *Mendacium* proprie dictum, seu *Falsiloquium Morale*, est discrepantia verborum aut signorum a rebus & cogitatis nostris, quæ alter ex nobis intelligendi jus habet. *Falsiloquium Logicum* est discrepantia verborum aut signorum a rebus & cogitatis nostris, quæ alter ex nobis intelligendi jus nullum

lum habuerit. Proinde celare veritatem, aut aliter, quam ſentimus, loqui licet, quando id requirit Dei honor, aut ſalus publica, vel noſtra etiam & proximi. Ita hoſtem fallere licet; hic enim nullum jus habet verum ex nobis cognoſcendi. Ita judici fictis argumentis uti quandoque licet ad expiſcandam veritatem; & Medico ad perſuadendum ægrum, ut ſumat medicamina: ille enim neminem lædit, ac poteſtatem quoque habet in veritatem inquirendi; hic ſervare ægrotum intendit. Contra vero falſa teſtimonia, fidei in contractibus violatio, malitioſæ ſimulationes, æquivocationes & reſtrictiones mentales, ad Falſiloquia Moralia, in ſe turpia, omnino pertinent, quia per eas jus alterius læditur.

V. Objicis ratione Falſiloquii Logici: Natura dedit homini ſermonem, ut ſit mentis interpres, non ut per

per illum fallat alios. Resp. Non ut *illicite* fallat ac *noxie.* Neque natura dedit homini sermonem, ut semper & ubique animi sui sensa proferat;sed ut hoc fiat cum prudentia & secundum leges; utque sermone mutuis & communibus commodis consulatur. Et cum hic posterior (mutui videlicet ac publici commodi propagatio) sit primarius sermonis finis, a quo prior ille mensuram capit,non poterit contra legem naturæ esse intentio fallendi,quæ ad hunc finem directe tendit. Elegantem affert instantiam ad prolatam objectionem, de manibus itidem a natura datis, B. Dürrius in Problemate Moral. LXXXIII. p. 143.

VI. Solent vero homines sermoni & actibus,in quibus sermonis usus sese exerit firmamentum aliquod addere *Jurejurando.* Ac licite quidem;quoniam nec Leges naturales,

nec

nec divinæ positivæ obstant; sed potius hoc religionis vinculum sæpe exigunt ac requirunt. Est autem *Jusjurandum* religiosa Numinis divini, tanquam testis & vindicis, invocatio, in assertionis aut promissionis confirmationem.

VII. Dividitur hinc in *Assertorium & Promissorium.* Illud adhibetur, ut rem gestam confirmemus, vel factum quodpiam illiquidum probemus, ubi veritas aliis rationibus commodius investigari nequit. Tale exigitur a testibus, seu iis, qui alieni facti habentur conscii. Promissorium est, quo jurans homini pollicetur, se imposterum facturum aliquid vel non facturum. Idque promissis ac pactis addi solet, ut eo majore cum religione observentur.

IIX. Est vero jurandum per *solum Deum verum;* quia præter illum, nullum ens est omniscium aut omni-

ni-

nipotens, quodque pejerantes majori vi, quam homines uti solent, punire possit. Hinc juramenta per Deos falsos, per Genios principum, ut olim apud Romanos, aliasve res creatas concepta, impia sunt; imo & irrita insuper, si jurans ipse nullam divinitatem illis tribuat. Interim tamen juramenta per vana etiam Numina aut creaturas concepta, si jurans id, per quod juravit, verum Deum esse credat, jurantem in conscientia obligant, eaque acceptare licet, si aliud haberi nequeat.

IX. Quemadmodum vero jusjurandum de *re illicita & impossibili* præstitum non obligat; ita *hosti* tamen & *haretico* datum est servandum; quia omnes homines, usu rationis præditi, sunt capaces juris ex promisso ita hominibus omnibus commune est, ut religionis discri-

men

men non admittat. Difficilior iſta eſt quæſtio: An juramentum *metu injuſto* (e.g. a latrone) *extortum* obliget coram Deo, & ſecundum jus naturæ? (Nam ſecundum jus Civile & Canonicum certum eſt, talia juramenta non obligare, aut ſaltem per reſtitutionem in integrum ſive abſolutionem reſcindi.) Negant Pufendorfius & Thomaſius; affirmant vero Grotius, Kulpiſius ac plures; imprimis Balduinus Caſ. Conſc. Lib. II. cap. IX. Caſ. XII. p. m. 349; dicentes: *Per juramentum Promiſſionem Deo fuiſſe factam, cujus nomen non ſit profanandum.* Sed regerit Cl. Thomaſius: Non præſumendum, Deum, in favorem hominis nequam, promiſſionem talem acceptaſſe.

X. Præterea non obligat juramentum, ad quod alter *dolo malo* me ſeduxit; ut ſi quis ex remotis locis lætum mihi nuntium attulerit, ob

quod

quod præmium ipsi jurato promiserim, postea autem falsa illum nunciasse deprehendero, haudquaquam juramento isto tenebor. De jurejurando Josuæ Gibeonitis præstito vid. Pufend. de J. N. & G. Lib. IV. c. II. §. 7. & Ambrosius Offic. III. c. 10.

XI. Regulæ officii circa jusjurandum hæ sunt: (1) Loquere verum in perhibendis testimoniis juratis! (2) Serva religiose promissa jurejurando firmata! (3) Non jura temere! h. e. ubi Cultus Dei, aut tua vel proximi salus id non exigit. (4) Nec temere juramentum posce! (5) In juramentis æquivocationes, cavillationes & mentales reservationes omnino sunt vitandæ!

XII. Si quis falso jurat, dicitur *Perjurium*, h. e. mendacium in jurejurando; id quod apud omnes gentes moratiores pro atrocissimo crimine semper est habitum: quia perju-

perjurus manifesto satis testatur, se Deum contemnere, nec ejus omniscientiam, potentiam ac justitiam revereri.

CAPUT XII.

De Officio circa acquirendum & acquisitum rerum Dominium.

I. ALterum institutum universale, cui certa innituntur Officia, est *Rerum Dominium.* Per *Res* hic intelliguntur res in usum & delectationem hominis a Deo creatæ; ut agri, silvæ, lacus, metalla, mineralia, aliaque vegetabilia; nec non plantæ ac fruges, quæ citra sensum corrumpuntur; sed & animalia, bruta, quæ citra peccatum ab homine, cibi & vestitus caussa, utut cum dolore, occiduntur & consumuntur.

II. Re-

II. Rebus hisce hujus mundi tam animatis quam inanimatis uti potest homo; quia nihil est, quod usum illarum prohibeat, homoque iis ad sui conservationem indiget; quam cum Deus velit, voluit quoque ut mediis uteretur, sine quibus conservatio obtineri non potest. Ubi tamen hæ notandæ sunt regulæ: *(1)* Utere rebus creatis, a DEO in usus tuos concessis, ad gloriam non contumeliam creatoris! *(2)* Ita illis utere, ut per usum istum non evertas Bona tua animi & Corporis! *(3)* Nec abutere illis ad superbiam, damnumve aliorum.

III. *Dominium* vero est jus, quo res aliqua alicui est propria. Estque vel Privatum vel Publicum; Plenum vel Diminutum. *Privatum* dominum nominant, quod singulæ personæ ac societates non-civiles seorsum habent; *Publicum*, quod

gerit ipsa Respublica. *Plenum* est, quando proprietas rei & ususfructus eidem domino actu competit. *Diminutum*, quando usus fructus rei ad unum, & substantia ejus ad alterum pertinet. Huc referunt *Directum* & *Utile* Dominium; quorum conceptum explicare satagunt Jura Positiva.

IV. Dominium & Proprietas hac in doctrina sunt Synonyma, etsi quandoque a Scriptoribus usurpentur diversimode. Nimirum *Proprietas* est, quando res quædam sic ad aliquem pertinet, ut eodem modo non pertineat ad alium. *Communio* autem est, quando rei substantia ita pertinet ad aliquem, ut eodem modo pertinet ad alium. Communio est vel Positiva vel Privativa; Illa est, cum res ita pertinet & plures, ut in plurimum conjunctim sumtorum sit proprietate: hæc, quando res secundum

cundum ſubſtantiam nullius eſt, ſecundum uſum omnibus patet.

V. Jam quod ad Originem Domini attinet, ſupponendum eſt ex hiſtoria, Deum primis noſtris Parentibus ac ſe conditis conceſſiſſe *facultatem* rebus omnibus ad ſui conſervationem, divinique Nominis gloriam, utendi. Facultatem inquam; *Dominium* enim vix accurate dixerit, cum nondum alii fuerint homines, qui ab earundem rerum poſſeſſione potuerint excludi, adeoque rerum nec *proprietas*, nec *communio poſitiva* erat; utraque enim dominium ſupponit: ſed *communio privativa*. Atque hæc eſt *communio* illa *primæva*, tot Scriptoribus & Poëtis antiquis, e junioribus etiam Grotio, Pufendorfio, Textori, Thomaſio, aliisque decantata.

VI. Sed ob multiplicatos homines, humanique ingenii malitiam, hic

rerum status diuturnus esse non potuit. Ergo, Dominum rerum introducendum fuit; idque hoc ordine factum esse verosimile est, ut primo *fructus*, dein rerum substantias, inter se diviserint; addito pacto, ut, quæ non divisa essent, illi cederent, qui primus ea sibi asseruisset. Idque cum ad præsentem tum generis humani conditionem, & studium pacis socialitatisque (nam communio plerumque mater est discordiæ) plane necessarium fuerit, Summi Numinis approbationem accessisse, hinc colligitur.

VII. Ad Objectum Dominii quod attinet notandum, duo requiri, ut res *propria* fieri possit: (1) ut præbeat usum, (inutilia enim propria sibi facere ineptum est) sed eum, qui exhauriri possit. Illa enim, quæ inexhausti sunt usus, dominio subjicere, aut ineptum foret; aut inhumanum;

num; nisi forsan cum rebus alias propriis cohæreant. Sic lumen caloremque solis, aërem, aquam profluentem, a proprietate liberas relinquere, rationi congruum est; sed quatenus cum prædiis aut ædificiis nostris cohærent, servitutes quasdam producere aptæ sunt: v.g. servitutem altiùs non tollendi vicinum ædificium, ne lumini aut prospectui nostro officiat &c. (2) Requiritur, ut res ista ab hominibus apprehendi & custodiri queat: cœteroquin enim alii ab ejus possessione arceri non possent.

IIX. Atque hinc, quid de *Dominio maris* sentiendum sit, liquet. Nempe quatenus usus ejus exhauriri illudque custodiri potest, eatenus dominii est capax; sed quatenus usum inexhaustum præbet, & custodiri nequit, dominium respuit. Unde sequitur, pacatam Oceani navigatio-

nem omnibus nationibus esse liberam debere; quia in communione primæva permansit. Vid. hìc. Pufend. de J. N. & G. Lib. IV. c. 5. §. 5. & seqq. Ac notetur regula specialis: Ut homo res inexhaustæ utilitatis, & aquarum usu alios acere vires humanas excedit, intra primævam communionem mane sinat.

IX. *Modi* acquirendi rerum Dominii sunt vel Originarii vel Derivativi. *Originarii* sunt, quibus ab initio in rem aliquam proprietas introducitur. Sic olim, cum primum hominum genus in plures familias dividi cœpisset, primus modus erat ipsa rerum *Divisio, facta* vel auctoritate parentis, vel pacto, vel sorte, vel opinione. Quæ hoc modo non divisa, sed in primæva communione relicta fuerunt, super his conventum, ut ea cederent occupanti. Adeoque res hodienum originariè acquiruntur per Occupationem.

X. Est-

X. Eſt vero *Occupatio* apprehenſio rei antea nullius, cum animo ſibi eam appropriandi. Sicut autem Res ipſæ variant, ita variat quoque rerum apprehenſio. Hinc mobilia manibus, immobilia ingreſſione ſive pedibus apprehenduntur. Hoc modo acquiruntur regiones deſertæ, quæ fiunt illius, qui primus iſtas ingreditur animo eas ſibi aſſerendi, ita ut culturam iis adhibeat, limitesque conſtituat. Per Occupationem quoque acquiruntur feræ beſtiæ, aves, piſces; item ſi quæ a mari in litus ejici ſolent: modo tamen per Imperium civile promiſcua ejusmodi rerum captura non ſit interdicta, aut certo alicui aſſignata. Sic & res derelictæ, quas prior dominus abjecit, nec vult recuperare, cedunt occupanti; resque aliæ, quarum dominus ignoratus; quo & theſaurus pertinet, qui cedit inventori, ubi per

leges civiles aliter non est dispositum.

XI. De Acquisitionibus *Accessionum* observanda est regula: Qui dominus est substantiæ, ad eum quoque pertinent accessiones. Accessionum autem nomine veniunt omnes *fructus* tum *naturales*, tum *industriales*, tum *civiles*. *Illi* naturâ, *isti* facto & industria hominum, *hi* per contractus proveniunt, uti usura, pensiones &c. Omnes hi fructus secundum regulam traditam, pertinent ad dominium rei, ex qua resultant. Hinc & fœtus pertinet ad dominum matris; plantata & consita in solo, ad dominium soli; quæ per alluvionem accrescunt, ad eum, qui est dominus ac possessor agri; nisi constet unde res venerit.

XII. Præterea contingit interdum, ut alii aliis viis jus sibi in res nostras acquirant; ut sunt, jus emphy-

phytevticum, jus ſuperficiei, jus poſſeſſoris bonæ fidei; pignus ſeu hypotheca; ſervitutes, de quibus fuſa agunt Juris Romani interpretes, & Pufend. de. J. N. & G. Lib. IV. c. 8.

XIII. *Derivativi* vero Modi ſunt, quibus dominium, jam conſtitutum ab uno homine in alium tranſit. Idque ſit vel ex *diſpoſitione legis, vel facto prioris domini.* Ad priorem modum pertinent *Succeſſiones ab inteſtato.* Si enim quis moriatur, voluntate ſua de bonorum ſuorum translatione non legitime ſatis declarata, tunc præſumitur, illum voluiſſe bona ſua ad eos devolvi, quos præ cœteris dilexit. Cum vero præſumtiones hæ ſæpe a vera defuncti voluntate aberrent, ſuccurrit hic Lex naturæ, jubens, nec dominia in incerto ſint, & ne innumeris litibus feneſtra aperiatur; ut is ſuccedat, cui ſecundum naturæ ordinem quisque

præ cæteris bene cupere debebat. Ordo igitur in succeſſionibus ab inteſtato hic eſt: ut primum locum teneant *deſcendentes*, primi & ulterioris gradus, quia his debentur alimenta; ſecundum occupent *aſcendentes*, per legem gratitudinis; tertium denique *collaterales*, ob ortus communionem & ſanguinis proximitatem.

XIV. Quæ autem facto domini prioris ejusque conſenſu expreſſo fit translatio eo aut *inter vivos* fit per Donationem: aut *poſt mortem* per Teſtamentum. Adeoque definitur *Teſtamentum*, quod fit declaratio voluntatis noſtræ circa ſucceſſores in bona noſtra, poſt mortem noſtram. Unde conſequitur, ante mortem teſtatoris heredi proprie nullum jus in bona illius competere; ac teſtamentum etiam ante mortem mutari poſſe.

XV. Peculiaris denique modus acquirendi eſt *Uſucapio*, qua is, qui bona

bona fide justoque titulo rei alicujus possessionem nactus est, eamque diu quietam nec interruptam obtinuit, pro perfecto tandem ejus rei domino habetur, jure prioris domini exstincto, Dico (1) *bona fide*; unde res vi aut furto ablatæ raptore & fure usucapi non possunt; (2) *diu quietam possessionem*; sive ut quis per longum temporis intervallum rem quiete possederit. Hinc *Præscriptio* in Jure locum habet; ac tempus, pro diversitate rerum usucapiendarum, modo longius modo brevius est determinatum.

XV. Officia circa rerum dominia acquisita his regulis (præter datas §. 2. Cap. hujus) includi possunt. (1.) Ne alios rerum suarum dominio directe aut indirecte privemus. (2) Si res aliena ad nos pervenerit, eamq; adhuc in potestate nostra habeamus, quantum in nobis est; efficia-

mus, ut ad legitimum dominium redeat. (3.) Quod si vero *consumta* sit, ut tantum reddamus, in quantum facti sumus locupletiores. Nemo enim ex immerito alterius damno lucrum capere debet.

CAPVT XIII.

De Pretio.

1. TErtium Institutum universale est *Pretium* rerum & actionum. Caussa, cur hoc introduceretur, necessitas & humana indigentia sunt. Post introducta enim rerum dominia, cœperunt commercia ac rerum permutationes; quæ sine pretio commodè fieri nequeunt. *Pretium* vero est valor rerum & actionum in commercium venientium, quatenus usum aliquem & delectationem hominibus afferunt. Est vel *Vulgare* vel *Eminens*.

II. *Vul-*

II. *Vulgare* pretium eſt, cum mutuo inter ſe quæcunque res & operæ conferuntur. Fundamentum ejus eſt *Utilitas*, quam res & actiones in vita hominum præbere poſſunt. (Hinc res *inutiles* vocantur *nullius pretii.*) Ac fundamenti illius reſpectu rerum pretia vel intenduntur vel remittuntur; quo majorem ſcilicet aut minorem uſum ac jucunditatem in vita afferunt. Speciatim vero Vulgare rerum pretium intenditur (1.) ob earum *raritatem*, maxime ſi neceſſitas & indigentia accedat. Unde illud: Omne rarum carum. (2.) In artificialibus ob *elegantiam* & *ſubtilitatem operis*, *celebritatem artificis &c.* (3) ob cauſſam particularem, aut affectionem, qua quidam res ſuas amplectuntur; unde *pretium affectionis.* Contraria horum pretium imminuunt.

III. Sunt vero res quædam, etſi

utilissimæ, quæ pretium tamen non habent: (1) quod omne pretium superent, inque commercium venire non debeant, ut actiones sacræ, justitia &c. (2) quia extra dominium sunt positæ, & in communione relictæ; ut, aër, lumen, aqua profluens: nisi quatenus cum rebus nostris cohærent, quarum pretium utique augere vel minuere solent.

IV. Definiuntur rerum Pretia in statu naturali *contrahentium conventione*: in statu civili, a *summo Imperante*, vel per legem, unde pretium *Legitimum*, vel ex usu fori ac per communem civium æstimationem, hinc pretium *Commune*. A pretio legitimo, plus exigendo discedere non licet, etsi minus accipere, si velis, non prohibearis.

V. Cum autem permutatione rerum comercia difficulter procederent, necesse fuit, ut Pretium *Eminens*

nens introduceretur, ad quod nempe cæterarum rerum ac operarum pretia vulgaria exigerentur, & in quo eadem virtualiter continerentur; quod appellatur *Numus* vel *Pecunia*. Et vero materia pretii eminentis debet esse (1) rara & æstimabilis; (2) substantiæ solidæ & compactæ ut usu non facile deteri queat; (3) divisionem in minutas particulas admittens; (4.) custodiæ & translationi apta. Aptissima proinde hunc ad usum sunt matalla nobiliora *aurum*, *argentum*, *æs*, habita tamen rationepræstantiæ unius præ altero. In casu necessitatis numi etiam plumbei, ferrei; coriacei &c. vicem veræ pecuniæ subire possunt.

VI. Pretium Eminens in statu naturali constituunt gentes: in statu civili is, penes quem est summa potestas circa monetam. Idque fit vel certo definito pondere, vel quod paſ-

passim receptum, impressa Imperantis imagine, aliisque notis, e quibus nummorum valor constare possit. Notent vero *Imperantes* hanc regulam: In valore nummorum non debere fieri mutationem, nisi summa reip. utilitas id svaserit; quae tamen mutatio quo modestior fuerit, eo minus rationes civium perturbabit. *Parentes* istam: ab omni pecuniae corruptione abstine; remque tuam ita compara ad rem alterius, ut hunc neque sine justa caussa inaequalem judices, neq; decipias ac defraudes!

VII. Pleraque omnia hominis *Officia erga alios*, revocari possunt ad *Charitatem* & *Justitiam*. Et illa quidem Virtus, qua alterum non laedimus, *Justitia Universalis* aut *Innocentia* nomine insigniri solet; cui opponitur *Injustitia Universalis*, & alios *injuriose tractandi libido*; ubi vitium speciatim, quo laedimus alios

in

in corpore vocatur *Immanitas*, in bonis, *Furacitas*, in fama *Maledicentia* & *Calumniandi libido*. Virtutes, quibus injurias illatas excipimus ac despicimus, sunt *Mansuetudo* & *Magnanimitas*. Æqualitatem naturalem observant *Æquitas* & *Humilitas*; quibus adversantur *Iniquitas* & *Superbia*. Aliorum hominum utilitates & commoda promovent *Charitas*, (*φιλανθρωπία*) *Hospitalitas*, *Liberalitas*, & quæ beneficia rite accipit, *Gratitudo*. Charitati opponitur *Omissio Officiorum humanitatis*, (*Μισανθρωπία*) Hospitalitati *Inhospitalitas*. Liberalitati, *Illiberalitas* animo grato ingratus, sive *Ingratitudo*. Quæ in excessu hic peccant vitia, huc non pertinent, cum per ea homo in se ipsum magis quam in alios peccet.

IIX. Praeterea Pacta & Promissa sancte servat *Fides*, cui opponitur *Per-*

Perfidia. Officia ſermocinantium dirigit *Veracitas Juſtitiaria*; cui adverſatur *Mendacitas* ſeu mentiendi libido. E Jurantium officiis exſurgit *Religioſa fidelitas*; cui perjurantium perfidia & *Perjuria* repugnant. Ratione Dominii commendanda eſt. *Abſtinentia a rebus alienis*; cui contrariantur *Concupiſcentia rerum alienarum, Avaritia &c.* Ratione Pretii & Contractuum *Juſtitia Particularis*, eaque *Commutans* & *Diſtribuens*; cui opponitur *Injuſtitia Particularis*; quæ itidem in *Commutativam* & *Diſtributivam* diſpeſci ſolet.

CA-

CAPUT XIV.

Continens *Addenda quædam* *De Contractibus & Interpretatione.*

I. PUfendorfius & alii, doctrinæ de Pretio subjungere solent doctrinam de *Contractibus*, qui rerum pretia præsupponunt. Cl. vero Thomasius in Jurisprud. Divin. ac plures, hanc omittunt, tum quia præcepta de Contractibus pleraque omnia ad Jus Civile spectant; tum quia de Paciscentium Obligationibus ab ipso Thomasio generatim ibid. Lib. II. cap. 7. actum est: cujus vestigiis heic insistere nobis placet, qui & supra Cap. X. de Officiis Paciscentium, ipsisque Pactis egimus; a quibus Contractus non aliter, quam a genere species videntur differre.

II. Con-

II. Concinnam Contractuum divisionem Consultiss. D. Textor. in Synops. Jur. Gent. cap. XIII. num. 50. suppeditat: (quam laudat eo nomine b. Kulpsius in Colleg. Grot. p. (67.) Nimirum obstringitur aliquis vel ad *dandum*, sive ad *translationem dominii*, ut in mutuo, Emtionibus, Venditionibus, Rerum permutationibus &c. vel ad *Faciendum* sive *usum rerum* aut *operarum*; eumque vel *gratuitum*, ut in Mandato, Deposito, Commodato & similibus; vel *mercenarium*, ut in Locationibus Conductionibus, & Contractu innominato, Facio ut facias. Vid. de *Contractibus* Pufendorf. de Off. H. & C. Lib. I. cap. 15. ac de J. N. & Gent. Lib. V. cap. 2. 3. & seqq. Add. Phil. Slevogti Disp. de Contractibus, in quantum sunt Philosophicae considerationis, Jenae hab. An. 1687.

III. De *Interpretatione* (quam doctri-

doctrinam pariter, coronidis loco, nonnulli Jurisprudentiæ Vniversali annectunt) agunt *Dialectici*, atque e junioribus imprimis Claubergius in Logica sua, item Greydanus & Weisius; maxime vero *JCti*, qui varias proponunt bonæ interpretationis regulas, quæ tamen ad Leges Civiles potissimum spectant; cum Legum Naturalium sensus nobis innotescat per solas demonstrationes. Qua in sententia quoque versatur celeb. Thomasius Jurispr. div. Lib. II. c. XII. §. 2. 3. Interim ex Scriptoribus J. N. nemo felicius doctrinam hanc tradidit, quam H. Grotius Lib. II. de J. B. & P. cap. XVI. nec non Pufendorfius eum secutus Lib. I. de Off. H. & C. Cap. 17. longeque fusius Lib. V. cap. XII. de J. N. & G. Add. Thomasius Jurispr. divin. Lib. II. cap. XII.

IV. Atque hæc de officio Hominis, non præcise in certa societate

III. Sicut vero pactum omne, ita matrimonium quoque consensum maxime requirit. Et consensus quidem mutuus hic efficit, ut conjugium sit; copula vero carnalis, ut contractus expleatur.

IV. Finis quoque pacti hujus, sobolis procreatio, cum obtineri possit, etiamsi vir *unus pluribus* jungatur *feminis*, quin lege naturæ Polygamia talis licita sit, nullum est dubium. Sed de matrimonio *unius feminæ* cum *pluribus viris* aliter est sentiendum. Nec ut *perpetuum* hoc pactum sit, necessum est; licet ad prolis educationem multum conducat. Nempe enim omne pactum sicut dissensu mutuo dissolvi potest, ita & matrimoniale, præsertim si graves eò caussæ perducant; inter quas mores etiam asperi & intolerabiles referendi: Nam & hi matrimonii finem impediunt. Quod si tamen

tamen ea lege matrimonium initum, ut ſit perpetuum, utque viro non liceat plures fœminas ducere, pacto tali ſancte omnino ſtandum eſt.

V. Nec finis Societatis hujus requirit, ut *imperium* ſit penes *maritum*; quanquam ipſorum paganorum quidam id viderint eſſe conſultius; e quibus Martialis Lib. IIX. Epigr. 12.

Inferior matrona ſuo ſit, Priſce, marito;
Non aliter fuerint femina virque pares.

VI. De *Gradibus Conſanguinitatis* ita ſentiendum; *Aſcendentium* & *Deſcendentium* matrimonia Juri Naturæ, naturalem ob pudorem, ac reverentiam parentibus & majoribus debitam repugnare. Matrimonia vero *fratrum* ac *ſororum*, & cæterorum

colla-

collateralium, quo minus iniri possint, nulla ratio naturalis videtur obstare.

VII. Longe vero alia Matrimoniorum est conditio, si secundum Leges divinas positivas universales considerentur: secundum has enim requiritur (1.) unius viri & unius feminæ conjunctio; & (2.) quidem perpetua; nec quorumlibet, sed qui (3.) in gradibus Lege divina prohibitis se mutuo non attingunt; (4.) talis denique conjunctio, in qua imperium semper sit penes maritum; quin & (5.) Leges hæ fines alios addunt, mutuum auxilium, & vagæ libidinis exstinctionem.

IIX. Officia, secundum Leges naturales, hæc loco sunt observanda: (1.) ut illi, qui ad generandum sunt habiles, & ad prolem alendam educandamque idonei, matrimonium ineant, vagosque concubitus,

 adul-

adulteria,idque genus alias actiones & mixtiones impuras fugiant ; (2.) ut fides in matrimonii contractu data sancte serventur ; debitaa conjugalia utrinque praestentur, amorque mutuus & concordia tum in secundis tum in adversis rebus stabilis permaneat. Secundum Leges divinas positivasetiam requiritur, ut *maritus* uxorem veluti carnem suam unice diligat, eamque nutriat, regat, defendat; & *uxor* vicissim maritum perseverantissime amet, honoret, eidem obtemperet, ac mutuum auxilium, tum in educanda prole, tum curanda re familiari praebeat. Quae Officia Virtutes procreant Societati huic proprias, *Fidelitatem*, *Charitatem* & *Castitatem conjugalem*; nec non ex parte uxoris *Obsequentiam matrimonialem*,

CAPUT

CAPUT XVI.

De Officiis Parentum & Liberorum.

I. EX Societate Conjugali efflorescit Societas *Paterna*, inter parentes & liberos instituta ad sobolem nutriendam recteque educandam, in familiæ decus & humanæ societatis emolumentum.

II. Cum igitur finis Societatis hujus sit nutritio & educatio prolis, ac Lege naturæ parentibus injungatur cura liberorum; utique potestatem illi habere debent, horum actiones tamdiu dirigendi, donec ipsi se regere valeant. Inde orta potestas patria sive Imperium in liberos; ac vicissim obligatio liberorum directioni parentum sese submittendi.

III. Imperium autem hoc, si ex Lege naturali rem metiamur, utriusque parentis est æquale: quia ad fundamentum potestatis hujus uterque

concurrit; nisi ipsi parentes in societate nuptiali aliter convenerint. Ex Lege autem divina positiva, ac legibus etiam civilibus, primariò imperium hoc est penes patrem, secundariò penes matrem.

IV. Cœterum Potestas hæc Parentum in libros tanta est, quanta ad educationem horum requiritur; unde sequitur nullum parentibus jus esse in vitam liberorum. Nec durat illa diutius, quam societas ipsa perdurat. Quando enim liberi familia paterna plane excesserunt, & vel novam familiam sibi constituerunt, vel alteri adjuncti sunt, potestas etiam patria solvitur; ita tamen, ut amoris ac reverentiæ debitum, ob merita parentum, penes liberos perseveret. Atque huc referri possunt, quæ de *Ætatis* temporibus & *intervallis* a Grotio aliisque proponuntur.

V. Officia *Parentum* sunt sobolem com-

commode nutrire, eamque in vera Dei cognitione, rectis moribus, honestis artibus ac scientiis instituendam curare, atque ita educare, ut aliquando pro generis, indolis, fortunarumque ratione, utile societatis humanæ membrum evadat.

VI. Officia *Liberorum* in eo consistunt, ut parentes suos sincere ament, iisque honorem ac reverentiam exhibeant, non externis solum signis, sed multo magis interna æstimatione, tanquam vitæ ac mille aliorum beneficiorum auctoribus; atque in omnibus, quæ divinæ voluntati non repugnant, obsequium præstent; morositatem ac nævos parentum patienter ferant; & si societas jam soluta sit, observantiam gratumque animum verbis & factis demonstrare non desinant: tandemq; senio præsertim aut egestate confectos parentes juvent ac sustentent. Fluunt inde Virtutes *Pietas* & *Charitas*, tam ex parte *parentum* quam *filiorum*; item *Obsequiositas* & *Gratitudo fililais*, idque genus aliæ.

CAPUT XVII.

De Officiis Dominorum & Servorum, aliarumque Societatum minorum.

I. SOcietas *Herilis* inter dominum & servum, (servos, dominam & ancillas est instituta, ut alter ope alterius commode vivat, & quotidianas ac domesticas necessitates facilius meliusque expediat.

II. Finis itaque cum in eo consistat, ut res familiaris & commoda domini promoveantur, servusque simul sustentetur, ad finem hunc obtinendum facultate quidem coërcendi & castigandi servum, minime vero jure vitæ ac necis opus est. Adeoque jus hoc veteribus usitatum sphæram societatis herilis excedit, nec ullus operæ quotidianæ defectus æquiparari vitæ potest.

III. Servitus alia est *Absoluta* (Perfecta) qua quis ministerium suum alteri absolute & in perpetuum addicit; alia *Mercenaria* (Imperfecta) qua quis alteri ministerium suum determinate & certis sub conditionibus addicit. Servi-

tus

tus perfecta *nihil* habet *nimiæ acerbitatis*, quia perpetua obligatio perpetua alimentorum ministratione compensatur. Unde nec incommode retineri potuisset, (1.) quia ingenia non pauca e vulgo in servitutem propendent; (2.) res nostræ domesticæ multo facilius administrari possent. A veteribus tamen Christianis, ob exquisitius Charitatis studium sublata fuit.

IV. Officia *Heri* sunt, servis alimenta, defensionem & mercedem promissam præbere; necessitates & commoda eorum haud negligere; non illicita jubere, non in servos sævire, sed imperio herili moderate ac prudenter uti.

V. *Servorum* Officia sunt, ut quæcunque a dominis honeste demandantur, bona fide exsequantur; ut commoda & honorem dominorum pro viribus promoveant, eosdem amore ac timore debito prosequătur; imo & increpationes & castigationes heri, quandoque etiam immeritas, æquo animo ferant. Unde sequitur, quod fuga sibi consulere nequeant, nisi sevitiæ domini eousque pro-

gressa fuerit, ut naturæ ac fini societatis hujus omnino repugnet. Profluunt hinc Virtutes, *Justitia rectoria* & *Mansuetudo herilis*; item *servilis Sedulitas*, *Humilitas*, *Patientia* & *Obsequiositas*.

VI. Ex Societatibus hucusque consideratis constituitur *Familia*. In qua non alia observanda sunt officia, quam quæ hactenus sunt commendata. Familia vero erga familiam eadem fere observabit Officia, quæ homini erga hominem sunt præstanda.

VII. Nonnunquam vox *Familia* designat conjunctionem complurium hominum jure sanguinis, aut nuptiarum, se invicem attingentium, adeoque duplici vinculo *Consanguinitatis* & *Affinitatis* cohærentium. Officia hominum vinculo tali inter se junctorum sunt: (1) ut arctiore amore ac benevolentia se invicem complectantur, quam alios; (2.) si privilegia quædam universæ familiæ competant, nemo alterum in eorundem usu & exercitio turbet; (3.) erga alias quoque ejusmodi familias naturæ Leges accurate observent.

IIX. Ex

IIX. Ex pluribus conjuncti domibus & familiis nascitur *Vicus*; ubi nimirum aliquot patresfamilias, modo plures modo pauciores, cohabitant. Cum vero paterfamilias unus alteri aut pluribus vicinus esse voluerit ac debuerit, ut eo citius alter alterius ope frueretur; sequitur inde, quod in vico vicinus vicino non solum consilio, commodatione, omnique officio succurrere, sed etiam, necessitate cogente, alter alterius vitam & bona, quantum potest, defendere debeat. Proinde sicut in prædictis societatibus, sic in vicis inter vicinos *Concordiam, Benevolentiam & Officiositatem* mutuam coli necessum est; quibus neglectis virtutibus haudquaquam vigebunt aut florebunt, sed brevi potius exscindentur aut vastabuntur.

CAPUT XIIX.

De Officiis in Civitate Imperantium & Parentium.

I. SUperest Societas *Civilis*, sive cœtus multorum hominum & familiarum, congredientium felicitatis civilis

lis consequendæ gratia quæ; consistit in vita honesta, secura, rebusque necessariis affluente.

II. De Origine & Caussis Societatis hujus a variis varie disputari solet, dum aliis caussa impulsiva principalis a parte hominum, habetur Natura hominis ad societatem propensa; aliis Metus & indigentia humana; aliis Vis & cupiditas regnandi &c. Quod si caussa impulsiva & finalis actionis alicujus sibi invicem sunt oppositæ, Metus sane & Indigentia e numero cuassarum impulsivarum hîc non videntur excludi posse; cum metui securitas, & indigentiæ rerum necessariarum sufficientia ut fines societatis hujus, opponantur. Vid. Celeb. Thomas. Jurispr. Div. Lib. III. c. VI. §. 15.

III. Sicut vero Cives seu coalita hominum multitudo *materiam* Civitatis, ita modus imperii, quo civitas regitur, sive Ordo imperantium & parentium, *formam* ejusdem constituit; qua præsente, vocatur *Respublica*. Et vero in populi sic coaliti potestate primum est, an regimen sive summum imperium uni, (ut in

Monar-

Monarchia) an Optimatibus, (ut in *Aristocratia*) conferre, an illud reservare sibi ac per comitia exercere velint, (ut in *Democratia*) an vero dividere quasi jura imperii inter unum & plures velint, ut *Mixta* vel *Irregularis* emergat respublica. De quibus Rerump. formis consulantur Poltici.

IV. Officium *Summorum Imperantium* generale hoc est, ut, quæcunque ad securitatem & salutem Civitatis conducunt, ea faciant; e contraria autem omittant, quæ ejusdem fini repugnant. Itaque nihil sibi privatim expedire putent, quod non idem publice expediat. Specialia sunt: (1.) ut prudentiam gubernandi probe addiscant, notitiamque status publici intimiorem sibi acquirant; quæ consistit in cognitione Indolis ac virium subjecti populi, suarumque & vicinarum regionum &c. (2.) Civium animos bonis moribus artibusque honestis imbuant per leges, doctrinas ac disciplinam publicam. (3.) Leges commodas & perspicuas sanciant, harumque exsecutionem procurent, (4) Justitiam admini-

miniſtrent, mutuasque civium injurias & factiones prohibeant. (5.) Pœnas ita temperent, ut finis obtineatur, ac cives non plus afflictionis, quam respubl. utilitatis, inde ferant. (6.) Probos atque idoneos miniſtros ubique conſtituant. (7.) Tributa recte imponant & collocent. (8.) Facultates civium per commercia & epificia promoveant. (9.) Adverſus invaſiones exterorum civitatem defendant, eoque fine arma & exercitus in tempore parent, fœdera publico utilia ineant. &c. (10.) Denique ſui æſtimationem ac populi favorem ſibi concilient, per Virtutes imprimis ex officiis hiſce profluentes, Pietatem, Prudentiam, Juſtitiam, Fortitudinem, Vigilantiam, Munificentiam, aliasque plures Imperantibus convenientes.

V. Officia Civium ac Parentium generalia ſunt: (1.) Imperantibus reverentiam, fidem & obſequium in omnibus, divinæ voluntati non repugnantibus, præſtare; (2.) Salutem totius civitatis propriis commodis anteferre; illiusque incolumitatem, ſuarum etiam fortunarum, ac ubi neceſſitas efflagitat, vitæ jactura procurare. (3.) Erga cives cœteros pacifice ac humaniter ſe gerere. Æquum enim eſt, ut corporis unius membra, quæ mutuo indigent auxilio, amice invicem conſpirent. Specialia ad varios Reip. miniſtros pertinent, quorum ſumma huc redit: (1.) Ne quis ullum in republ. munus affectet, cui imparem & ineptum ſe deprehendit; (2.) Quilibet munere ſuo, ea, qua par eſt, fide atque induſtria fungatur.

FINIS.